

**T.C.
İSTANBUL YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**SELÂTİN CAMİLERİNDE
İŞ SAĞLIĞI VE İŞ GÜVENLİĞİ**

**Yüksek Lisans Tezi
Ali BAŞDEMİR
131101117**

Bölüm: İş Sağlığı ve Güvenliği

**Danışman
Prof. Dr. Refik KORKUSUZ**

Kasım, 2016

**T.C.
YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
Sağlık Bilimleri Enstitüsü**

Kabul ve Onay

**İş Sağlığı ve Güvenliği Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı
Çerçevesinde yürütülmüş olan bu çalışma aşağıdaki jüri tarafından
Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.**

Tez Savunma Tarihi: 30.11.2016

**Prof.Dr. M. Refik KORKUSUZ
Medeniyet Üniversitesi
Jüri Başkanı**

Prof.Dr. C. İlhan GÜNAY

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi

Üye

Yrd. Doç. Dr. Tahsin Aykan KEPEKLİ

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi

Üye

ÖZGÜNLÜK BİLDİRİSİ

1. Bu çalışmada, diğer kaynaklardan yapılan tüm alıntıların, ilgili kaynaklar referans gösterilerek açıkça belirtildiğini,
2. Alıntılar dışındaki bölümlerin, özellikle projenin ana konusunu oluşturan teorik çalışmaların ve yazılım/donanımın benim tarafımdan yapıldığını

İstanbul, 29.10.2016

Ali BASDEMİR

İÇİNDEKİLER

KAPAK	I
KABUL VE ONAY.....	III
ÖZGÜNLÜK BİLDİRİSİ.....	III
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XI
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XVII
TABLolar LİSTESİ.....	XVIII
ÖNSÖZ	XVIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.İSG'NİN TANIMI, ÖNEMİ, TARİHSEL GELİŞİMİ VE KAPSAMI.....	7
1.1.GENEL OLARAK İŞ SAĞLIĞININ TANIMI.....	7
1.2.İŞ SAĞLIĞI VE İŞ GÜVENLİĞİNİN SAĞLANMASININ ÖNEMİ.....	11
1.3.İŞ SAĞLIĞI VE İŞ GÜVENLİĞİNİN TARİHİ GELİŞİMİ.....	17
1.3.1.DÜNYADA İŞ GÜVENLİĞİNİN TARİHİ GELİŞİMİ	17
1.3.2.TÜRKİYEDE İŞ GÜVENLİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	21
1.3.2.1.Tanzimat'tan Önceki Dönem	21
1.3.2.2.Tanzimat'tan Önceki Dönem	23
1.3.2.3.Cumhuriyet Dönemi	25
1.4.1.İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNİN KAPSAMI.....	29

İKİNCİ BÖLÜM

2.SELÂTİN CAMİLER, İSTANBULDAKİ SELÂTİN CAMİLER VE ÖZELLİKLERİ

2.1.GENEL OLARAK SELÂTİN CAMİLER.....	31
2.1.1.SELÂTİN CAMİİ KAVRAMI.....	31
2.1.2.SELÂTİN CAMİLERİN ÖZELLİKLERİ.....	33
2.2.İSTANBULDAKİ SELÂTİN CAMİLER VE ÖZELLİKLERİ.....	35
2.2.1.FATİH CAMİİ VE KÜLLİYESİ.....	37
2.2.2.SÜLEYMANİYE CAMİİ VE KÜLLİYESİ.....	43
2.2.3.SULTANAHMET CAMİİ VE KÜLLİYESİ.....	61
2.2.4.YENİ CAMİ VE KÜLLİYESİ.....	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.SELÂTİN CAMİLERDE İŞ SAĞLIĞI VE İŞ GÜVENLİĞİ UYGULAMALARI

3.1.GENEL OLARAK SELÂTİN CAMİLERDEKİ RİSK ETMENLERİ.....83

3.1.1.FİZİKSEL RİSK ETMENLERİ.....85

3.1.1.1.Termal Konfor.....85

3.1.1.2.Havalandırma.....89

3.1.1.3.Gürültü.....93

3.1.1.4.Aydınlatma.....99

3.1.1.5.İsınma.....101

3.1.2.BİYOLOJİK RİSK ETMENLERİ.....103

3.1.2.1.Mesleki Enfeksiyonlar.....103

3.1.2.2.Bulaşma Etkeni.....105

3.1.3.SELATİN CAMİLERDE HİJYEN.....111

GEREÇ VE YÖNTEM.....113

BULGULAR.....115

TARTIŞMA.....127

SONUÇ 129

ÖZET..... 136

SUMMARY

SULTAN AT MOSQUES ON OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY APPLICATIONS..... 139

KAYNAKLAR..... 139

İNTERNET KAYNAKLARI.....154

ÖZGEÇMİŞ.....154

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
ATAD	: Avrupa Topluluğu Adalet Divanı
AY	: Anayasa
AYM	: Anayasa Mahkemesi
AYİM	: Askeri Yüksek İdare Mahkemesi
BAĞ-KUR	: Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu
BAĞ-KUR K.	: Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu
BK	: Borçlar Kanunu
Bkz.	: Bakınız

BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
DEÜHFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
DMK	: Devlet Memurları Kanunu
E.	: Esas
Gen.	: Genelge
GBİGY	: Geçici veya Belirli Süreli İşlerde İş Sağlığı ve İş Güvenliği Hakkında Yönetmelik
GSSİY	: Genel Sağlık Sigortası İşlemleri Yönetmeliği
HD.	: Hukuk Dairesi
HGK	: Hukuk Genel Kurulu
HMK	: Hukuk Muhakemesi Kanunu
İDDY	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca İşyerlerinde İşin Durdurulmasına Dair Yönetmelik

İGUY	: İş güvenliği Uygulama Yönetmeliği
İHU	: İş Hukuku Uygulaması
İHY	: İşyeri Hekimliği Yönetmeliği
İPC	: İdari Para Cezası
İSGK	: İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu
İŞK.	: İş Kanunu
İSGEY	: Çalışanların İş Sağlığı ve İş Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliği
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü
K.	: Karar
KKDİY	: Kişisel Koruyucu Donanımların İşyerlerinde Kullanılması Hakkında Yönetmelik
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
mad.	: Madde
RG	: Resmi Gazete

RDY	: Risk Değerlendirme Yönetmeliği
s.	: Sayfa
S	: Sayı
SGD	: Sosyal Güvenlik Dergisi
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
S.k.	: Sayılı Kanun
SSGSSK	: Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu
SSİY	: Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği
UÇÖ/ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
vd.	: Ve devamı
T.	: Tarih
TBK	: Türk Borçlar Kanunu
TCK	: Türk Ceza Kanunu
a.g.e.	: Adı Geçen Eser

TSYİY

: Çok Tehlikeli Sınıfta Yer Alan İşlerde

Çalıştırılacakların Mesleki Eğitimlerine Dair

Yönetmelik

YHGK

: Yargıtay Hukuk Genel Kurulu

YKD

: Yargıtay Kararları Dergisi

Yön.

: Yönetmelik

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Fatih Camii'nin yerine yapıldığı Havariyyun Bazilikası	35
Şekil 2. Fatih Camii ve Kubbelерinin Yan Kesit Planı.....	36
Şekil 3. Fatih Camii ve Avlusu Planı.....	38
Şekil 4. Sultanahmet Camii ve Avlusu Planı.....	40
Şekil 5. Süleymaniye Camii Planı	52
Şekil 6. Süleymaniye Camii, İç ve Dış Avlusu Planı	63
Şekil 7. Yeni Camii, İç ve Dış Avlusu Planı.....	73

TABLolar LİSTESİ

Tablo-1: Türkiye Geneli 2005-2014 Dönemi İş Kazası Sayıları.....	12
Tablo- 2: İstanbul'daki 4 güzide Selâtin Camileri.....	23
Tablo-3: Kapalı Alanda Havalandırma İhtiyaç.....	93
Tablo-4: Ses Seviyesi (Desibel) Tablosu.....	95
Tablo-5: CIE İç Çalışma Alanlarının Aydınlatılması Standardında, Camiler..	97
Tablo- 6. Bakteri, Virüs, Mantar ve Protozoalar'ın Çalışanlara Etkileri.....	101
Tablo 7. SSK Sağlık İşlemleri Tüzüğünde Mesleksel Bulaşıcı Hastalıklar...	102

ÖNSÖZ

İstanbul'un Fethinden sonra Fatih Sultan Mehmed tarafından yaptırılan Fatih Camisi ile literatüre giren 'Selâtin Camii' kavramı Osmanlı İmparatorluğu'nun İlerleyen tarihlerinde de artarak devam etmiştir.

Ağırlıklı olarak bir dönem Osmanlı'ya Başkent olmuş şehirlerde inşa edilmiştir. Padişahların kendi birikimleriyle yapılmış, Şehir merkezlerinde inşa edilen bu eserler günün her saatinde hizmet vermeye müsait yapılardır.

Selâtin Camilerde İş Sağlığı ve İş Güvenliği'nin geçmiş ve günümüzdeki uygulamaları, çıkartılan kanunların çalışanlar üzerindeki etkileri, Özellikle de Anayasamızda 'İş Sağlığı ve İş Güvenliği' adıyla 6331 sayılı Kanunun çıkmasından sonra dünyadaki birçok ülkenin sahip olmadığı hukuki altyapının oluşturulması, Ülkemizin bu alanda yapmış olduğu öncülüğün ispatıdır.

Bu çalışmada; Ecdadımızın Yedigârı olan Selâtin Camilerin geçmişte ve günümüzde uygulanmış İş Sağlığı ve İş Güvenliği uygulamalarından örnekler verilmiş, bu alanda yapılmış olan araştırma ve bilimsel makalelerden faydalanılmış, yazılmış olan kitaplardan istifade edilmiştir.

Tez yazma sürecinde hiçbir desteğini esirgemeyen danışmanım **Sayın Prof. Dr. M. Refik KORKUSUZ** Beyefendi'ye şükranlarımı sunarım. Bu yoğun süreçte beni motive edip cesaretlendiren, tez çalışmalarına yardım eden, eşim **Hacer BAŞDEMİR' e**, istemeden ihmal ettiğim, biricik kızım **Saniye Reyhan BAŞDEMİR** ve canım oğlum **Muhammet Emir BAŞDEMİR' e** minnettarım. Değerli katkılarından dolayı İ.E.T.T Genel Müdürlüğü İş Sağlığı ve İş Güvenliği Müdürlüğü çalışanları, İSG Uzmanı ve İşyeri Hekimi, İSKİ Genel Müdürlüğündeki çalışma arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

İnsanoğlunun en önemli ihtiyaçlarının başında bir güce inanma isteği gelmektedir. İnsan inandığı güce bağlılığını dua ederek yerine getirir. Dua, Yaradanımızla aracasız iletişim kurduğumuz en özel anlarımızdır. Dua edenin en büyük ihtiyacı dua edilen mekandır.

Her dinde ibadetlerin yapıldığı mekanlar farklı isimlerle anılsada aynı amaca yöneliktir. Üç büyük semavi dinlerden Yahudiler (Museviler) Havra, Nasraniler (İseviler) Kilise, Müslümanlar ise Mescit (Cami) adını vermişlerdir.

Mescitler (Cami) İslam dininde çok önem arzeder. Kutsal kitabımız Kuran'ı Kerim'de Camilerle alakalı 13 tane Ayet mevcuttur. Bunlardan birisi "Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan, namazı kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar ederler. İşte hidayet üzere oldukları umulanlar bunlardır."¹

Peygamber Efendimizden Camiler ile alakalı birçok hadis rivayet edilmiştir. Hadis Kitaplarında bu hadislerin olduğu bölümü 'Mesacid' adı altında tasnif etmişlerdir. İslami kaynaklara göre, Kuran-ı Kerim'den sonra sıhhat açısından en güvenilir ikinci yazılı eser olarak Kütüb-i Sitte kabul edilmiştir. İmam-ı Buhari (810-869)'nin kaleme aldığı Kütüb-i Sitte (Dört en güvenilir hadis kitabı)'nin ilk kitabı Sahih-i Buhari adlı eserindeki bir hadiste "Kim Allah için bir ev inşa ederse (Cami yaparsa) Allah'ta Cennet'te onun için bir ev yapar."² Buyurmuşlardır.

---

¹ Kuranı Kerim, Tevbe suresi 18. Ayet

² El Buharî, Muhammed ibn İsmail, Sahih-i Buhari, Sağlam Yayınevi, İstanbul-2010, Salât 65, c.2, s.517

İslam mimarisi açısından Selâtin Cami'lerin durumu çok ehemmiyetlidir. Şehirlerin merkezlerinde bulunur, o şehrin en büyük camileri arasında yer alırlar. Bu camiler çok dayanıklı ve kaliteli malzemelerden inşa edilir, Şehrin en büyük ve en ihtişamlı yapıları olarak bilinirler.

İç tasarımları da, Camiye hizmet eden çalışanların ve ibadet edenlerin sağlığını ve güvenliğini düşünecek şekilde tasarlanmıştır. Cami'nin büyüklüğüne göre kubbe hizasında beş metre yükseklikte kenarları korunaklı yapılmış bölümler mevcuttur. Asırlar önce bu camileri inşa edenler, Çalışanın sağlığını ve Güvelliğini düşündüğü bu tespitlerde de görülmektedir.

Selâtin Camiler, bütün olarak bakılırsa bir yaşam alanıdır. Bu camilerin etrafında imaretler yapılmıştır. Bu imarethanelerde kimsesiz, miskin ve yolcuların sürekli, diğer vatandaşların da istedikleri zaman hizmetinde olan hanlar hamamlar, aş evleri vardır. Hastaneler camilerin İmarethaneleri'nin değişmeziydi.

Ayrıca camiye hizmet verenlerin İmam, Müezzin ve diğer çalışanların yaşesini ve maaşlarını temin etmek amacıyla imarethanelere ilave olarak yapılan ticarethaneler de mevcuttur. Bu yapılar şehrin merkezinde olduğu için talipleri de çok olurdu. Alınan kira bedelleri öncelikle Cami çalışanlarına ödenir, kalan kısmı da camilerin ihtiyaçlarında kullanılırdı.

İslam mimarisinin en güzel örnekleri İstanbul'da mevcuttur. Osmanlı Payitahtının uzun yıllar (1453-1929) burada bulunması, Padişahları, Annelerini ve Hanımlarını Cami yaptırma girişiminde bulunmalarına vesile olmuştur. Selâtin camiler tarih sahnesine bu şekilde çıkmıştır.

İlk Selâtin Cami Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'un Fethinden hemen sonra yaptırdığı Fatih Camii'dir.³

Selâtin camii ismi, Osmanlı'da Padişahların ve padişah Ailesi'nin maliyetlerini üstlenerek yaptırılan büyük camilere veriliyordu. Saray geleneğinde Selâtin camilerinin yaptırılabilmesi için birtakım kurallar mevcuttur. Öncelikle bir padişahın selâtin camii yaptırması için önemli bir seferde zafer kazanması ve bu zaferle birlikte önemli bir savaş ganimeti ele geçirmesi gerekirdi. Selâtin camilerinin yapımına devlet kasasından takviye olmaz, yalnızca padişahın kişisel serveti kullanılırdı. Önceleri sefere gitmeyen ve ganimet kazanmayan padişahlar selâtin camisi inşa ettirmezlerdi. Ancak bu gelenek, I. Ahmet'in Sultanahmet Camii'ni inşa ettirmesiyle bozulmuş ve ganimet kazanma geleneği 18. yüzyılda tümüyle terk edilmiştir.

Selâtin Camileri'nin en belirgin özellikleri şunlardır;

- ❖ Hünkâr mahfili vardır.
- ❖ Birden fazla minareye sahiptir.
- ❖ En az iki minare olduğu için Ramazan aylarında minareler arasına mahya asılır.
- ❖ Şehrin en büyük camilerindendir.
- ❖ 24 saat açıktırlar.
- ❖ Padişahların ya da Padişah Ailesi tarafından yaptırılmış olması gerekmektedir.

---

³ AKKANAT,Cevat, İstanbul'da Bayezid Camii ve Külliyesi, Diyanet Dergisi, Sayı: 239, Kasım-2010, s.58

Selâtin Camilerine girişin ve çıkışın rahat olabilmesi için kapıları çok kullanışlı yapılmıştır. Camilerden Şadırvanlı avlu'da denilen bölüme çıkışlar üçlü kapı sistemiyle inşa edilmişlerdir. Bunların tek istisnası Eminönü Sahildeki Yeni Cami'de görülür. Yeni Camide bu üç kapıya ilave olarak iki kapı daha mevcuttur. Bu yanlardaki iki kapılar şadırvanlı bölümlere değil dışarıdaki hazirelere çıkar Mihraba göre sol ve sağ arka bölümdedirler.

Selâtin camilerde 'yaz sahinleri' üzerinde 'fevkaniye' ve 'tabaka' diye tabir edilen ikinci bir kat daha bulunur. Bu tabakaların Padişahlara ayrılmış ve dışarıdan ayrı bir kapı ve merdivenle çıkılan kısımlarına "Hünkâr Mahfili" denir. İlk Osmanlı camilerinde merkezi sahinin ortasında genellikle bir havuz bulunur. Bu havuzun üstünde veya merkez sahinin herhangi bir yerinde yüksekçe bir mahfil yer alırdı. Bu mahfil müezzinlerin kullanmaları içindir. Bu sebepten dolayı "Müezzin Mahfili" denilir. Evliya Çelebi seyahatname adlı eserinde bu bölümler "cennet mahfili" olarak anılmıştır⁴.

Bazı Selâtin Camilerde alt bölümler de mevcuttur. Üst ve alt bölümün avluya çıkış sağ ve sol arka köşelerden yapılır. Bu çıkışlara caminin merkezinden çıkış imkânı da mevcuttur. Orta merkezdeki (Kible yönünün tam aksi istikameti) kapıların büyük tutularak giriş çıkışlar kolaylaştırılmış, izdiham olmasın diye insanların sağlığı ve güvenliği göz önüne bulundurup tedbir alınmıştır.

---

⁴ ÇELEBİ, Evliya, Seyahatname, I. cilt, İstanbul, İstanbul-2012, s.150

Selâtin camilerin devasa büyüklükte olması, günün her saatinde hizmete açık olması, burada hizmet veren çalışanların, Camiyi ziyaret edenlerin, ibadet edenlerin sağlık ve güvenliğini ön plana çıkartmaktadır.

Caminin temizliği, temizlikte kullanılan malzemeler ve temizlik yöntemleri hassasiyetle dikkat edilmesi gereken konuların başında gelmektedir. Temizlik yapılırken 'Camilerin Bakım Onarım ve Çevre Tanzimi yönetmeliği' ne uygun davranılması gerekmektedir.⁵

Cami içerisindeki normal temizliğin yanında görüntünün de temizlenmesi de gerekmektedir. Özellikle kapalı bölümün üzerinde avizelerin kabloları duvarlarda, sonradan ilave edilmiş çok nahış bir görüntü vermektedir. Uzun süre yıpranan avizelerin ve yenilenmemiş bu kablo yumağının çalışanların, ziyaretçilerin ve ibadet edenlerin huzurunu kaçırdığı görülmektedir.

Uzun yıllar önce yapılan Selâtin camilerin ve müştemilatının deforme olmuş veya bozulmuş bölümlerinin tamirat ve bakımlarının yapılması insan sağlığı açısından elzemdir. Bu risklerin her daim olabileceği düşünülürse, Selâtin camilerde 'Camilerin Bakım Onarım ve Çevre Tanzimi yönetmeliği' ne uygun bir çalışmaya hazırlıklı olmak gerekmektedir.⁶

---

^{5,6} Camilerin Bakım Onarım Temizlik ve Çevre Tanzimi Yönetmeliği (1985), T. C. Resmi Gazete, 18763, 24.05 1985,

Dört mevsimin yaşandığı İstanbul'un Coğrafi durumuna göre, yaz aylarında soğutulması, kış aylarında ise ısıtılması gerekmektedir. Bu durum başlı başına güvenlik risklerini de beraberinde getirmektedir. Camilerdeki ısıtma sistemlerinde 'Su Kazanı Patlamaları' ölümlü kazalara sebebiyet verdiği için büyük risk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tarihi mirasımız olan bu nadide mabetler, atalarımızdan bize emanet olarak bırakılmıştır. Deforme olan yerler imar edilmeli, aslına uygun olarak düzenlenmelidir. Zemin ergonomik olmalı, Çalışanların ve bu mabedi kullananların güvenlikleri esas alınarak hassasiyetle düzenleme ve tedbirler alınmalıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNİN TANIMI, ÖNEMİ, TARİHSEL GELİŞİMİ VE KAPSAMI

1.1.GENEL OLARAK İŞ SAĞLIĞININ TANIMI

Çalışanların hayatlarını sağlıklı bir şekilde idame ettirebilmeleri için çalıştıkları işyerlerinde sağlıklı ve güvenli bir çalışma ortamına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu ihtiyaç, insanlık tarihi kadar eskilere dayanmaktadır.

İnsanın yaratılış özelliklerinden birisi de kendini tehlikelere karşı koruma içgüdüsüdür. Ancak; İş sağlığı ve İş güvenliğinin sosyal bir ihtiyaç olarak belirlenip, kamu gereği olarak kabulü yakın zamanlara dayanmaktadır⁷.

İş sağlığı ve İş güvenliği, çalışanların yaptıkları işten, çalışma koşullarından ve kullanılan araç ve gereçlerden doğabilecek tehlikelere karşı, çalışanların yaşamının ve sağlığının etkin olarak korunmasını, sağlıklı ve güvenli çalışabileceği ortamın sağlanmasını ifade eder⁸.

---

⁷ BALKIR, Zehra Gönül, İş Sağlığı ve Güvenliği Hakkının Korunması, İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliği Organizasyonu, SGD, C. 2, S. 1, İstanbul, İstanbul-2012, s. 58,

⁸ SÜMER, Haluk Hadi, İş Hukuku, 16. Baskı, Konya, Konya-2011, s. 153.

İş sağlığı ve iş güvenliği, iş yapılırken işyerindeki fiziki çevre şartları sebebiyle çalışanların maruz kalabilecekleri sağlık sorunları ve mesleki risklerin ortadan kaldırılması veya en aza indirilmesi ile ilgilendiği gibi, bir kurum ve kuruluşun gerçekleştirdiği faaliyetlerden etkilenen tüm çalışanların sağlığına ve güvenliğine etki eden faktörleri de içine alır.

Burada kastedilen 'bütün insanlar' ifadesinin içerisine, kadrolu çalışanların yanı sıra, taşeron çalışanları, geçici işçiler, ziyaretçiler, müşteriler ve işyerindeki diğer kişiler de girmektedir⁹.

Bu manada sağlık ve güvenlik ihtiyacı için alınan önlemlerinin asli çalışanla sınırlanmayıp tüm bağımlı çalışanları kapsar tarzda ele alındığı görülmektedir¹⁰.

İş Güvenliği; İşin yapılması sırasında çalışanların karşılaştığı tehlikelerin ortadan kaldırılması veya azaltılması konusunda, işverene getirilen yükümlülüklerle ilişkin teknik kuralların bütünüdür¹¹.

---

⁹ ILO İş Sağlığı ve Güvenliği ve Çalışma Ortamına İlişkin 155 Sayılı Sözleşme'ye göre 'sağlık' teriminin, işle bağlantısı açısından, sadece hastalık veya sakatlığın bulunmaması halini değil; aynı zamanda, çalışma sırasındaki sağlığa uygunluk ve güvenlik ile doğrudan ilişkili olarak sağlığı etkileyen fiziksel ve zihinsel unsurları da kapsayacağı belirtilmiştir. O halde sağlık kavramı geniş tutulmuş, güvenliğin sağlanması da bu bağlamda değerlendirilmiş ve sadece fiziksel sağlığın değil aynı zamanda zihinsel sağlığın da korunmasının gerekliliği ifade edilmiştir. ILO Kabul Tarihi: 3 Haziran 1981, 07.01.2004 tarih ve 5038 sayılı Kanun ile onaylanması uygun bulunmuştur. <http://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/lang--tr/index.htm>, E.T.26.10.2016

¹⁰ LAÇİNER, Vedat, Teknik ve Tıbbi İş Güvenliğinin Hukuksal Boyutu, İstanbul, İstanbul-2013, s. 25.

¹¹ DEMİRCİOĞLU, Murat/ CENTEL, TANKUT, İş Hukuku, 14. Baskı. İstanbul, Beta, 2010, s. 154-155; OKUR, Zeki, İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından İşyerinde Bilgisayar Kullanımı ve İşverenin Yükümlülükleri, Çimento İşveren Dergisi, C. 20, S. 6, 2006, s. 18-19.

İş Sağlığı; Bireyin çalışma şartları, kullandığı araç ve gereçlerden oluşabilecek tehlikelerden arınmış veya bu tehlikelerin en alt seviyeye indirildiği bir ortamda huzurlu bir yaşam sürdürmesini ifade eder. Bu iki tanımda da görülen aynı amaca yani, insan sağlığına ve güvenliğine hizmet etmesini esas almasıdır.

İş Sağlığı ve İş Güvenliği kavramları birbirinden ayrılarak incelenirse, içinden çıkılmayacak kadar güç ve karmaşık hale geldiği görülür. Çünkü sağlık ve güvenlik kavramları birbirleriyle etkileşim halinde olan kavramlardır.¹²

İş sağlığı ve İş güvenliği kavramı, özellikle sanayi devriminin doğması ve gelişmesi ile beraber tarih sahnesine çıkmıştır. Olumsuz ağır çalışma koşulları nedeniyle iş sağlığı ve iş güvenliğinin sağlanması gerektiği elzem olmuş, yapılan ilk düzenlemeler de iş sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin olmuştur.

Kadın ve Çocukların çalışma süreleri sınırlandırılmış olup, gece vardiyalarıyla bazı ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılması yasaklanmıştır.¹³

---

¹² BALKIR, a.g.e., s. 59.

¹³ SÜMER, a.g.e., s. 153.

1.2.İŞ SAĞLIĞI VE İŞ GÜVENLİĞİNİN SAĞLANMASININ ÖNEMİ

Dünyadaki yaratılmış her şeyin en faziletlisi insandır.¹⁴ Bu yüzden insan hayatı kutsaldır. Yüce yaratıcımız 'Biz insanı en güzel biçimde yarattık'¹⁵ diye buyurmaktadır.

İnsanları çalıştıkları ortamlarda iş kazaları ve meslek hastalıklarından korunarak yaşamları ve beden bütünlükleri güvence altına alınmalı, daha sağlıklı bir ortamda çalışma imkânı sağlanmalıdır. Bu öğretilerden sonra İş Sağlığı ve İş Güvenliği kanunu ile amaçlanan husus, işyerlerinde İş Sağlığı ve İş Güvenliğinin sağlanması, mevcut olan güvenlik şartlarının iyileştirilmesidir.

Kavram olarak bakılınca iş sağlığı ve iş güvenliği birçok yönden önemi bulunmakla birlikte, öncelikli ve en temel amacı, çalışanın sağlığının korunmasıdır¹⁶.

İş hukukunun tarihi süreç içerisindeki gelişimine bakıldığında, ilk önceleri işçilerin sağlığını ve beden bütünlüğünü koruma hukuku olarak geliştiği sonucuna varılabilecektir¹⁷.

---

^{14,15} Kuran-ı Kerim, Tin suresi, 4.ayet,

¹⁶ EKMEKÇİ, Ömer, 4857 sayılı İş Kanunu'na Göre İş Sağlığı ve Güvenliği Konusunda İşyeri Örgütlenmesi, İstanbul, İstanbul- 2005, s. 5.

¹⁷ SÜZEK, İş Hukuku, İstanbul, İstanbul-2016, s. 853

Çalışanların en doğal ve en temel ihtiyacı, Sağlıklı ve güvenli bir şekilde tehlikelerden uzak bir işte çalışmaktır. Bu durum çalışanların zihnen ve bedenen terakki etmelerine, kendilerini geliştirmelerine vesile olur. Zihnen ve bedenen mutlu çalışanlar daha verimli çalışarak işletmeye de fayda sağlar. İşyerinde çalışanların ruh ve beden bütünlükleri koruma altında değilse, bunun olumsuz yansımaları işletmeleri uzun vadede maddi ve manevi olarak etkileyecek, işyerinde üretim güvenliği sağlanmadan yapılan çalışmalar da iş veriminin düşmesine yol açacaktır¹⁸.

Çalışan açısından durum daha vahimdir. Çünkü tedavisi mümkün olmayan bir çalışanın durumu Sağlık Kurulunca tespit edilirse, işyerinde çalışmasında sakınca bulunduğundan dolayı iş sözleşmesi, işveren tarafından haklı nedenle tek taraflı feshedilebilecektir.

Çalışan İş kazası ve meslek hastalığı neticesinde çalışamaz duruma gelmiş ve iş bulamamışsa, hayatının kalan kısmını ücretinin çok altında sürekli iş göremezlik geliri ile geçinmek zorunda kalacaktır.

---

¹⁸ GÜZEL, Ali/ OKUR, Ali Rıza/ CANIKLIOĞLU, Nurşen, Sosyal Güvenlik Hukuku, İstanbul, Beta, 2012, s. 389; OĞUZ, Özgür, AB Direktifleri ve Türk İş Hukukunda İş Sağlığı ve Güvenliğinde İşverenlerin Yükümlülükleri ve İşçilerin Hakları, İstanbul, Legal, 2011, s. 27.

İşletme açısından bakılınca iş kazasına uğrayan veya meslek hastalığına yakalanan çalışan işletmeyi de çeşitli maddi ve manevi zarara uğratacaktır. İşletmeye zararı ise;

- ❖ iş günü-iş gücü kaybı, mahkeme masraflarıdır.
- ❖ Kazanın neden olduğu açığı kapatmak için gerekli olan fazla mesaidir.
- ❖ Bina, makine, alet ve üretim veya üründeki hasarın maliyetidir.
- ❖ Kaza mağduru çalışanın yerine alınan kişiye verilen eğitim ve verimin düşmesi maliyetidir.
- ❖ Sipariş kayıpları, şirketin itibar ve imaj kaybı da iş kazalarının maliyetini çok yüklü bir hale getirmektedir.

Gerek sosyal ve insani boyutu, gerekse de ekonomiye verilen zarar sonucunda iş kazalarını ve meslek hastalığını önlemek, hayati öneme sahiptir. Her şeyden önemlisi ise insanlık görevidir.

İş Sağlığı ve İş Güvenliği gibi telafisi mümkün olmayan önemli bir konunun yükümlülüğünün de ilgili taraflardan sadece birine ait olması düşünülemeyeceği gibi, bu durum hakkaniyet ilkesine de uymaz.

Ayrıca İş Sağlığı ve İş Güvenliği ile alakalı amaçlanan sonucu almak için uygun bir yöntem de olmayacaktır¹⁹.

Bu manada başta işverenler olmak üzere, iş sağlığı ve iş güvenliğinin sağlanması konusunda öncelikli olarak devlete, sendikalara²⁰ ve çalışanlara önemli yükümlülükler düşmektedir²¹.

İş Sağlığı ve İş Güvenliği konusuyla ilgili olarak ulusal ve uluslar arası düzeyde çalışmalar yapılmasına rağmen, olumsuzluklar bir türlü çözülememiştir.

Yapılan çalışmalarda gerileme gösteren iş kazaları sayısına rağmen 'Modern dünya' diye bildiğimiz AB'nde her yıl yaklaşık 5 milyon iş kazası olmakta, bunların neredeyse 6.000'i ölümlle sonuçlanmaktadır.²²

Resmi olmayan verilere göre ise AB'nde yılda yaklaşık 160.000 çalışanın meslek hastalıklarına dayalı olarak ölmektedir.²³ Matematiksel olarak ifade edersek AB'nde her üç buçuk dakikada, meslek hastalıklarından dolayı bir insan yaşamını yitirmektedir.

---

¹⁹ GÜZEL/ OKUR/ CANIKLIOĞLU, a.g.e., s. 391;

²⁰ Sendikalar, iş sağlığı ve güvenliği kültürünün tesisinde mutlaka öncü karakter kazanmalı, üyeleri ile olan ilişkilerinin ücret konusuna hapsolmesini engellemeli, iş sağlığı ve güvenliği bilincinin tüm topluma yayılmasında konunun öneminin herkes tarafından algılanmasına gayret göstermelidirler, Sendikaların iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanmasına katkısı için bkz. AKIN, İş Sağlığına Katkı, İstanbul, İstanbul-2013, s. 101-123.

²¹ Zira Kanun'un genel gerekçesinde de belirtildiği üzere iş sağlığı ve güvenliği konusu sadece işyeri ve çalışan düzeyinde değil, toplumun genelini doğrudan ilgilendiren aynı zamanda ulusal ve uluslararası düzeyde ele alınması gereken bir önceliklidir.

^{22,23} OVACILLI, Sakine/PEKİNER, Tolga, Ab.de İş Sağlığı ve Güvenliği, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Yayın No:12, Ankara-2014, s.29, https://www.csgb.gov.tr/media/2080/ab_isg.pdf E.T.26.10.2016

İş kazalarında Türkiye’de durum daha vahimdir. Türkiye’de iş kazaları istatistiklerine bakıldığında, Aşağıdaki tabloda belirtilen oranlar kayıtlı çalışanların iş kazalarını kapsamaktadır. Türkiye’de kayıt dışı istihdam oranının oldukça yüksek olduğu düşünüldüğünde, iş kazalarının korkunç boyutu daha net görülebilmektedir.

Tablo 1. Türkiye Genelinde 2005-2014 (Son 10 Yılda) Döneminde Meydana Gelen İş Kazası Sayıları ²⁴

YILLAR	TOPLAM SAYI	SÜREKLİ İŞ GÖREMEZLİK	ÖLÜM
	Türkiye Geneli	Türkiye Geneli	Türkiye Geneli
2005	73923	1374	1072
2006	79027	1953	1592
2007	80602	1550	1043
2008	72963	1452	886
2009	64316	1668	1171
2010	62903	2085	1444
2011	69227	2216	1710
2012	74871	2209	744
2013	191389	1586	1360
2014	221366	1306	1626
ORT.	99059	1740	1265

²⁴ SGK İş Kazası İstatistikleri (<http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/istatistikler> E.T. 02.02.2016)

Türkiye’de yakın tarihte Manisa Soma Maden İşletmesinde meydana gelen kaza’da ortaya çıkan korkunç tablonun, bütün vatandaşlarımızı ve kamuoyunu yasa boğarak olumsuz etkilediği, hatta “milli yas” ile sonuçlandığını görmekteyiz.

İş Sağlığı ve İş Güvenliği ile alakalı önlemlerin alınmasının, işverenin isteğine bırakılamayacağı aşikârdır.

Ayrıca 6331 sayılı kanun ile belirlenmiş olan işveren yükümlülüklerinin çok iyi bir denetime tabi tutulması, eksikliklerin tamamlanması, gerekli maddi ve manevi yaptırımların uygulanması, gelinen noktada önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.3. İŞ GÜVENLİĞİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

1.3.1.DÜNYADA İŞ GÜVENLİĞİNİN TARİHİ GELİŞİMİ

İlk insan yaşamını devam ettirmek için alet yapmak ve onu kullanmak durumunda kalmıştır. Aletler artınca daha gelişmiş aletler ve bu serüven ilerledikçe günümüzdeki durum oluşmuştur. Önce basit aletler biçiminde başlayan çalışmalar sonradan toplu üretime dönüşerek, bir yaşam biçimi olmuştur. Bu yaşam biçimine ulaşamayan toplumlar günümüzde 'Gayr-ı Medeni' olarak kabul edilen geri kalmış ülke sınıfında kalmışlardır.

Günümüzde üretimin en önemli faktörü olan insan, teknolojik gelişmelere paralel olarak, işyerlerinde çeşitli problemlerle karşılaşmaktadır. İş güvenliği, sahip olunan medeniyetin bedelini, insan için ödemenin gereğini bir manada ifade eder.

Sanayinin gelişmemiş olduğu dönemlerde İş Sağlığı ve İş Güvenliği haliyle bir problem olarak görülmemiştir. Zamanla faaliyet alanlarının artarak karmaşıklaşması, üretimdeki malzemelerin çeşitlenmesi sonucunda tehlikeler çoğalmış, bu mevzu ile alakalı sistemli çalışmaların yapılmasını, kanun ve kuralların konulmasını elzem hale getirmiştir.

İlk yazılı kaynaklara dayalı tespitlere göre, Hammurabi Kanunlarında işle ilgili yaptırımlar vardır. Babil Kralı Hammurabi'nin: MÖ.1750 “Yaptığı duvar çürüklüğünden dolayı sahibinin üstüne yıkılırsa, duvarı yapan ustanın boynu vurulur.” fermanı İş Sağlığı ve İş Güvenliğine ait ilk yazılı belge olarak gösterilebilir.²⁵

Günümüzde İş Güvenliği ‘Multidisipliner’ olarak tıbbın, tekniğin, hukukun, diğer bilim dallarının ortak çalışma alanı olarak gelişmektedir.

Çalışma, ilk insanla başlamış olduğundan, insanı korumaya yönelik tedbirlerin alınmasını da insanlık tarihi kadar geriye götürebilmek mümkündür. İş güvenliği kavramında, çalışanların can güvenliği, makine araç ve gerecin, işyerinin, üretilen malın, çevrenin, güvenliği yer almaktadır. Çok sayıda çalışanlar, büyük miktarlar tutan malzemeler, makine, araç ve gereçler, çevre, çevrebilim, para, iş dünyası ile ilgisi olmayan milyonlarca insanın hayatı ve mutluluğu bu kapsamdadır.

Bilimsel olarak: 16. ve 17. yüzyıllarda (1633–1714) İtalyan Doktor Bernardino Ramazzini'nin iş sağlığına ilişkin bilimsel çalışmaları bu günkü anlamda iş güvenliğinin temellerini atmıştır ve bu bilimin kurucusu kabul edilmektedir.²⁶

---

²⁵ https://tr.wikipedia.org/wiki/Hammurabi_Kanunlar%C4%B1, ET.27.05.2016

²⁶ AKKURT, İbrahim, Mesleki Solunum Hastalıkları, 2.Baskı, İstanbul-2014 s.26

Tarihi süreçte Yazılı belgelere dayandırarak iş sağlığı ve iş güvenliğini korumak için alınan önlemler ne kadar eskiye dayandırılrsa da temelde, bu konuya yönelik çalışmalar, sanayi devrimi ile toplum hayatına girmiş ve artarak önem kazanmıştır.

Sanayi devrimi ile birlikte, üretimde makineleşmenin ve teknolojinin süratle büyüdüğü, toplumsal dönüşümün hızlandığı, mevcut değerlerin önemlerini yitirdiği veya ortadan kalktığı, çalışanların korunmasız kaldığı, insan sağlığı ve güvenliğini korumaya yönelik yapılan uygulamalar ve alınan tedbirler İş Sağlığı ve İş Güvenliğinin modern biçimde başlangıcı sayılır.

İngiltere’de 1788 yılında fabrikalarda, baca temizleme işlerinde çalışan çocuklara insanlık dışı muameleler yapılması “Baca Temizleme Kanununun çıkmasına neden olmuştur. Bu kanun gerek bireysel, gerekse, hukuki düzenleme bakımından ilk gelişme olarak bilinir. Sanayi devriminin ilk yıllarında sosyal sorunlara karşı bireysel girişimleri ile model arayışlarında bulunan kooperatifçi ve sosyal politika önderlerinden Galli düşünür Robert Owen (1771-1858), kendi fabrikasında çalışan işçiler için tıbbi bakım imkânı sağlamıştır.²⁷

---

²⁷ https://tr.wikipedia.org/wiki/Robert_Owen, ET.26.10.2016

Devletin ilk ciddi müdahalesi ise fabrikalardaki çalışma sürelerini düzenleyen çırakların sağlık ve moral bakımından korunmalarını sağlayan 1802 tarihli “Factory Act” tır. Bu kanunla çırakların çalışma saatlerini günde 12 saat ile sınırlandırılarak, yılda bir kez yeni bir elbise verilmesi, ayda bir kez ibadethaneye gönderilmeleri, fabrikaların iyi havalandırılmaları ve yılda iki defa badana edilmeleri zorunlu tutulmuştur.²⁸

Daha sonra 1804’te, 1819’da “2. Factory Act” ve 1833’de emeğin korunmasına yönelik çok manidar yenilikler getirilmiştir. Bu yenilikler İngiltere sınırlarını aşarak Avrupa ve Kuzey Amerika’ya da örnek teşkil etmeye başlamıştır. İngiltere’de bu alanda yeni kanuni düzenleme de yapılmıştır.

Almanya’da 1849, İsviçre’de 1840, Fransa’da 1841 ve ABD’nde 1877 yılında işçi sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili kanunlar çıkarılmıştır. İleriki yıllarda ise bu ülkelerde mevzuatı ve uygulamayı geliştiren düzenlemelerle, gelişmekte olan diğer ülkelerde bu amaca ilişkin düzenlemeleri başlatan çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Netice olarak, sadece iş yerlerinde değil, bir ülkede İş Sağlığı ve İş Güvenliği varsa orada sağlıklı ve mutlu insanlar vardır. İş Sağlığı ve İş Güvenliğinin yokluğu can kaybı, sakatlık, hastalık, para ve zaman kaybı anlamına gelmektedir. Bu yüzden işin başında “önce iş güvenliği” demek gerekir.

---

²⁸ <http://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/1833-factory-act/>, ET.26.10.2016

1.3.2.TÜRKİYEDE İŞ GÜVENLİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.3.2.1 Tanzimat'tan Önceki Dönem

Osmanlı İmparatorluğu'nda küçük zanaat ve atölye üretimine dayanan işyerleri sanayi devrimi öncesi oldukça yaygındır. Kömür üretimi dışında tersane, baruthane, top arabası, fişekhane, dökümhane gibi askeri amaçlı işyerleri ile dokuma fabrikalarının yoğunluklu iş alanlarını gösterdiği görülmüştür.

Bu işyerlerinde usta, kalfa ve çırak olarak ücretle çalışanlarla işverenler arasındaki ilişkileri ve çalışma koşullarını “lonca”ların kuralları ve gelenekler belirlemiştir. Loncalar hem sosyal hem de hukuki yönden esnaf ve sanatkârlara yönelik çok önemli işler başarmıştır. Loncaların görevlerini belli başlı iki noktada toplamak mümkündür. Bunlardan birincisi, üyelerin mesleki etkinliklerini denetlemek ve düzenlemektir. Burada loncalar üretim sürecini, ürünün kalitesini gözetim altında tutmuşlar, fiyatların saptanmasında rol oynamışlar, üyeleri arasında anlaşmazlıkları çözümlemişler ve müşteri ile olan anlaşmazlıklarla ilgilenmişlerdir. Loncaların bu faaliyetleri içe dönük, kendi üyeleri ile ilgili faaliyetlerdir.²⁹

---

²⁹ DEMİRKENT, Işın, XII.Yüzyıla Kadar Bizans'ta Loncalar, Osmanlı Öncesiyle Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Esnaf ve Ekonomi Semineri, 9-10 Mayıs 2002, Bildiriler, C. I, s. 61, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul, 2003.

Osmanlı İmparatorluğunda iş hayatı Mecelle tarafından düzenlenmiştir. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye veya Mecelle, 1868–1878 yılları arasında Ahmet Cevdet Paşa başkanlığındaki bir komisyon tarafından derlenen İslami özel hukuk (medeni hukuk) kurallarını içerir. Bir giriş, 16 bölüm'den oluşur ve 1851 madde içerir.

Mecelle'de işçi işveren ilişkilerini kapsayan hükümler bulunmadığından, çalışma yaşamındaki bu boşluğu doldurmak ve işçi işveren ilişkilerini yeni gelişmelere uygun olarak düzenlemek amacıyla değişik tarihlerde çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır.³⁰

Bu dönemde işçilere çeşitli kaynaklardan değişik yollarla sosyal yardımlar yapılmış, ancak yardımlar yasal zorunluluktan değil vakıf ve esnaf kuruluşları aracılığıyla yapılan yardımlar olduğundan süreklilik kazanamamıştır.

---

³⁰ BERKİ, Ali Himmet, Yeni Harflerle Açıklamalı Mecelle, İstanbul, İstanbul 1978 s.33

1.3.2.2. Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemi

Cumhuriyet öncesi dönemde İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği alanında yapılan düzenlemeler şu şekildedir.

İlk olarak 1865 yılında Dilaver Paşa Nizamnamesi ile başlamış, sanayi bölgelerindeki çalışma koşullarının düzenlenmesine gidilmesi ve yöresel hizmet verecek doktorların istihdam edilmeye çalışılması, işçilerin tedavi ve istirahatlarına yönelik çalışmalardır.³¹

“Maadin Nizamnamesi”nin 1869 yılında da çıkarılmasıyla; İşverenlerce, iş kazalarına karşı önleyici ve koruyucu tedbirlerin alınması sağlanmıştır.

Madenlerde doktor ve gerekli ilaçların bulundurulması, iş sırasında kazaya uğrayan işçilere ya da bunların ölümleri halinde ailelerine tutarı yargı tarafından tespit edilecek bir ödentinin yapılmasına imkân tanır. Şayet kazanın işin kötü yönetiminden kaynaklandığının belirlenmesi durumunda işverenlerin para cezalarına çarptırılmalarını, kaza işçinin kusurundan kaynaklandığı hallerde ise, işçinin 5-20 altın ceza ödemesini öngörmekteydi.

---

³¹ <http://www.isgum.gov.tr/Default.aspx?lnk=157>, ET.26.05.2016

Sonraları 10.9.1921 tarihinde çıkarılan 151 sayılı “Ereğli Havza-i Fahmiye Maden Amelesi'nin” Hukukuna Müteallik Kanun ile de kömür ocaklarında iş kazalarına karşı işverenlerin gerekli önlemleri almalarını zorunlu tutarak, kaza geçiren işçilere de gerekli maddi yardımın yapılmasını öngörmekteydi.³²

---

³² Ereğli Havza-i Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Yönelik Kanun, Yürürlükten Kaldırılmış kanun, Kanun No:151, 01.09.1337.

1.3.2.3. Cumhuriyet Dönemi

Çalışma hayatında “Modern Türkiye”yi kurma yolunda düzenlemelere yönelik tavsiye kararları, İzmir İktisat Kongresi veya I.İktisat Kongresi (17 Şubat-4 Mart 1923), İzmir'de Banka-Han binasında toplanan 1135 delege ile yeni Türkiye'nin ekonomik sorunları tartışıldığı bir kongrede kararlar alınmıştır.

Dönemin Türkiye yönetici kadrosu Kurtuluş Savaşı ile kazanılan zaferden sonra prensip olarak siyasi ve ekonomik bağımsızlığı öngörmüştür. TBMM'nin bu dönemde başlıca uğraşı yurdu işgalden kurtarmak olsa da, öngörülen bu ekonomik bağımsızlık hedefinin nasıl gerçekleştirileceğine dair bir kongre yapılmıştır.

Çevremizde gördüğümüz her türlü sanayi, üretim ve gelişmeler Cumhuriyet döneminin ürünleridir. Mevcut Kanun Tüzük ve Yönetmeliklerde Cumhuriyet dönemine aittir.³³

---

³³ HAFIZOĞULLARI, Zeki, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 46, Cilt: XVI, Mart 2000, S.42, s.1161

Cumhuriyetin ilk yıllarında hafif sanayi denilen gıda, dokuma, dericilik gibi alanlarda yoğunlaşmış bir sanayi bulunmaktadır. Bu sanayi yapısında küçük işletmeler büyük çoğunluğu oluşturmaktadır. Genç Cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak ülke sanayinin geliştirilmesine yönelik birçok yatırım gerçekleştirilmiştir.

Özellikle 1963 yılından itibaren beş yıllık kalkınma planları yürürlüğe konarak uzun dönemli hedef ve stratejiler belirlenmiştir. Bu dönemde sanayinin gayri safi milli hâsıladaki payı giderek artmış; Birinci beş yıllık planda % 17,5, ikincide % 20,5 ve üçüncüde ise % 22,5 olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarından başlayarak kamu yatırımları ile gelişkin sanayileşme sürecine giren ülkemizde kamu yatırımları azalmış, özelleştirme politikaları yürürlüğe konmuş ve özel kesim yatırımları ağırlık kazanmıştır.³⁴

---

³⁴ YILMAZ, Gürbüz , <http://www.isguvenligi.net/>, ET.26.10.2010

Gelişen teknolojiye uyum sağlayabilmek için 1475 sayılı İş Kanununun güncellenmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bunun üzerine 10.06.2003 tarihinde 4857 sayılı İş Kanunu çıkarılmıştır.

Halen yürürlükte olan 1475 sayılı İş Kanunundaki “ İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği ” kavramı yerine 4857 sayılı yeni iş kanununda daha geniş ve kapsamlı olan “ İş sağlığı ve güvenliği (İSİG)” kavramı kullanılmıştır.³⁵

Cumhuriyet Dönemi'nde seçme ve seçilme hakkının genişlemesi ve genelleşmesi yönünde yaşanan olumlu gelişmelere karşın 1946'ya kadar tek partili bir cumhuriyet söz konusu olmuştur.

Böylece biçimsel demokrasinin yerleşmemiş, Anayasa ve yasalardaki kuralların kâğıt üzerinde kalmış, ekonomik ve sosyal haklardan hiç söz edilmemiştir. 1924 Anayasası'nın 70. maddesinde Türklerin doğal hakları arasında sözleşme, çalışma, mülkiyet, toplanma ve şirket hak ve özgürlüklerinin sayılmış olmasına karşılık ekonomik ve sosyal haklardan hiç söz edilmemiştir.

---

³⁵ İş Kanunu, T.C.Resmi gazete, 25134, Kanun No:4857, 10.06.2003

Cumhuriyet'in ilanından ilk is yasasının çıkarıldığı 1936 yılına kadar beş ayrı iş yasası taslağı hazırlanmış olmasına karşın kurulan sekiz hükümetten sadece dördünün programında bir is yasası çıkarılması sorununa yer verilmiştir. Bu da işçi-işveren ilişkilerinin düzenlenmesi konusunun "ikincil bir sorun" olarak görüldüğünü gösterir.

En sonunda çıkan 6331 sayılı yasa sadece iş güvenliği kurallarını içine alan tek yasa olma özelliğini de taşımaktadır.³⁶

---

³⁶ İş Sağlığı ve İş Güvenliği Kanunu, T.C.Resmi gazete, 28339, Kanun No:6331, 30.06.2012

1.4.1.İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNİN KAPSAMI

İş Sağlığı ve İş Güvenliği kanunu (6331 sayılı), Türkiye'deki bütün işyerlerini ve çalışanları kapsamına almayı hedeflemiştir. 'Bu Kanun, kamu ve özel sektöre ait bütün işlere ve işyerlerine, bu işyerlerinin işverenleri ile işveren vekillerine, çırak ve stajyerler de dâhil olmak üzere tüm çalışanlarına faaliyet konularına bakılmaksızın uygulanır.'³⁷

4857 sayılı İş Kanununa tabi olanlar, Türk Borçlar Kanunu, Basın İş Kanunu, Deniz İş Kanunu'na tabi olarak çalışanlar İş sağlığı ve güvenliği kanununun kapsamına alındığı gibi, kamu görevlisi statüsüne sahip memurlar ve sözleşmeli personellerin de Kanun kapsamına alındığı görülmektedir.

Bu kanunun çok manidar hükümlerinden birisi de 'çalışan' kavramının tanımında belirtilmiştir. Devrim niteliğini haiz bu madde de Çalışan "kendi özel kanunlarındaki statülerine bakılmaksızın kamu veya özel işyerlerinde istihdam edilen gerçek kişiye çalışan denir" şeklinde tanımlanmıştır.³⁸

---

³⁷ İş Sağlığı ve İş Güvenliği Kanunu, T.C.Resmi gazete, 28339, Kanun No:6331, 2. 3.madde, 30.06.2012

Görüldüğü üzere, adı geçen kanunda kamuda çalışan ile özel sektörde çalışan şeklinde bir ayırım yapılmamış ve dolayısıyla bütün çalışanlar isabetli bir şekilde bu kanunun kapsamı içerisine dâhil edilmiştir.

Kamu-Özel sektör ayrımı yapılmaksızın bütün çalışanların İş sağlığı ve güvenliği kanunu kapsamında değerlendirilmesi olumlu olarak karşılanırsa da, uygulaması açısından birtakım sorunları da beraberinde getireceğine şüphe bulunmamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2.SELÂTİN CAMİLER, İSTANBULDAKİ SELÂTİN CAMİLER VE ÖZELLİKLERİ

2.1.GENEL OLARAK SELÂTİN CAMİLER

2.1.1.SELÂTİN CAMİİ KAVRAMI

Selâtin camii adı, Osmanlı'da padişahlarının ve padişah ailesinin adına yaptırılan büyük camilere denilir.³⁹

İslam mimarisinin en güzel örneklerinin başkenti İstanbul olarak kabul edilir. Payitahtın da burada bulunması birçok Padişah ve Hanım sultanları günümüzde de halen kullanılan birçok cami yaptırmaya teşvik etmiştir. Bu yüzden Selâtin camiler ismi tarih sahnesine çıkmıştır.

Bu şartlara uygun olarak yapılan ilk Selâtin Cami Fatih Sultan Mehmed'in yaptırdığı Fatih Camii'dir.

---

³⁹ AKKANAT, a.g. e., s.42

Saray geleneğinde selâtin camilerinin yaptırılabilmesi için birtakım kurallar vardı. Öncelikle bir padişahın selâtin camisi yaptırması için önemli bir askerî zafer kazanması ve bu zaferle birlikte önemli bir savaş ganimeti ele geçirmesi gerekirdi.

Selâtin camilerinin yapımına devlet kasasından takviye olmaz, yalnızca padişahın kişisel serveti kullanılırdı. Önceleri sefere gitmeyen ve ganimet kazanmayan padişahlar selâtin camisi inşa ettirmezlerdi. Ancak bu gelenek, I.Ahmet'in Sultanahmet Camii'ni inşa ettirmesiyle bozulmuş ve ganimet kazanma geleneği 18. yüzyılda tümüyle terk edilmiştir.

2.1.2.SELÂTİN CAMİİ'LERİN ÖZELLİKLERİ

Selâtin camilerinin en belirgin özellikleri şunlardır;

- ❖ Birden fazla minareye sahiptirler. (En az İki Minare)
- ❖ Ramazan aylarında minareler arasına mahya asılır.
- ❖ Şehrin en büyük camileridir.
- ❖ 24 saat açık camilerdir.
- ❖ Padişah ya da ailesi adına yaptırılmış olması gerekmektedir.
- ❖ Hünkâr Mahfili olması gerekmektedir.

Camiye giriş çıkış kapıları da çok ergonomik tasarlanmıştır. Giriş çıkışları kolaylaştırmak için yüksek ve geniş yapılmıştır. Camilerde Şadırvanlı avlu'da denilen bölüme çıkışlar üçlü kapı sistemiyle bağlanmıştır.

Selâtin camilerde Eyvan da denilen girişin veyahut yan bölümlerin üzerinde ikinci bir kat mevcuttur. Bazılarında alt bölümler de mevcuttur. Üst ve alt bölümün avluya çıkış sağ ve sol köşelerdedir. Bu çıkışlara caminin merkezinden de çıkış imkânı da mevcuttur.

Orta merkezdeki (Kible yönünün tam aksi istikameti) kapıların büyük tutularak giriş çıkışlara kolaylık sağlanmıştır.⁴⁰

---

⁴⁰ AKKANAT, a. g. e., s. 42

2.2.İSTANBULDAKİ SELÂTİN CAMİLER VE ÖZELLİKLERİ

Tablo 2.İstanbul'daki Dört Güzide Selâtin camileri

CAMİNİN ADI	SÜLEYMANİYE	SULTANAHMED	FATİH	YENİ CAMİ
BÖLGESİ	Sur içi	Sur içi	Sur içi	Sur içi
SEMTİ	Süleymaniye	Sultanahmed	Fatih	Eminönü
İNŞAA TARİHİ	1549	1609	1463	1508
İNŞAA SÜRESİ	8 yıl	7 yıl	8 yıl	65 yıl
BANİSİ	Kanuni Sultan Süleyman	1.Ahmed	Fatih Sultan Mehmed	Safiye Sultan Turhan Sultan
MİMARİ	Mimar Sinan	Sedefkâr Mehmet Ağa	Mimar Tahir Ağa	Davut Ağa Dalgıç Ahmed
MİNARE SAYISI	4	6	2	2
ŞEREFİ SAYISI	19	16	4	6
KUBBE SAYISI	-	-	-	66
STİL	Klasik	Klasik	Barok	Klasik
EBAT	63 m. x 69 m.	64 m. X 72 m.	??	35,5 m. X 41 m.
KAPASİTE	27.000			
PENCERE SAYISI	138	260		
FİL AYIĞI	4	4	4	4
AÇILIŞ TARİHİ	1557	1616	1471 - 1771	1663
KUBBE YÜKSEKLİĞİ	4 m.	4 m.	4 m.	4 m.
KUBE ÇAPI	27,4 m.	22,0 m		17,5 m.
KAPI ADEDİ	5	2	3	3
KÜLLİYESİ	Var	Var	Var	Var
AVLUSU	Var	Var	Var	Var
İNŞA SAYISI	1 Kez	1 Kez	2 kez	1 kez
SON CEAAT YERİ	Avluya dahil	Avluya dahil	Avluya dahil	8 sütun 9 kubbe
İÇ AVLU (SÜTUN)	24	26	18	
İÇ AVLU (KUBBE)	28	30	22	
KUBBE PENCERESİ	32			24
MİNARE YÜKSEKLİĞİ	76 m ve 56 m			
ÖZELLİĞİ	1- İnşasında 300 işçi çalıştı 2- Özel ses akustiği 3- Kapasitesi	1- 6 minareli 2- 21.043 çiniye sahip	1- İlk selâtin cami 2- Fethin ilk camisi	1- 65 yılda inşa edildi 2- Toprak dolgusuna yapıldı

2.2.1.FATİH CAMİİ VE KÜLLİYESİ

İstanbul'un Fatih ilçesinde yapılmış ilk Selâtin Cami külliyesidir. Külliye 16 adet medrese, darüşşifa (hastane), tabhane (misafirhane), imarethane (aşevi), kütüphane ve hamam bulunmaktadır. Şehrin yedi tepesinden birinde inşa edilmiştir. Cami 1766 depreminde yıkıldıktan sonra tamir edilerek 1771'de bugünkü halini almıştır.

Bizans devrinde, caminin bulunduğu tepede I.Constantinus'un döneminde yapılan Havariyyun Kilisesi olduğu, Ölen Bizans imparatorlarının da bu tepede gömüldüğüne inanılır. I.Constantinus'un o zamanlar şehrin dışında kalan bu tepede gömüldüğü bilinmektedir⁴¹.

Fethin ardından bu bina Patrikhane kilisesi olarak kullanılmıştı. Fatih Sultan Mehmet buraya cami ve külliye inşa etmek isteyince patrikhane Pammakaristos Manastırı'na taşınmıştır.⁴²

Fatih Camii

Fatih Camii

Temel bilgiler

Yer Fatih, İstanbul, Türkiye
Coğrafi koordinatlar 41°1'11"K 28°56'59"D
İnanç İslam
Durum İbadete açık

Mimari

Mimar(lar) Atik Sinan
Mehmed Tahir Ağa
Mimari tür Cami
Mimari biçim Osmanlı mimarisi
İnşaat başlangıç tarihi H.867-875/M.1463-1470^[1]

Özellikler

Kubbe sayısı 12 (her köşede 3 yarım - yıkılmadan önceki ilk inşaaşı)^[1]
Minare sayısı 2
Malzemeler Granit, Mermer

⁴¹ BARDAKÇI, Murat, Sabah Gazetesi, Arşiv,16.01.2007, ET.26.10.2016

⁴² TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul- 1995, cilt: 12, s. 244-249

Şekil 1. Fatih Camii'nin yerine yapıldığı Havariyyun Bazilikası 550 yılında yapılmıştır.⁴³

İlk Selâtin cami olan Fatih camisinin yapımına 1462 yılında başlanmış ve 1470 yılında tamamlanmıştır. Mimarı, Sinaüddin Yusuf bin Abdullah'tır (Atik Sinan). Cami 1509 İstanbul depreminde büyük hasar görmüş ve II. Bayezid döneminde restore edilmiştir.

Sultan III. Mustafa tarafından 1766 yılında yaşanan depremden dolayı harabe haline geldiği için, 1767 ve 1771 yılları arasında camiyi Mimar Mehmed Tahir Ağa'ya tamir ettirmiştir. Bu nedenle cami orijinal görünümünü kaybetmiştir.

⁴³ ÖZPALABIYIKLAR, Selahattin, İstanbul'un Bizans Anıtları, İstanbul-2005: Yapı Kredi Yayınları. S. 28-29. 975-08-1030-9

Cumhuriyet döneminde alınan kararla;

Ezanın Türkçe okunması kararı ilk kez 29 Ocak 1932'de bu camide gerçekleştirilmiştir.⁴⁴

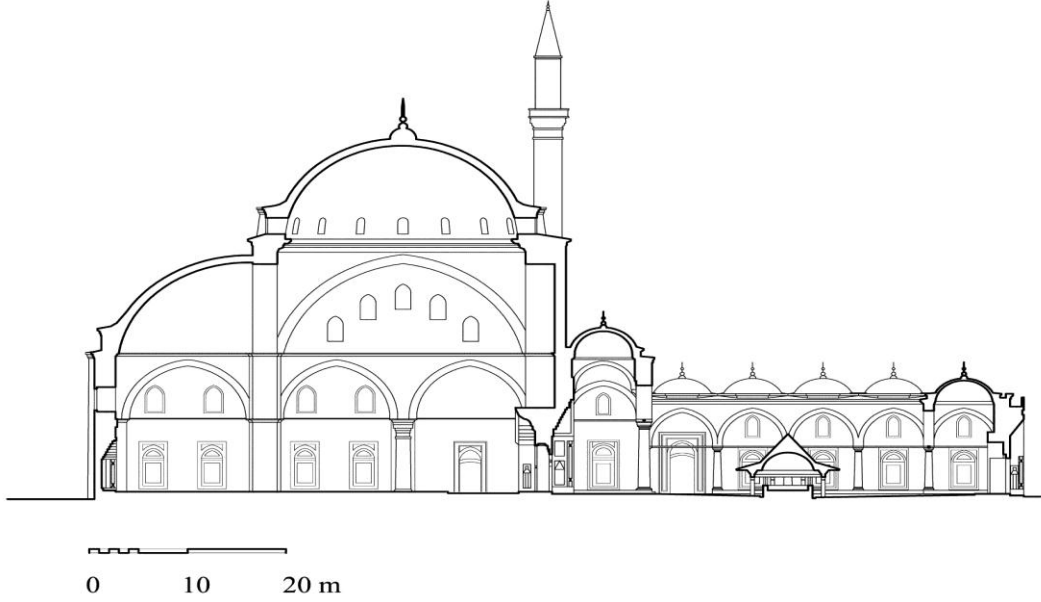
İstanbul'un Fatih semtinin en kudretli şaheseri olan bu Selâtin camiinin ilk inşasından bugüne sadece şadırvan avlusunun üç duvarı, şadırvan, taç kapı, mihrap, birinci şerefeye kadar minareler ve çevre duvarının bir kısmı kalmıştır. Cami Mimarisi bu kadar restore edilmiş olmasına rağmen şaheser özelliğini hiç kaybetmemiştir. Şadırvanın bulunduğu avluda, kible duvarına paralel olan revak diğer üç yöndeki revaklardan daha yüksektir.

Avlunun biri kiblede, ikisi yanda üç kapısı vardır. Şadırvan sekiz köşelidir. Mihrabın örtüsü tavandan aşağıya doğru sarkan şekillerdir. Hücre köşeleri yeşil direkli, kum saatleri ile süslü ve üstü zarif bir taçla biter. Yaşmağın üzerinde tek satırlık bir ayet vardır. On iki dilimli olan minare, cami ile büyük bir ahenkle birleşmiştir. Çinili levhalar son cemaat duvarının sağ ve solundaki pencere aylarındadır.⁴⁵

---

^{44,45} TDV İslam Ansiklopedisi, s. 244-249

Şekil 2. Fatih Camii ve kubbelerinin yan kesit planı.⁴⁶

Caminin ikinci defa yapılışında payandalı camiler planı uygulanarak küçük kubbeli sivri bir bina meydana getirilmiştir.

Caminin Barok tarzda yani abartılı hareket duygusu ve net gözükten detayları ile kendine ait bir üslubu vardır. Yoğun bir etki bırakan bu Barok stili, kendi alanında fazla eser verildiğinden dolayı bir dönem adı olarak anılmaya başlanmıştır.

⁴⁶ AYVERDİ, Ekrem Hakkı, Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, IV. cilt, İstanbul-1974, s.112

Şimdiki durumda ise, merkezi kubbe dört fil yağına oturmakta ve bunu dört yarım kubbe çevrelemektedir. Yarım kubbelerin etrafında ikinci derecede yarım ve tam kubbeler, mahfildeki ve dıştaki abdest musluklarının önündeki galerileri örtmektedir. Mihrabın sol tarafından, türbe yanından geniş bir rampa ile girilen Hünkâr mahfili ve odalar bulunmaktadır.⁴⁷

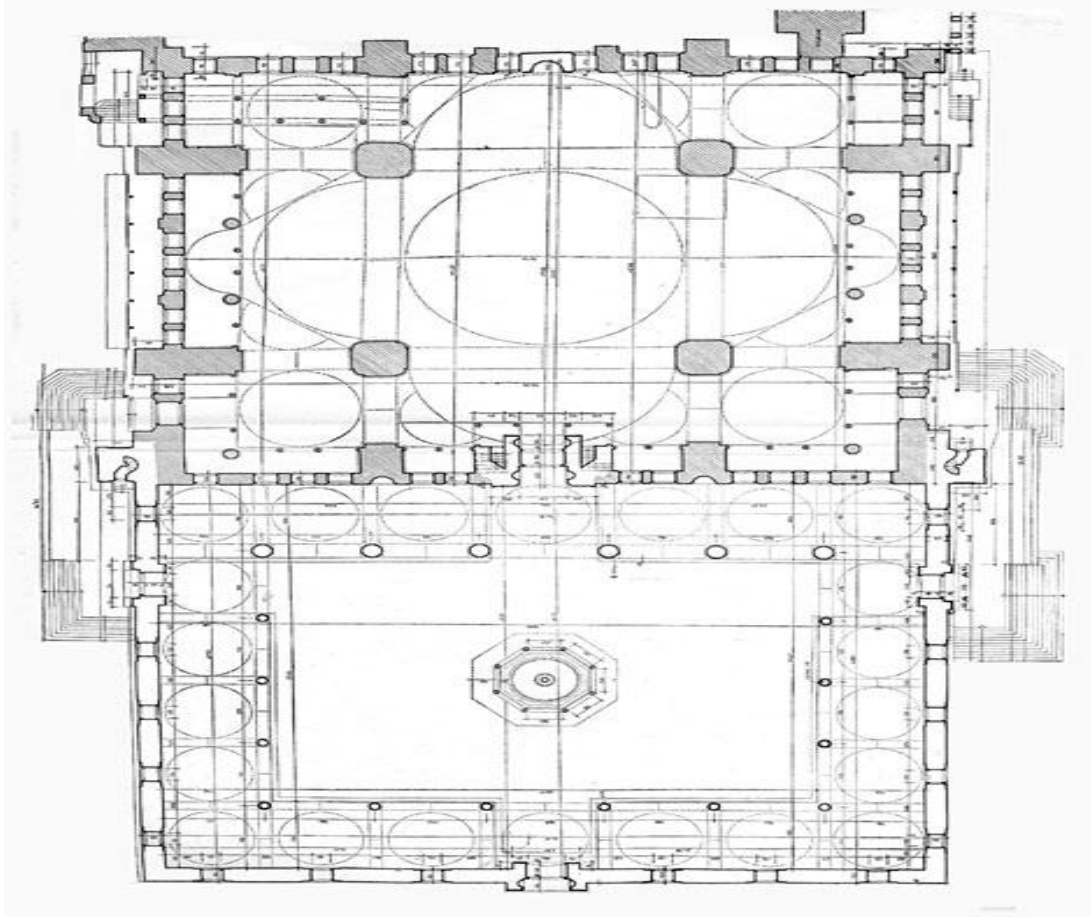
Minarelerin taş külahları 19.yy sonunda yapılmıştır. Mimar Mehmed Tahir Ağa camiyi tamir ettiği sırada eski camiden kalan klasik parçalarla yeniden yaptığı barok parçaları iyi bir şekilde birleştirilmiştir. Avlu kapısının yanındaki yangın havuzu Sultan II. Mahmud tarafından 1825 yılında yaptırılmıştır. Caminin geniş bir dış avlusu mevcuttur.⁴⁸

---

⁴⁷ AFŞAR, Yavuz, Bilinmeyen yönleriyle Fatih Camii ve Külliyesi, 4.Baskı, 2014-İstanbul, s.12

⁴⁸ AFŞAR, a.g. e. , s.13

Şekil 3. Fatih Camii ve avlusu planı.⁴⁹

Başta Fatih Sultan Mehmed'in türbesi olmak üzere, Osmanlı tarihinin birçok önemli isminin Kabristanları bu caminin haziresindedir. Fatih'in eşi ve II. Bayezid'in annesi Gülbahar Valide Sultan'ın, "Plevne Kahramanı" Gazi Osman Paşa'nın ve mesnevi şerhi Abidin Paşa'nın türbeleri de bu hazirededir.

Günümüzde Fatih Müftülüğü de caminin bahçesi içerisinde hizmet vermektedir.

⁴⁹ AYVERDİ, a.g. e. , s.113

2.2.2. SÜLEYMANİYE CAMİİ VE KÜLLİYESİ

İstanbul'daki Selâtin Camilerin en önemlilerinden olan, (1550-1557) yılları arasında, dönemin padişahı Kanuni Sultan Süleyman'ın (1520-1566) Mimar Koca Sinan'a inşa ettirdiği yapılar topluluğudur.⁵⁰

Mimar Sinan ve Kanuni Sultan Süleyman'ı yani sanatla politik gücün birleşimini temsil eden yapılar, yerleştirilmelerindeki ustalığın yanında, ekonomik ve kültürel işlevleriyle klasik dönemin simgesidir.

Kanuni Sultan Süleyman'ın adıyla anılan Süleymaniye, yalnız Osmanlı mimarisinin değil, dünya mimarisinin de en seçkin eserlerinden biridir. Mimar Koca Sinan Okulu'nun en dikkate değer temsilcisi olan Süleymaniye Camii bir yapıt şaheseridir.

Süleymaniye Camii	
	
Haliç'ten Süleymaniye Camii'nin görünüşü	
Temel bilgiler	
Yer	Süleymaniye, İstanbul, Türkiye
Coğrafi koordinatlar	 41°00'58"K 28°57'50"D
İnanç	İslam
Durum	Restorasyon Yapılarak Hizmete Açıldı
Dünya miras yılı	1985 ^[1]
Mimari	
Mimar(lar)	Mimar Sinan
İnşaat başlangıç tarihi	1550
Tamamlanma tarihi	1557
Özellikler	
Genişlik	63 metre
Kubbe yüksekliği (iç)	53 metre
Kubbe çapı (iç)	27,5 metre
Minare sayısı	4

⁵⁰ BARKAN, Ömer Lütfi, Süleymaniye Camii ve İmaret-i İnşaatı, I.cilt, Ankara,1979, s.45

Bu sebepler yapıyı, mimarı tarafından “ustalık” eseri olarak nitelendirilen Selimiye den daha farklı kabul ederek incelememizi gerekli kılmaktadır.

Süleymaniye Camii, bulunduğu topografya ve şehrin dokusundaki stratejik durumu yanında, büyük bir külliye merkezi olarak, toplu bir yaşam merkezi tasarımı ürününe konu olduğu için ayrı bir önem taşımaktadır. Mimar Koca Sinan’ın ifadesiyle, bir ustalık değil fakat bir “kalfalık” eseri olarak gösterildiğinden, bu mimarın mesleğindeki bir gelişme basamağının anlatımı olarak ayrı bir önem taşımaktadır.⁵¹

Türkiye için büyük ve önemli bir geçmişi, bir değerinde yer aldığı semte adını veren Süleymaniye Külliyesi, yaşam merkezi diyebileceğimiz birçok yapılar topluluğundan meydana gelmektedir. Ortada cami olmak üzere bütün yapıların bir “U” düzeni içinde sıralanması esas alınmıştır. Toplum hizmetlerini gören yapılar; hastane, okul, hanlar, imaret, çeşme ve sebiller vakıf olarak yapılmış, bu çapta bir site yapımı 16. yüzyıldan sonra görülmemiştir.

Yaklaşık 70 dönüm yer kaplayan arazide, cami ve haziredeki Kanuni ve Hürrem türbeleri dışında, farklı derecelerde eğitim veren medreseler, bir hadis okulu, bir tıp medresesi, hastane, Kuran eğitimi yapılan bir yapı, ilkokul, imaret denilen aş evi, misafirhane, han, hamam, kütüphane, Sinan’ın türbesi ve çok sayıda sıra dükkânlar bulunmaktadır.⁵²

---

⁵¹ BARKAN, a.g. e. s.51

⁵² BARKAN, a.g. e. s.52

Evliya Çelebi buranın, çevredeki yapılarla birlikte, "bin kubbe" ile örtülü olduğunu ve üç bin kişinin burada hizmet ettiğini yazar.⁵³

Bir zamanlar Havariyun Kilisesi'nin bulunduğu tepeyi işgal eden Fatih Külliyesi ile Topkapı Sarayı ya da At Meydan'ının yapı yoğunluğu nedeniyle, Süleymaniye külliyesi için, eski saraydan ayrılan bir arazi uygun görülmüştü.⁵⁴

Ön cephesi Kâbe' ye yönelik olmak üzere, bütün yapıların, şehrin diğer kesimlerinden nasıl görüneceği çok önce tamamlanan çizimlerle belirlenmiş, tamamlandığında nasıl bir manzara sunacağı Mimar Sinan tarafından kâğıda geçirilmiştir. Arazi üzerinde hafifçe yükselen tepe, yamacın devamı gibi olan bir piramidal kütleyle dönüşmüştür.

Tabaka-tül Memalik ve Derecat-ül Mesalik⁵⁵ de Mimar Sinan'ın sultanın emri ile istenilen ve beğenilen şekilde caminin planını hazırladığını bildirmiştir. Süleymaniye Camii ve bağlı yapıların kararname çizimleri için "Kağıd-ı İstanbul" adı ile muhasebe kayıtlarına geçen kâğıtların satın alınması, maket çalışmaları için yapılan tutkal ve kitre alımları, tasarım çalışmaları ile ilgili önemli bilgilerdir. Süleymaniye veya Mimar Sinan devrine ait planların şekil ve prensipleri hakkında tam olarak bir fikir edinme imkânı yoktur.⁵⁶

---

⁵³ ÇELEBİ, a.g.e., cilt I,s.151

⁵⁴ Topkapı Sarayı yapıldıktan sonra burası "Eski Saray" olarak anılmıştır.

⁵⁵ ÇELEBİ, a. g. e. , s.152

⁵⁶ BARKAN, a.g. e., s.51

Genel olarak bakıldığında kareye yakın planıyla merkezde bulunan Süleymaniye Camii, yine bir kareye benzer iç avlusuyla büyük avlunun ve külliye'nin oluşturduğu büyük bir dörtgenin içinde hazire ve dış avlusuyla birlikte küçük bir dörtgen olarak inşa edilmiştir.

Boyutlarıyla Osmanlı imparatorluğu tarihinin en önemli inşaat faaliyetlerinden olmasına rağmen, Kanuni'nin dindarlığına ve kişisel tercihlerine bağlı olsa gerek, genel olarak sade bir yapı edasıyla bina edilmiştir.

- ❖ Cami ve hazireyi içine alan bahçenin toplam alanı: 31.928,78 m²
- ❖ Cami taban ölçüleri: (69,26+64,88)/2x115,28 (7.731,29) m²
- ❖ Cami ölçüleri: 69,26x64,32 (4.454,80m²) (3.163,0 m² iç alan)
- ❖ Avlu ölçüleri: 64,88x50,99 (3.308,23) m²
- ❖ Hazire ölçüleri: 65,45x69,54 (4.551,393) m²
- ❖ Geride kalan bahçe alanı ise 19.444,58 m²'dir.
- ❖ Külliye'nin toplam alanı: 730.970,83 m²'dir.

Temel atma merasiminin, 13 Haziran 1550 yılında yapılmıştır. Seçilen uğurlu zaman geldiğinde, sultanın emri ile Şeyhülislam Ebu Suud Efendi mihrap temelini ilk taşı koyarak inşaatı başlatmıştır.

Caminin dış tasarımında iki değişik mimari özellik dikkat çeker. Bunlar caminin yan galerilerinin genişliği ve caminin katlı yapısıdır. Süleymaniye'nin farklı cepheleri bütünde ve ayrıntıda, hem siluet ve kütle kompozisyonu, hem girinti ve açıklıklarla sağlanan hareketliliği gösterir. Bunun sunucunda İstanbul'un neresinden bakılırsa bakılsın farklı bir görüntü sergiler.

Selâtin Camilerin en Görkemli temsilcilerinden olan Süleymaniye Camiinin iç mekân ve akustik sorunlarını da çözümleyen ana kubbe, ağırlığını dört büyük destekle toprağa, açılma kuvvetini ise, iki yarım kubbe ve payandalarla yanlara iletir.

Caminin iç alanı 3163 m² ana kubbesini taşıyan kemerleri, dört büyük fil ayağı taşımaktadır. Ayaklar 6,2x5,1 m, küfeki taşından örülmüş payeler üzerine oturtulmuştur. Küçük bir caminin alanını kaplayacak büyüklükte olan bu ayaklar ustalıkla zarif görünecek bir şekilde inşa edilmiş, ön ve arka cephelerine mihrap şekilleri yapılmıştır.⁵⁷ Mimar Sinan bunları Cihar Yâr-i Güzin'e (Dört Halife) yani dinin dört direği; Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'ye ithaf etmiştir.

İç mekândan yüksekliği 48,23 cm, çapı 26,30 cm olan kubbenin ve üst kâgir kabuğun yaklaşık 1000 ton ağırlığındaki yükü iki yarım kubbeyle ve fil ayaklarıyla temele iletilmiştir. Yükseklikleri 9,02 metre, çapları 1,4 metre olan yaklaşık 30'ar tonluk oldukları hesaplanan fil ayaklarının her biri 8 000 ton yükü temele ilettiği düşünülmektedir.

---

⁵⁷ MÜLAYİM Selçuk, Osmanlı Mimarisinde Sinan Çağı ve Süleymaniye, İstanbul- 2001, s.250-251

Fil ayaklarının yanlarında bulunan sütunlardan ikisi İstanbul'daki eski Bizans Sarayı ve Kız taşından, biri Baalbek'deki Jüpiter Tapınağından, diğeri de Mısır'ın İskenderiye kentinden getirilmiştir.⁵⁸

Caminin inşası ile ilgili muhasebe kayıtları, kubbe örgüsü için 225 çömlek kullanıldığı ve kubbenin alt kısmına dövme demir bir kuşağın yerleştirildiğini kaydetmiştir. Kubbenin sıvası 134 kantar keten kullanılarak yapılmış, kubbenin ortasına seli sülüs ayet kitabesi yazılmış ve cami kubbelerinin kalem işi süslemeleri için 26 nakkaş çalışmıştır. Minare âlemleri, şamdanlar ve diğer yaldızlama işleri için kullanılan 2137 yabancı altın sikkenin 1010 adedi ana kubbenin âlemi için kullanıldığı kayıtlıdır.⁵⁹

Süleymaniye Camii içinde ses duyulma hassasiyetini kuvvetlendirmek için, kubbenin içine ve köşe kısımlarına sıralanmış, ağzı iç tarafa dönük bir şekilde gömülerek yerleştirilen 50cm boyunda 64 adet küp belirlenmiştir. Homojen ses dağılımı ile akustiği dengeleyen bu küplerin içi boş olduğundan kubbe çerperini hafifletici ve sağlamlaştırıcı elemanlarla desteklenmesi de son dönemde fark edilen ayrıntılardan biridir.⁶⁰

Sesin düz yüzeylerle olabildiğince karşılaşmaması için duvarlarda gerekli hareketlilik sağlanmış, sütunlar bunu engellemeyecek biçimde oturtulmuş ve büyük desteklerin yüzeylerine nişler oyulmuştur.

---

⁵⁸ CANTAY Tanju, Süleymaniye Camii, s. 31–32

⁵⁹ CANTAY, a.g. e. s.30–31

⁶⁰ MÜLAYİM, a.g. e. s.40

Zemini mermerlerle döşenmiş olan iç avlunun üç kapısı bulunmaktadır. Bunlardan biri, kuzey-batı kapısı ve diğer ikisi de kuzey-doğu ve güney-batı yan kapılardır. Caminin iç kısmına üç ayrı kapıdan girilir. Bunlar iç avludan girilen cümle kapısı ile mihrabın sağında ve solundaki batı ve doğu harim kapılarıdır. Evliya Çelebi hünkâr mahfilinin altına açılan kapının “Hünkâr kapısı”, bu kapının karşısındaki kapının “Müezzin kapısı” olarak anıldığını bildirmiştir.

Cami kapısı ile yan kapıların, kilit ve halkalarının altın ve gümüş görünümlü olduğu ifade edilmiş; satın alınan 95 okka fildişi⁶¹ ise, bu kapıların kanatları ile cami içinde bulunan dört dolabın kapak süslemelerine kullanıldığı zikredilmiştir. Cami kapısı, Ser Neccar (baş marangoz) Usta Ahmet'in eseridir.⁶²

Mimaride taşıyıcı ve sınırlayıcı işlev üstlenen duvarlar, klasik Osmanlı mimarisinde giderek taşıyıcı görevlerini terk ederler. Taşıyıcılık görevi çoğunlukla düşey elemanlara(ayak, destek, sütun vb.) aktarıldığından, duvar kalınlıkları azaltılabilmiş, perde niteliği kazanan bu yüzeyler üzerine çok sayıda pencere açmak kolaylaşmıştır. Sinan'ın yapılarında zarafetin yanında Çalışanların, İbadet edenlerin de **sağlığı ve güvenliği** de birinci plandadır.

Cami, 138 pencereden ışık almaktadır. Işık düzenini iyi ayarlayan Mimar Sinan camlardan süzülen güneş ışığını Cebrail kanadına benzetmiştir.⁶³

---

⁶¹ BARKAN, a.g. e, s.19

⁶² BARKAN, a.g. e., s.116

⁶³ MOLLAİBRAHİMOĞLU Süleyman, Muhteşem Süleymaniye, İstanbul, 1991, s.40

Evliya Çelebi, renkli cam süslemeleri geçerek bir ışık ve renk cümbüşü haline mekâna dolan öğle güneşinin aydınlığını hayranlıkla anlatmıştır. “yüz bin parça” renkli camla yapılan çiçekler, yazılan Allah adları, yapıyı gören seyahatçilerin övgü ile bahsettikleri eserler olmuşlar.⁶⁴

Uzun cephelerde açıkça görülebilen büyük kemerlerin içini örten perde duvarların içi çok sayıda pencere ile delinebilmiştir. Buraya revzenler ustaca yerleştirilmiş, hem duvar cephesi hafifletilmiş hem de iç mekânı aydınlatan en güçlü ışık kaynakları oluşturulmuştur.

Caminin pencere dağılımı şöyledir:

- ❖ Lokma parmaklık: Caminin ana küntlesinde 71, Avlu duvarında 30 adet
- ❖ Ahşap doğrama: Caminin ana küntlesinde 59, Avluda 21 adet
- ❖ Künde kari kepenk: Caminin ana küntlesinde 37, Avluda 27 adet
- ❖ İçlik: Caminin ana küntlesinde 178, Avluda 18 adet
- ❖ Dışlık: Caminin ana küntlesinde 159 Avluda 18 adettir.

Çini dekorlar ortasında yükselen mihrap, iki kabartma oluklu ve altın yaldız stalâkit kaideli sütunlarla tek parça olarak yapılmıştır. Sade bir yapıya sahiptir. Konyalı Yahya tarafından en iyi mermerlerden yapılmış ve 1554 Nisan ayı sonunda tamamlanmıştır. Muhasebe kayıtları, mermer mihrabı çevreleyen çinileri, süsleme özelliklerine ve yüzeydeki yerlerine göre ayrı adlarla anmış, sayılarını 746 adet olarak vermiştir.⁶⁵

---

⁶⁴ ÇELEBİ, a. g. e., s.150

⁶⁵ BARKAN, a.g. e., s.188

Caminin estetiğine uygun olarak inşa edilen minber, mermer işçiliği ürünüdür. Minber âleminin altın sikkelerle yaldızlandığı ve minber köşkünün altın varak kaplı bir askı topu olduğu belirtilmiştir.⁶⁶

Mihrabın sol kısmında, caminin doğu köşesinde yer alan hünkâr mahfili, kıymetli granit ve mermerlerden 8 sütuna dayanmaktadır. Hünkâr mahfiline yan balkondan geçiş olduğu gibi, dışarıdan ayrı bir kapıdan da girilir.

Müezzin mahfili ise minberin hemen arkasında 18 mermer sütun üzerine kurulmuştur. Mermer işçiliği bakımından oldukça güzeldir. Evliya Çelebi burayı “cennet mahfili” olarak anmıştır.⁶⁷

17. yüzyılda G. Joseph Grelot camide mekânı üç yandan çevreleyen üst mahfillerde sultanın maiyetinin namaz kıldığını bildirmiş. Evliya Çelebi caminin üst hazine maksurelerinde de değerli malların saklandığını açıklamıştır.⁶⁸

---

⁶⁶ CANTAY, a.g. e. s.32

⁶⁷ ÇELEBİ, a.g.e. cilt I,s.150

⁶⁸ CANTAY, a.g.e., s.33

Caminin içinde Mimar Sinan'ın çözüm getirdiği ilginç bir hava temizleme mekanizması bulunmaktadır. Yeraltına bir takım yollar kazılıp üzerlerine kemerler yapılmıştır. Bu yollardan caminin içinden dışarıya Süleymaniye'nin bütün yan yapılarına su dağıtan depolara gidilir. Mimar Sinan bu yolları cami içinde devamlı temiz hava bulundurmak için yapmıştır. Caminin tabanının orta kısmında yer alan bu yollar üzerinde tahtadan kapaklar konularak aşağıdan gelen hava aracılığı ile cami yaz mevsiminde devamlı serin, kış mevsiminde sıcak olması sağlanmıştır.

Mimar Sinan Camilerinin ortak özelliği İnsan Sağlığı ve İnsan Güvenliğini ön planda tutarak uzun yıllar hizmet vermeye uygun yapıların yapılması bu camimizde de ön planda görülmektedir.

Çok sayıda yanan kandil ve mum islerinin cami içini kirletmemesi için, Mimar Sinan'ın maharetiyle sağlanan hassas bir hava akımı sayesinde, ana giriş kapısının üzerine gizlenerek yapılan is odasına toplanması sağlanmıştır.⁶⁹

---

⁶⁹ MOLLABRAHİMOĞLU, a.g.e., s.46

Kuranlar, Halı, Kandil ve Asma Toplar: Celalzade Mustafa Çelebi, camide ön safta büyük rahleler üzerinde duran, değerli ciltler içindeki, tezhiplerle süslü, ünlü hattatların yazdığı Kuranları hayranlıkla anlatmıştır.⁷⁰

Cami ve bağlı yapılarla ilgili muhasebe kayıtları, kubbeden inen büyük asma topun altın varak kaplı olduğunu bildirir. Cami renkli nakışlarla süslü 300 devekuşu yumurtası ile süslenmiştir.⁷¹

Bahis konusu devekuşu yumurtalarının, örümceklerin cami içinde ağ örmelerine engel olduğu söylenmektedir.⁷²

Caminin iç ve dış kısmında, gerekse avlu kapılarında yer alan yazılar büyük bir emeğin mahsulüdür. Devrin kültür ve değer yargılarının ve sanat anlayışının bir sembolüdür. Bu yazılar dönemin meşhur hattatları Ahmet Karahisari ve Hasan Çelebi'nin eserleridir.1869 da iç mekânın yeniden süslenmesinde yazılar Abdülfettah Efendi tarafından yazılır. Kazasker Mustafa Efendi'nin de bazı yazılar ilave ettiği bilinmektedir.⁷³

---

⁷⁰ CANTAY, a.g.e., s.35

⁷¹ BARKAN, a.g.e., I.cilt, s.18

⁷² MOLLAİBRAHİMOĞLU, a.g.e., s.45-46,

⁷³ MOLLAİBRAHİMOĞLU, a.g.e., s.46,

Değişik ebat ve karakterde yazılan yazıların %90'ı ayet-i kerime, %5'i hadis-i şerif ve geri kalanı da muhtelif dini lafızlardır. Yazıların buldukları zeminle anlam bakımından tam bir ahenk içinde oldukları görülür.

Cami kitabesi ana giriş kapısının üzerinde yer alır, sağ, orta ve sol olmak üzere üç bölümdür. Birinci bölümde Kanuni Sultan Süleyman övülmekte, ikinci bölümde, Kanuni'nin şeceresi dile getirilmekte ve üçüncü bölümde de, dua ve niyazla caminin üstün nitelikleri sıralanmaktadır.⁷⁴

Süleymaniye camisinin mimarisine uygun mütevazı bir tarzda yapılmış dört minaresi vardır. Bunlar "Cami minareleri" ve "Harem minareleri" diye iki gruba ayrılmakta ve her gruptaki iki minareden birisi sağ, diğeri sol olmak üzere isimlendirilmektedir. Cami ana kütesine köşelerden bitişik üç şerefeli yüksek cami minarelerin kürsü planı, aynı zamanda bir köşe desteği olarak düşünülmüş olduğundan dikdörtgen prizması formunda yapılmıştır. Minarelerin her birinin yüksekliği 76,46m'dir. Cami minarelerinin yapımına 17 Mart 1554 yılında başlanmış ve 25 Aralık 1556 yılında tamamlanmıştır. Harem minarelerinin inşaatına 31 Mart 1554'te başlanmış, Kasım 1555'te tamamlanmıştır.

---

⁷⁴ MOLLABRAHİMOĞLU, a.g.e., s.51,

Avlunun batı köşelerinde yükselen minareler ise daha yalın bir anlatımla, iki şerefeli olarak yapılmış, düşük kodlu avlu duvarına daha yakın olması için biraz alçak tutulmuştur. Her birinin yüksekliği 55,42m'dir. Avlu duvarının düz etkisi, bu köşelerdeki minarelerin küp kısmında oluşturulan çokgen kaideyle hareketlendirilmiştir.

Ayrıntılı bir mukarnas sistemiyle desteklenen şerefe tabyası, her katta farklı bir geometrik şebekeye sahip taş korkuluklarla çevrilmiş. Formların burada istiflenişi, bütün binada yankılanan klasik duyguyu anlatan en güçlü boyutlardan biridir.⁷⁵

Tabakatü'l-memalik ve derecatü'l-mesalik, avlunun köşelerinde yükselen dört minarenin, dört halifeye, minarelerde yer alan on şerefenin de, Cennet'e gidecekleri Hz. Muhammed tarafından kendilerine bildirilen on İslam büyüğüne "remz ve işaret" olduğunu belirtmiştir.⁷⁶

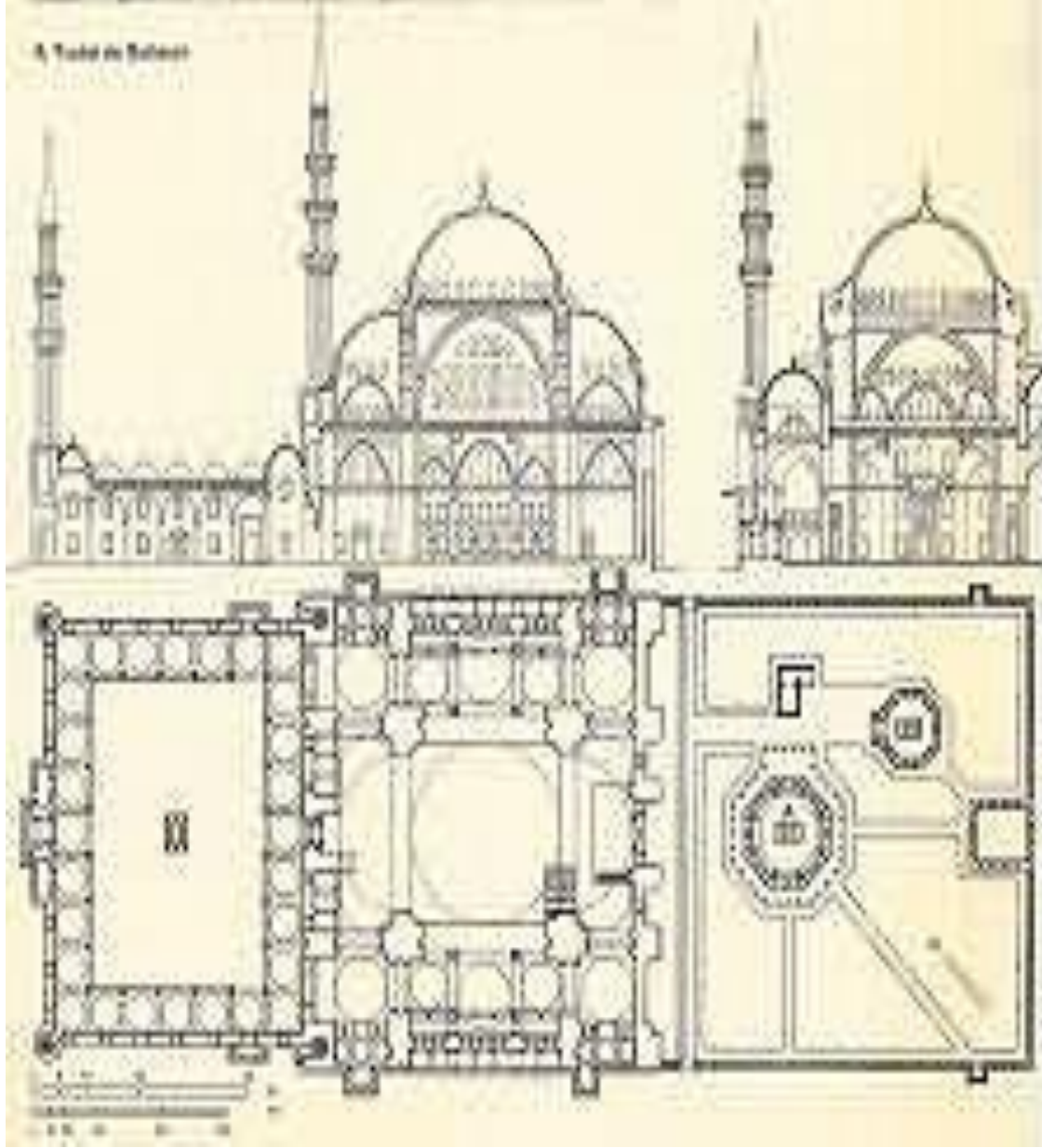
Tamamı taştan inşa edilen dört minareye on şerefenin yapılmış olması Kanuni'nin onuncu Osmanlı sultanı ve fetihten sonra başa geçen dördüncü padişah oluşuyla açıklanan halk söylentisi Sinan için ne ifade eder bilinmez, ama yüzyılları aşip gelen bu söylenti günümüzde de kabul görmektedir.

---

⁷⁵ MÜLAYİM, a.g.e., s. 220–222

⁷⁶ CANTAY, a.g.e., s.29

Şekil 6. Süleymaniye Camii İç ve dış avlusu Planı

Camiyi yakınında uygun açılarla görülmesine imkân sağlayan ve caminin üç yanını çevre yapılardan ayıran 19 dönümlük avluyu Evliya Çelebi, “at koşturacak kadar geniş” diye betimler. Ayrıca avluda çınar, servi, ihlamur ve kuşdili ağaçlarının varlığından da bahseder.⁷⁷

Evliya Çelebi, alçak duvarlı kuzey-doğu tarafı dışında, demir şebekeli geniş pencerele bir duvarla çevrili dış avlunun on kapısını adları ile saymıştır: Eski Saray kapısı, Mektep kapısı, Çarşı kapısı, Medrese kapısı, Hekimbaşı kapısı, İmaret kapısı, Ağa kapısı ve Hamam kapısı adını vermiştir.⁷⁸

Caminin inşası ile ilgili muhasebe kayıtlarında “abdesthane” olarak giren lavabolar, avlunun kuzey ve güney köşelerinde inşa edilmiştir.

1377 m² bir alana sahip olan bu iç avlu zemini mermerle döşenmiş ve etrafı batı kesiminde dokuzar, yanlarda yedişer olmak üzere 28 kubbeyle örtülmüştür.

İç avluya üç ayrı kapıdan girilir. Caminin ana giriş kapısının yer aldığı bu bölümün tam ortasında, Kâbe görünümlü bir su terazisi yerleştirilmiştir.

---

⁷⁷ ÇELEBİ, a.g.e., s.156

⁷⁸ CANTAY, a.g.e., s.26

Evliya Çelebi, avlunun demir pencere şebekelerinin büyük bir ustalıkla yapıldığını yazmış, avlu sütunlarının tunç bileziklerine, önemli olayların, yangın ve zelzele tarihlerinin yazıldığını bildirmiş.⁷⁹

Yan cephelerde yer alan dış mahfiller “sofa” olarak da anılmış, sütunları beyaz, sebz, ablak, sürh olarak mermer cinsleri belirtilerek kaydedilmiştir. Sofaların altında bulunan abdest musluklarının lülelerinin altın görünüşünde olduğu belirtilmiştir.⁸⁰ İlgili kayıtlar, caminin doğu tarafını “canib-i derya”, batı tarafını “canib-i geçe” olarak anmışlardır.

Kareye yakın planıyla merkezde bulunan Süleymaniye Camii, yine bir kareye benzer iç avlusuyla büyük avlunun ve külliyenin oluşturduğu büyük bir dörtgenin içinde hazire ve dış avlusuyla birlikte küçük bir dörtgen olarak inşa edilmiştir.

---

⁷⁹ ÇELEBİ , a.g.e.,s.150

⁸⁰ CANTAY, a.g.e., s.30

Boyutlarıyla Osmanlı imparatorluğu tarihinin en önemli inşaat faaliyetlerinden olmasına rağmen, Kanuni'nin dindarlığına ve kişisel tercihlerine bağlı olsa gerek, genel olarak sade bir yapıdır.

Cami ve hazireyi içine alan bahçenin toplam alanı: 31.928,78 m²

Cami taban ölçüleri: (69,26+64,88)/2x115,28 (7.731,29) m²

Avlu ölçüleri: 64,88x50,99m (3.308,23m²)

Hazire ölçüleri: 65,45x69,54 (4.551,393m²)

Geride kalan bahçe alanı ise 19.444,58m²'dir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından en son 1960'lı yıllarda restore edilen Süleymaniye Camii, ondan sonraki dönemlerde mahalli imkânlarla her hangi bir projeye bağlı olmadan onarılmış ancak yapılan müdahaleler de eski eser kıstaslarına dikkat edilmediği için eser bünyesindeki özgün detaylara zarar verilmiştir. Yapılan bu ilk tespitler sonucunda hazırlanan rölöve, yeniden tasarımı ve yenileme projesi ve detayları ve raporu ile İstanbul IV Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'ndan 14.02.2007 tarih ve 1047 sayılı kurul kararı ile onarıma yönelik karar alınmıştır. Koruma kurulu kararına dayalı olarak da 15.10.2007 tarihinde yer teslimi yapılarak, Süleymaniye Camii ve revaklı avlunun yenileme çalışmalarına başlanmıştır.

2.2.3.SULTANAHMET CAMİİ VE KÜLLİYESİ

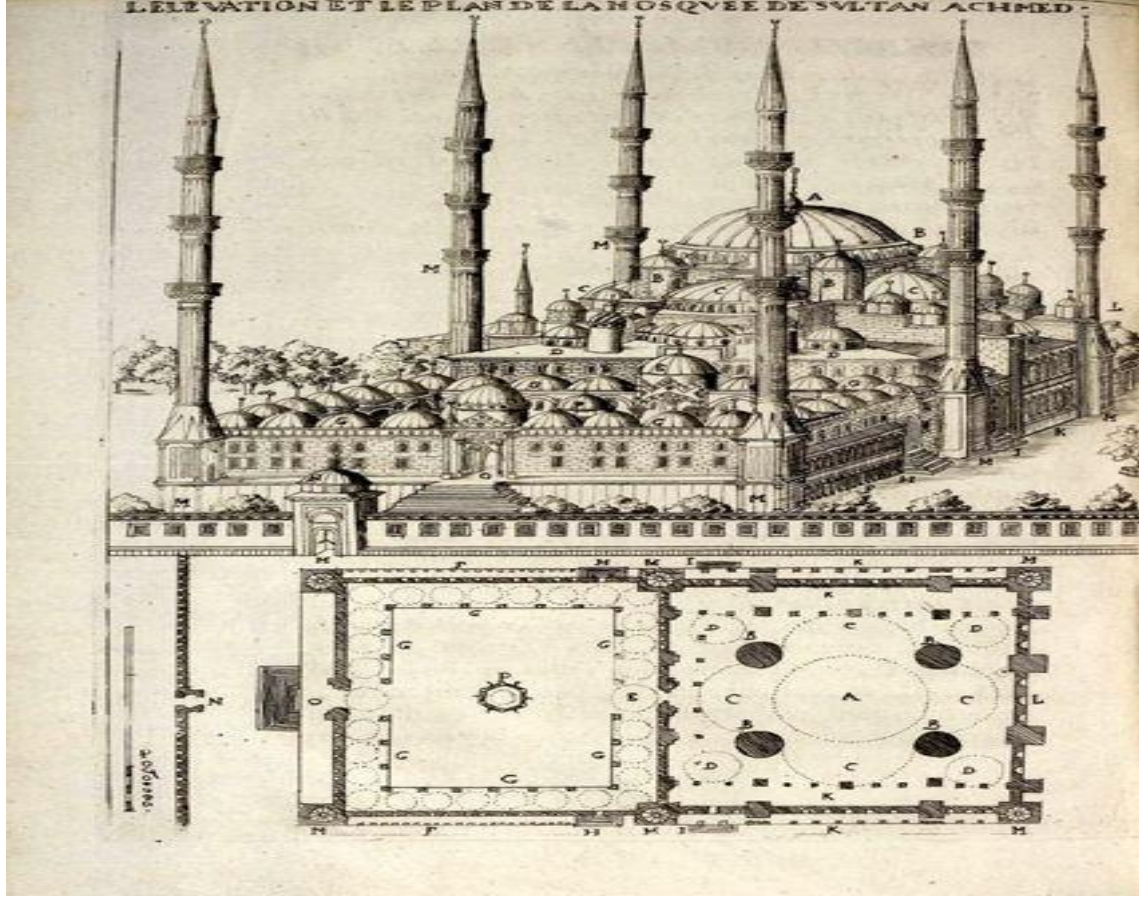
Sultanahmet Camii 17.Yüzyılın önemli eserlerinden birisidir. Mimar Sinan'ın usulüne uygun inşa edilmiş bir şaheserdir. Mimar Sinan'dan sonra Türk Mimarisinin en önemli temsilcilerinden Mimar Sedefkâr Mehmet Ağa tarafından imar edilmiştir.⁸¹

Bilindiği gibi caminin banisi Sultan I.Ahmet genç yaşta, henüz 14 yaşında iken Osmanlı tahtına (1603 tarihinde) 14.hükümdar olarak Osmanlı tahtına oturmuş ve 14 yıl saltanat sürdükten sonra 1617'de 28 yaşında iken vefat etmiştir.

Sultan Ahmet Camii	
	
Temel bilgiler	
Yer	İstanbul, Türkiye
İnanç	İslam
Mimari	
Mimar(lar)	Sedefkâr Mehmed Ağa
Mimari tür	Cami
Mimari biçim	Osmanlı mimarisi
İnşaat başlangıç tarihi	1609
Tamamlanma tarihi	1616
Özellikler	
Uzunluk	45 metre

⁸¹ BELGE, Murat, İstanbul Gezi Rehberi, İstanbul-2002, s.5

Şekil 4. Sultanahmet Camii ve avlusu Planı⁸²

Sultan Ahmet'in dindar bir padişah olduğu bütün kaynaklarda ittifakla belirtilmiştir. 1018 yılı recep ayının 9.perşembe günü. (Bugünkü takvimle 1609 yılı olduğu kesinde ayı yaklaşık olarak ekim başı oluyor) Temeline ilk kazmayı bizzat Sultan Ahmet Han vurmuştur. Bu kazma bugün Topkapı Sarayı müzesindedir. Temel kazmaya başlanınca ilk önce Sultan Ahmet Han eteğiyle toprak taşıyarak "Ya Rab Ahmet kulunun hizmetidir..."diye dua etmişti.

⁸² <http://www.blue mosque.co/architecture.html>, E.T.26.10.2016

Camiin yapım yeri olarak önce Rüstem Paşa Sarayının yeri düşünölmüş, Mimari açıdan burası sakıncalı bulununca at meydanının kible yönünde bulunan Ayşe sultan sarayı cami yeri olarak tespit edilmiştir. Burası denize nazır ve alanı çok geniş bir yerdı ve de Topkapı sarayına çok yakın oluşu, çevresinde de fazla meskûn mülkler olmayışı, Ayşe Sultanın gönöl hoşluğu ile mülkünü tapuda hemen Hünkâra devretmesiyle, saray yıktırılarak, Camii için alan açılmıştır.

Evliya Çelebi her zaman olduğu gibi romantik ve dramatik bir ek yaparak, genç Padişah'ın eteğine doldurduğu taşları dökerken, el açıp Allah'a yakararak, "Ahmet kulunun hizmetidir, kabul eyle!" diye dua ettiğini yazmaktadır.⁸³

Bir gün yeniçeriler bir gün sipahiler yani atlılar olmak üzere, askerler, gelip ücretsiz çalışmışlar, Padişah da onlara her gün ziyafetler çekmiştir. Temel kazma işi bir aydan fazla sürmüştür.

Caminin tamamlanması ise 1026 hicri yılı Cuma günü bugünkü takvimle 9 Haziran 1617 etmektedir. Böylece inşaat 7 yıl 5 ay 6 gün sürmüştür.⁸⁴

Caminin 6 adet minaresiyle diğer bütün Selâtin camilerinden ayrı bir yeri vardır. Cami kenarındaki dört minare üç şerefeli, avlu bölümündeki karşılıklı iki minare ise iki şerefelidir. Caminin bir tane medresesi mevcuttur.⁸⁵

---

⁸³ ÇELEBİ, s.154

⁸⁴ BELGE, a. g. e. , s.6

⁸⁵ GÜLTEKİN, Ahmed Nezih, Hadikatü-l Cevami, s.57

Sultanahmet Camii ve haziresi bir medresenin yanında, Dâru'l-Kurra, Muvakkithane, Sıbyan Mektebi, Arasta, Hamam, İmaret, Darü'ş-şifa ve Türbe'den oluşan külliyenin merkez yapısı bir dış avluyla çevrelenmiştir. Camii'nin ibadet alanı duvarlarla çevrilmiştir.

Caminin kapalı bölümünün bulunduğu ibadet alanı biçim olarak kareye yakın bir dikdörtgendir. 53.50 x 49.47 (2.646 m²) metrekaredir. Sultanahmet caminin içi dört yapraklı yonca planına sahiptir. Dört fil ayağı caminin en belirgin özelliklerindedir.

Caminin içi 260 adet pencere sayesinde çok ışık alabilmektedir. Pencerelerin yerleştiriliş şekli dolay büyük kubbe sanki havada asılı gibi durmaktadır. Ana kubbe 43 metre yüksekliğinde ve 23,5 m çapındadır.

Dünyanın birçok yerinde bu camiye mavi cami anlamında "Blue Mosque" olarak bilinmektedir. Bu cami, emsallerinin hiçbirinde olmadığı kadar aydınlık ve ferahdır. Üç sıra halinde duvarlarda, yarım, merkezi ve köşe kubbelerin kasnaklarında açılmış 260 pencereden ışık alan caminin, duvarlarını kaplayan çini ve kalem işi süslemelerindeki hâkim renk olan mavi, camiye bu ismin verilmesinde neden olmuştur.⁸⁶

---

⁸⁶ BELGE, a.g.e. , s.7

Sultanahmet Camiinde İznik ve Kütahya atölyelerinin 16.yy sonu ve 17.yy başı ürünleri olarak her biri 16 - 18 akçeye satın alınarak 21043 adet çini kullanılmıştır. Beyaz zemin üzerine çeşitli renklerle meydana getirilen panolardaki Selviler, laleler, sümbüller, narçiçekleri, Rumîler, üzüm salkımları, Sultanahmet Camii'ndeki güzelliği sağlayan ve ancak Türk çiniciliğine mazhar olan varlıktır. Sultanahmet Camiinde 50 den fazla muhtelif desende çini bulunmaktadır.⁸⁷

Sultanahmet Caminin mihrabı, minberi, hünkâr mahfeli de ayrı birer sanat şaheseridir. Mihrabı İçi çiçek dolu motifli çinilerle kaplı olan mermerden yapılmış üzerinde servi motifleri bulunan sütunluklarla bezenmiştir. Geometrik geçmeli ve kabartmalı olan minber altın yaldızlıdır. Altın yaldızlı çinilerin sedef kakmalı kapısı ve ince duvar işlemeyle hünkâr mahfeli bir başyapıttır.⁸⁸

Padişahın namaz kılması için yapılan hünkâr mahfiline ilk defa bu camide, namaz öncesi ve sonrasında padişahın istirahat etmesi maksadıyla bir köşk ilave edilmiştir. İlk olarak bu camide yapılan bu yapıya hünkâr kasrı denilmiştir. Sonraları benimsenerek birçok Selâtin camiinde uygulanan bu köşk, cami içindeki hünkâr mahfiline kolayca geçilebilecek köşelerde veya caminin ön cephesinde inşa edilmiştir.⁸⁹

---

⁸⁷ GÜLTEKİN, a.g. e. s.62

⁸⁸ BELGE, a.g. e., s.9

⁸⁹ GÜLTEKİN, a.g. e. s.63

Çok ince bir zevkle inşa edilmiş olan Sultanahmet camiiin Caminin mermer döşemeli iç avlusu 26 sütunun üzerine oturtulmuş, 30 kubbeye örtülü revakla çevrilidir. Avlunun ortasında altı sütunlu şadırvan günümüze kadar hiçbir özelliğini kaybetmeden gelebilmiştir.

Sultanahmet Camii diğer mabetlere oranla, iç mekânlarda çok geniştir. Mimar Sinan'ın Süleymaniye' sinin kubbesini taşıyan pil payeleri yerine, Mehmet Ağa, yuvarlak ve çok iri sütunlar kullanmış; Yine Sinan'ın Şehzade Camii payelerinde yalnız üst kısımlarda yer verdiği yivlerini, Mavi Camide, çok aşağılardan itibaren başlatmak suretiyle, sütunların heybetini ve ağırlığını hafifletmiştir. Bu hem cesur ama hem de isabetli ve artistik tercihi ağır basan bir tasarımdır.⁹⁰

Sultanahmet Camisi Altı minareye sahip olduğu için o zamana kadar yapılmış olan Selâtin Camilerden ayrılmaktadır. Camiin dört köşesindeki minarelerin Üçer, avlusunun köşesindeki iki minarenin ise ikişer şerefesi bulunmaktadır. Yapı, üç yanından taş duvarlı ve beş kapılı bir avlu ve bahçe ile çevrilidir. Camiinin önünde de revaklı ve taş döşemeli bir iç avlusu vardır. Burada 26 granit ve mermerden stalâtit üslubunda başlıklı sütun, 30 kubbeyi taşımaktadır. Üç kapı ile girilen iç avlu, mermer döşemelidir. Batı yönündeki kapı, anıtsal ölçülerdedir. Avlunun ortasına Altı sütunlu, bir şadırvan yerleştirilmiştir.⁹¹

---

⁹⁰ GÜLTEKİN, a.g. e. s.65

⁹¹ GÜLTEKİN, a.g. e, s.55

Camiye de üç kapı ile girilmektedir. Avluya açılan kapı diğer kapıların en büyüğüdür. Cami'nin ana yapısı ile beraber, şu tamamlayıcı bölümler de eklenmiş, bunların kimisi ancak birkaç yıl sonra bitirilmiş, sonunda tam bir külliye meydana gelmiştir.

Bu bölümler şunlardır;

- ❖ Hünkâr Kasrı
- ❖ Medrese
- ❖ Dâr-ül Kurra
- ❖ Sıbyan Mektebi
- ❖ Arasta
- ❖ Hamam
- ❖ İmaret
- ❖ Darüş-şifa
- ❖ Türbe
- ❖ Sebiller

Defterdeki dizilişle göre külliye bünyesinde bulunan vakıf yapıları şöyle sıralanmaktadır.⁹²

- ❖ Cami-i şerif hakkındaki tek hamam
- ❖ Cami mihrabı önündeki kubbeli odalar (36 adet)
- ❖ Mehmet Paşa sarayının yerinde tahtani ve fevkani odalar (18 adet)
- ❖ Mehmet Paşa sarayının yerinde âli paşa vakfı için yapılan odalar(17 adet)
- ❖ Mesih Paşa sarayının kapısındaki odalar (3 adet)
- ❖ Cami yakınındaki kubbeli odalar altında yer alan dükkânlar (39 adet)
- ❖ Mehmet Paşa sarayı yeri karşındaki kubbeli odalar altındaki dükkânlar (33 adet)
- ❖ Cami şerif mektep hanesi yakınındaki fevkani ve tahtani dükkânlar (8 adet)
- ❖ Dârül-hadis medresesi yakınındaki odalar (11 adet)
- ❖ At meydanı tarafında türbeye bitişik dükkânlar (6 adet)
- ❖ Yıkılan Aslanhane de Abdulgani Efendinin evi yerinde dükkânlar (5 adet?)
- ❖ Ali Çavuşun evi yanında at meydanı karşısında ve imaret yanında odalar, evler
- ❖ Kasr-ı Hümayun altında köşe çeşmesi yakınındaki dükkânlar (7 adet)
- ❖ Top arabacıları meydanı yakınında tahtani ve fevkani odalar (20 adet)
- ❖ İmaret-i amire duvarındaki dükkânlar (8 adet)
- ❖ Mahzen (2 adet)
- ❖ Darrüş-şifa hamamı
- ❖ Oda (2 adet)

---

⁹² GÜLTEKİN, a.g. e, s.65

Sultanahmet Camiinin ibadet alanı biçim olarak kareye yakın bir dikdörtgen şeklinde bina edilmiştir. Ölçüleri ise 53.50 X 49.47 m²'dir.

Camiin haziresinde Caminin yapılmasına vesile olan Hünkârın büyük mermer türbesi vardır. Türbe kendi küçük bahçesi içine yerleştirilmiş bir yapıdır. Üç kubbeli bir portikosu ve bir anneksi vardır.

Caminin yazılarını devrinin hat üstatlarından Diyarbakırlı Seyyid Kasım Gübari yazmıştır. Bir pirinç tanesi üzerine mikroskobik yazı ile ihlâs-ı şerif yazma başarısından dolayı 'GÜBARI' lakab-ı verilmişti. Bu pirinç tanesi bugün Topkapı Müzesi'nde muhafaza edilmektedir.

Minarelerin 16 şerefeli olması muhtemelen I.Ahmet'in kaçınıcı padişah olduğunu gösterir. 'Sultan Ahmet I 14'üncü padişah olduğu halde şerefelerin sayısı 16 ise de Yıldırım Beyazıt'ın oğulları Emir Süleyman ve Musa Çelebi de padişahlar arasına katılarak belirlenmiştir'.

Sultanahmet Camii minarelerinde kürsüler gayet sadedir. Mimar Sinan'ın son eserlerinde görülen bu temayül burada had şeklini almıştır. Yalnız iki şerefeli minarelerde tezyini köşe sütunları görülür. Diğer minarelerin kürsüleri hiç tezyinatsız olup dış avluya yan kapı revakları kürsülerden başlamaktadır.⁹³

---

⁹³ BELGE, a.g. e., s.11

2.2.4.YENİ CAMİİ VE KÜLLİYESİ

Fatih Eminönü'nde bulunan Yeni Cami'nin temeli 1597 yılında atılmıştır. Sultan III. Mehmed'in annesi Safiye Sultan tarafından yaptırılmıştır.⁹⁴

Camiin inşası için seçilen Bahçekapı çevresi o tarihlerde gümrüğe ve limana yakınlığı dolayısıyla bir ticaret yeri, oldukça sıkışık, aynı zamanda temizliğine dikkat edilmeyen Yahudi ve Hıristiyan mahallesi idi. Cami inşaat sınırları içinde bir kilise ve bir sinagog vardı. İstimlâk edilecek evlere iki kat bedel verilmesi; sinagog ve kilise yerine de iki harap mabedin tamiri kararlaştırılmıştır. Mimarı Davud Ağa, Mimar Sinan'ın öğrencilerindendir. Sinan'ın sağlığında bizzat yaptırdığı eserlere adını yazdırmak şerefine nail olmuştu.⁹⁵

Eskiden surlarla çevrili olan Eminönü'nün dışa açılan bazı kapıları mevcuttu. Bahçe kapısı, Çifit kapısı ve Balık pazarı kapılarıdır. Bugün deniz ile cami arasında bulunan geniş alan ise tamamen denizle kaplı durumdaydı.

Yeni Cami	
	
Yeni Cami	
Temel bilgiler	
Yer	Istanbul, Türkiye
Coğrafi koordinatlar	41°11'1.25"K 28°58'17.3"D
İnanç	İslam
Mimari	
Mimar(lar)	Mimar Davud Ağa Mimar Dalgıç Ahmed Ağa Mimar Mustafa Ağa
Mimari tür	Cami
Mimari biçim	Osmanlı
İnşaat başlangıç tarihi	1597
Tamamlanma tarihi	1665
Özellikler	
Kubbe yüksekliği (dış)	36 m (118 ft 1½ in)
Kubbe yüksekliği (iç)	17,5 m (57 ft 5 in)
Minare sayısı	2
Malzemeler	Granit, mermer

⁹⁴ ÇOBANOĞLU,Ahmet Vefa ,Yenicami Külliyesi, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 43,S.27

⁹⁵ ÇOBANOĞLU,a.g.e., Cilt 43,S.27

Bu güzide Selâtin Caminin yapımı için görevlendirilen ilk mimar, Davut Ağa idi. Mimar Davut Ağa, yapının yerini belirleyip planını çizdi.

Caminin temeli istimplâk işlemleri tamamlandıktan sonra temel, 1598 yılının Nisan ayında devlet ileri gelenlerinin katıldığı bir törenle atıldı.⁹⁶

İkinci kez yapılan açılış töreni 20 Ağustos 1598'de Molla Futûhi Efendi'nin caminin temeli için tayin ettiği kutlu saati yazdığı zayiçeyle ikinci kez bir merasim yapılarak inşaata resmen başlandı.⁹⁷

Bir mimarlık harikası olarak zemini sağlamlaştırmak için uçları kurşun kuşaklarla bağlanan kazıklar çakıldı ve üzerine taş bloklar yerleştirildi. Böylece duvarlar yer seviyesinden yükseltildi. Bu iş için Rodos'tan getirilen taşlar kullanıldı.⁹⁸

Mimar Davud Ağa, Hocası Mimar Koca Sinan'ın Büyükçekmece köprüsünde yaptığı gibi, büyük kazıklar çaktırıp, bunların başlarını kurşun kuşaklarla birleştirmiş ve binanın temel taşlarını bu tabanlara oturtmuştur. Bugüne kadar Haliç kıyılarında çökme ve kaymalar olmasına karşılık bu büyük eserin, birçok zelzelelerle ve dış etkiler dâhil olduğu halde hiçbir arızaya uğramamış bulunması temellerinin salâbet ve mükemmelliğine delildir.

---

⁹⁶ BULUT,Nazlıgöl, Fatih'in Kayıp Çeşmeleri, İstanbul-2010,1.cilt,s.7

⁹⁷ BULUT,Nazlıgöl, a.g.e.,s.7

⁹⁸ ÇOBANOĞLU,a.g.e., s.28

Temel işi tamamlanmadan önce Davut Ağa'nın vebaya yakalanarak ölmesi üzerine su yolu nazırı Mimar Dalgıç Ahmed Ağa mimarbaşı tayin edildi. 1603'te yapı birinci pencere hizasına kadar yükselmişken III. Mehmed'in ölümü ve Safiye Sultan'ın Beyazıt'taki eski saraya yollanması üzerine inşaat askıya alındı ve Safiye Sultan'ın 1604 yılında ölmesi ile tamamen kesintiye uğratmış ve yapı uzun yıllar atıl kalmıştır.

Tarihi Şaheser olan Bu Selâtin Caminin alanı her geçen yüzyıl istila edilmiş, denize bakan dış avlu duvarları ve merdivenli kapı yıkılarak Yeni Cami çevresinin tüm Özellikleri kaybolmuştur. Bugün Osmanlı Bankası'nın bulunduğu yerde, eskiden bir duvar ile bir avlu kapısı varken, İş Bankası'nın yerinde de eski Darü'l-Kurra bulunuyordu. Darü'l-Kurra'nın batısındaki kapının üstünde bir Mekteb-i Sıbyan inşa edilmişti. Bu kapı ve mektep yıktırılarak sokağın ağız türbelerin yanına kadar uzatıldı. Darü'l-Kurra'nın doğusunda bugün bile zevkle seyredilen güzel ve muazzam bir sebil ulunmaktadır.

Dikkate şayan üslubuyla mimarî tarihimizde büyük bir yeri olan Yeni Cami, çok orijinal planı ve fevkalâde tezyinatıyla tanınmış kasr ve türbe, devrinin en güzel eserlerinden olan sebil, Mısır çarşısı diye anılan kapalı çarşısı ile bugün bütün dünya tarafından bilinmektedir.

IV. Murad 1637 yılında cami inşaatını devam ettirme girişiminde bulunmuş; ancak yüksek maliyet nedeniyle vazgeçmiştir.⁹⁹

---

⁹⁹ YILDIZ, Kenan, 1660 İstanbul Yangınının Sosyo-Ekonomik Tahlili, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları, Enstitüsü Doktora tezi, İstanbul 2012, s.721

Aşırı masrafı dolayısıyla ek vergilere sebep olan ve sonunda harabe durumunda kalan bu camiye İstanbul ahalisi “Zulmiye” adını verilmiştir.¹⁰⁰

Metruk haldeki cami, 4 Temmuz 1660 yılında gerçekleşen Büyük İstanbul Yangınında hasar gördü. Yangından sonra Turhan Hatice Sultan, Köprülü Mehmed Paşa'nın da tavsiyesiyle cami yapımını gündeme almıştır.¹⁰¹

Safiye Sultan'ın girişimi yarıda kalınca cami çevresi yeniden eski sahiplerince iskân edilmiş ve bir Yahudi yerleşimi haline gelmişti.¹⁰²

Yangın çevredeki Yahudi mahallelerini de küle çevirince 40 Yahudi evi Hasköy'e nakledilerek Yeni Cami çevresi genişletilmiştir.¹⁰³

Alan genişletme çabaları ile birlikte Hünkâr Kasrı, Türbe, Sebilhane, Sıbyan Mektebi, Darü'l-hadis Mısır Çarşısı da projeye eklenmiştir.¹⁰⁴

İnşaat, Mimarbaşı Mustafa Ağa sorumluluğunda bir sıra taş sökülerek yeniden başlamıştır.¹⁰⁵

Bir cuma günü sarayın ve cümle devlet erkânının hazır bulunduğu topluluğun önünde 1665'te düzenlenen merasim töreniyle inşaat sona ermiştir.¹⁰⁶

Halk tarafından “Zulmiye” olarak anılan camiye “Adliye” adı verildi. Sicil kayıtlarında caminin adı bu şekilde geçer.¹⁰⁷

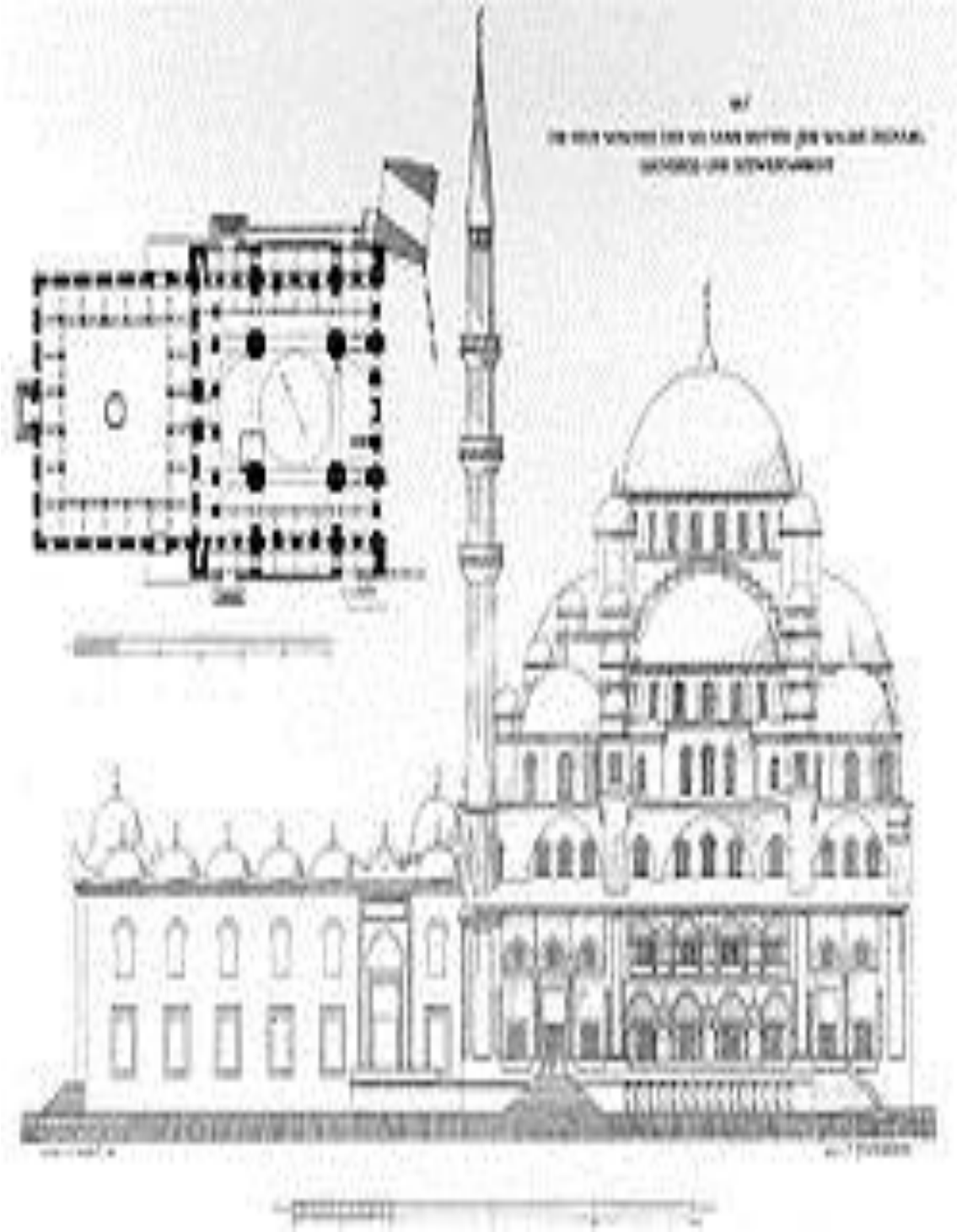
^{100,101,103,104,107} YILDIZ Kenan, a. g. e. , s.718-721

^{101,106} BULUT, NAZLIGÜL, a.g. e. , s.8

¹⁰² ÇOBANOĞLU, a. g. e. , s.29

Şekil 7. Yeni Camii, iç ve dış avlusu Planı ¹⁰⁸

¹⁰⁸ https://tr.wikipedia.org/wiki/Yeni_Cami, 26.10.2016

Mimar Davud Ağa tarafından yapımına başlanan bu Selâtin Cami'nin mimarlığını 1598'den sonra Dalgıç Ahmed Ağa üstlenmiştir. 1603'e kadar süren inşaat I.Ahmed'in tahta çıkışıyla yarım kalmıştır. Sultan IV. Mehmed'in annesi Hatice Turhan Sultan tarafından 1661 yılında tekrar başlatılan inşaat Mustafa Ağa'nın mimarlığında 1663 yılında tamamlanmıştır.¹⁰⁹

Hatice Turhan Sultan, Sultan İbrahim'in eşi ve IV. Mehmet'in annesidir. Rus asıllı, asıl adı Nadia olan Hatice Turhan Sultan, on iki yaşında Kırım tatarlarına esir düşmüş, İstanbul'a getirilerek Saray'a satılmıştır. Sultan İbrahim deliliğinin artması nedeniyle tahttan indirilip öldürülünce yerine yedi yaşında IV. Mehmet tahta geçmiş ve Hatice Turhan Sultan, Valide Sultan olmuştur.

Hatice Sultan, Köprülü Mehmet Paşa'yı getiren isimdir. Köprülüler devrinde devlet işlerine karışmayan Valide Turhan sultan Safiye Sultan'ın başlattığı inşaatı yarım kalan Yeni Camii kendi geliri ile yaptırmıştır. Otuz dört yıl Valide Sultanlık yapan Hatice Turhan Sultan 1682'de ölümüyle kendi adına Valide Sultan türbesi inşa edilmiştir. Türbenin sol avlu duvarı üzerinde çeşmeler, sağında Sultan III. Ahmet'in kütüphane binası yer almaktadır. Mısır Çarşısı, Yeni Camii külliyesi içinde yer alan önemli bir arastadır.

---

¹⁰⁹ ÇOBANOĞLU, a.g. e. , s.23

Yeni Camii'nin arkasında yer alan türbede Valide Turhan Sultan'dan başka IV. Mehmet, II. Mustafa, III. Ahmet, III. Osman ve I. Mahmut ile hanedandan toplam kırk dört şehzade ve sultan metfundur.

Çarşısı, türbesi ve hünkâr kasrı ile Eminönü'ne Asalet veren Yeni Cami ve Külliyesi, **yapımı en uzun süren cami** olma özelliğine sahiptir. Yapımının uzun sürmesi farklı mimarların emeklerinin yapıda buluşmasına neden olmuştur.

Yeni Cami inşa planını Mimar Davut Ağa hazırlamıştır. Onun ölümünden sonra Dalgıç Ahmet Ağa inşaata devam etmiş, daha sonra da Mimar Mustafa Ağa yapıyı tamamlamıştır. Mimar Sinan'ın öğrencisi olan Davut Ağa Yeni Cami'de plan bakımından Şehzade Camii'ni örnek almıştır.¹¹⁰

Büyük boyutlu Osmanlı Selâtin Camileri'nin son örneğini oluşturan külliyyede camii, türbe, çarşı ve hünkâr kasrı yapıları yer alır. Ana yapı darü'l-kurra, sıbyan mektebi, sebiller, kütüphane gibi yapılarla çevrelenmiştir.

İstanbul'da selâtin camilerinin onuncusudur. Kuzey tarafı kale duvarı, güney tarafı dışarı büyük avlu, kubbesinin yüksekliği yerden ta tepesine kadar yetişmiştir. Binası, yerden beş arşın (3,4 m²) yüksek olduğundan, merdivenler ile çıkılır ve yüksek camidir.¹¹¹

---

^{110,111} ÇOBANOĞLU, a.g.e. , s.25-26

Selâtin Camilerin en Modernlerinden olana Yeni Cami, merkezi plana sahiptir. Klasik Osmanlı mimarisinin revaklı avlulu şemasını devam ettirir. Osmanlı mimarisinin camilerinin tamamında olan ana kubbesi 16,20 m. Çapında, dört yönde yarım kubbelerle yanlara doğru genişletilmiştir.¹¹²

Ana kubbeyi dört fil ayağı taşır. Caminin Hünkâr mahfilinin altında maksurelerin (parmaklıklarla çevrili bölüm) dayandığı sütunlardan ayrı iki tane somaki mermer sütun vardır. Renkleri kırmızıya çalan bu sütunlar Girit Savaşı ganimetlerinden alınarak buraya konulmuştur.

Bu Caminin yapı malzemesi olarak kesme küfeki taşı, mermer ve tuğla kullanılmıştır. Cami mekânına biri kuzeyde revaklı avluya açılan, ikisi yanlarda bulunan üç kapıdan geçilerek ulaşılır; ayrıca mihrap yönünde yanlarda birer küçük kapı daha bulunur.

Yapıda aydınlanmayı sağlayan pencereler altı sıra halinde düzenlenmiştir. Yerden ikinci sıra pencerelerin üstüne kadar duvar yüzeyleri çinilerle kaplıdır. Çinilerde mavi, firuze, yeşil renkler hâkimdir.¹¹³

Selâtin Camilerin birçoğunda mevcut olan ve Caminin kuzeyinde yer alan kare planlı revaklı avlu bulunur. Avluda mukarnaslı başlıklara sahip yirmi sütunun taşıdığı sivri kemerli revaklarda üzerleri kubbe ile örtülü yirmi dört birim vardır. Cami avlusunun ortasında sekiz köşeli, kemerlere dayanan kubbeli bir şadırvan yer almaktadır.

---

¹¹² ÇOBANOĞLU, a. g. e. ,s.28

Dış görünüşü Süleymaniye Camisine göre biraz daha sivri piramide benzer şekli çok düzenlidir.

Selâtin Camilerin en güzellerinden olan Yeni Camiinin Üçer şerefeli iki minaresi vardır. Sağda ve solda üçer şerefeli minareler, kare kaide üzerinde onaltıgen olarak yükselir ve kurşun kaplı külahlarla örtülüdür.

Camiyi şadırvan avlusundan ayıran büyük cümle kapısı duvarının iki ucuna inşa edilmişlerdir.

Caminin güneybatı köşesinde avlu duvarında 3 güneş saati yer alır.¹¹⁴

Küllîye bir cami, sıbyan mektebi, sebil, çeşme, hünkâr kasrı ve türbeden oluşmaktaydı. Ama sıbyan mektebi günümüze ulaşamamıştır.

Sekiz sütun ve dokuz kubbeli son cemaat yeri ikinci kat pencere altlarına kadar çinilerle kaplıdır. Pencere üstlerinde de Hattat Tenekeci zade Mustafa Çelebinin hatları vardır.

Hanım Sultanların yaptırdığı bu Selâtin Caminin mihrabı ve minberi beyaz mermerdendir. Mihrabın solunda değerli taşlarla süslü bir mozaik tablo vardır.

---

¹¹⁴ ÇOBANOĞLU, a.g. e. , s.30

Kare planlı olan yapının merkezi kubbesi dört yarım kubbe ile dört fil ayağına oturur. On sekiz metre çapında ve otuz altı metre yüksekliğindeki kubbesi, yarım kubbeler aşağıda kaldığından diğer camilere göre örneğin Süleymaniye'den daha sivri görünür. Yirmi dört pencereyi ana kubbeyi yarım kubbeler, onları da daha küçük kubbeler destekleyerek yapıda piramidal bir görüntü oluştururlar. Kubbe ve yarım kubbeler üçer yarım kemere ve stalâktitli bir silme üzerine oturtulmuştur.

Yapıda mimari çizgide klasik kurallar esnetilirken, bezemelerde klasik ölçülere bağlı kalındığı gözlenir. Mermer minberi taş oyma sanatının en zarif örneklerindedir. Duvarları çinilerle bezeli olan caminin yazıları Hattat Tenekeci zade Mustafa Çelebi'nindir. Hünkâr mahfili altındaki sarı sütunun Hanya Fatihî Sinan Paşa'nın bahçesine gömdüğü altın sütun olduğu rivayet edilir.

İç mekân zengin çini ve kalem işleriyle bezelidir. Pencereilerin sedef kakmalı kapakları ince işçilik gösterir. İç mekân süslemelerinde, Sultan Ahmet Camii'nde olduğu gibi çok fazla çini kullanılmıştır. Mavi tonları ile beyaz ve yeşil renklerin kullanıldığı bu çiniler 16. yüzyıl çinileri kadar mükemmel değildir.¹¹⁵

---

¹¹⁵ ÇOBANOĞLU, a. g. e. , s.36

Yeni Camiye münhasır olan Camiye bitişik bir kemer üzerine oturan sultanların namaz ve dini törenlerden önce dinlendikleri kasrı hümayun "Valide Kasrı" mimari açıdan çok değerlidir. Rampa ile çıkılan kasrın büyük bir salonu ve üç odası bulunmaktadır. Kasrın giriş kapısının ağaç işçiliği, duvarlarındaki çini panolar, renkli cam pencereler, tavanları süsleyen ahşap ve altın yıldız bezemeler muhteşemdir. Kasır için özel üretilmiş olan karanfil, gül, şakayık ve çeşitli dal ve yaprak desenli İznik çinileri Türk çini sanatının son güzel örnekleridir. Geniş saçaklı, mermer oymalı sebili harika bir görüntü sunar.

Hanım eli değmiş gibi bu Selâtin Camisinin dört tarafında pencereler, billurlar, Necef camlar vardır. Üç kandil tabakası vardır. Mihrap ve minberini tarif etmekte dil aciz kalır.¹¹⁶

Yeni Camiyi diğer Selâtin camilerinden ayıran en önemli husus **Beş ana giriş kapısı** olmasıdır. İki yan kapıları, bir imam kapısı, bir kâtip kapısı, bir de kible kapısıdır. Bu camiin içinde asılı olan kıymetli avizeler –sadece İstanbul camilerinde değil- hiçbir İslam camilerinde yoktur. Her bir avize, bir padişah, bir vezir vükelâdan hediye gelmiştir.

---

^{116,117} YILDIZ, a.g. e. , s.720

Pencereleri, kapıların kapakları baştanbaşa sedef işlemelidir. Bu camideki Acem ve Mısır halıları Çin resim hanelerinde bile yoktur. Buradaki güzel yazılmış Kuran-ı Kerimler, diğer mabetlerde bulunmaz. Bütün pencereler üzerinde Tekyeci-zade Mustafa Çelebi'nin Karahisarî yazısı ile "Mülk suresi" ve diğer ayet-i Şerifeler yazılmıştır...¹¹⁷

Avlunun tam ortasında bir havuz ve şadırvan ve iki yan kible kapısı vardır. Dış avlusu, bir geniş sahranın içinde nice yüz cins meyve ağaçları ile süslüdür.

Sultan Mehmet Han, mihrap önündeki bahçe dışında "Gömlekli Kule" adlı bir burç üzerine bir muhteşem köşk yaptırmıştır ki, bu köşke İrem köşkü denmektedir. Büyük avlunun etrafında dört kapı vardır.¹¹⁸

Külliyeye dâhil Hatice Turhan Sultan Türbesi, içinde gömülü beş padişah ve çok sayıda hanedan mensubuyla Osmanlı sülalesinin en büyük kabristanıdır. Türbede Hatice Turhan Sultanın yanı sıra Sultan IV. Mehmed, Sultan III. Osman, Sultan II. Mustafa, Sultan III. Ahmed ve Sultan I. Mahmud'un da mezarları vardır. Türbenin kubbesinin çapı 15 m.den fazladır.¹¹⁹

---

¹¹⁸ YILDIZ, a.g. e., s.720

¹¹⁹ ÇOBANOĞLU, a.g. e., s.32

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.SELÂTİN CAMİLERDE İŞ SAĞLIĞI VE İŞ GÜVENLİĞİ UYGULAMALARI

3.1.GENEL OLARAK SELÂTİN CAMİLERDEKİ RİSK ETMENLERİ

Camilerimiz insanların ibadet ve ziyaret münasebetiyle toplanmasına vesile olan mekânlardır.

Selâtin Camiler' in günün 24 saatinde sürekli açık olması, çok daha büyük kalabalık grupların bir arada toplanmasına vesile olmasının yanında büyük risk etmenleri içermesi açısından çok önem arz etmektedir.

Özellikle toplum sağlığını ilgilendiren salgın hastalıkların yayılması için çok müsait ortamlardır. Günümüzde hastalık mikroplarının ve virüslerin tedbir alınmaması durumunda çok ciddi neticeleri olacak, hatta kontrol imkânı çok zor olan yuvalanma merkezi olmaya namzettir.

Salgın hastalıkların ve bu yayılmasına imkân sağlaması açısından da çok dikkat edilmesi gereken mekânların başında gelirler. İnsan dolaşımının fazla olduğu bu mekânlar her türlü risk etmenlerine de açıktır.

İş Sağlığı ve İş Güvenliği açısından bu durum değerlendirecek olunursa, birçok risk etmeni karşımıza çıkmaktadır.

Günün her saatinde alan bakımından çok geniş, İstanbul gibi Megapol bir şehrin merkezinde yer alan Selâtin Camilerde oluşabilecek bütun risk analizleri yapılabilmesi için öncelikle Risk etmenlerinin belirlenmesi gerekmektedir.

Bunlar;

- 1- Fiziksel Risk Etmenleri,
- 2- Biyolojik Risk Etmenleridir.

Selâtin Camilerde fiziksel risk etmenlerinin çok önemli yeri bulunmaktadır. İnsan sağlığını esas alan İş Sağlığı ve İş güvenliği kapsamında bu risk etmenlerini birbirinden ayırarak incelemek önem arz etmektedir.

3.1.1.FİZİKSEL RİSK ETMENLERİ

3.1.1.1. Termal Konfor

Selâtin Camilerde İnsanların sıhhatini koruma amacıyla, sağlığı ve yaşamı için gerekli temel şart vücut sıcaklığının normal düzeyde tutulmasıyla sağlanır. İnsan vücudu için 20°C Optimal sıcaklık diye tabir edilen en ideal sıcaklık derecesidir. İnsanlar rahat hareket edebilmeleri için termal rahatlığı olmalı, çevre ile termal denge içerisinde yaşamalıdır. Bu demektir ki: Dinlenme ve çalışma durumundaki metabolik çalışmada veya organizmanın çevreden emdiği ısıdan oluşan vücut sıcaklığını yükselten fazla ısı vücut yüzeyinden (deriden) yok edilmelidir.

- ❖ Havanın sıcaklığı,
- ❖ Havanın nemi,
- ❖ Hava akım hızı,

Tablo3. Termal Durumlarda Çalışma Süreleri

Sonuç sıcaklık t _c	Belirli t _c ile anlatılan termal durumlarda bulunma ve çalışabilme süresi
45°C'ye kadar	Süresiz
45°C – 55°C	1 saat kadar
55°C – 65°C	45 dakika kadar
65°C – 75°C	15 – 30 dakika
75°C – 85°C	10 dakika
90°C – 100°C	3 -5 dakika
100°C	½ – 1 dakika

Termal radyasyon (cisim ve çevresini saran sıcaklığın fonksiyonu olan radyant ısı) ile belirlenen ortamın termal durumu, insan organizmasındaki ısı değişikliğini olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilir. Vücut ısı verir veya alır. Buna ortamın termal etkisi denebilir. Ortamın termal durumunu oluşturan dört bileşenin değişik oranlardaki bileşimleri aynı termal etkiyi oluşturabilir. Bu nedenle etkiyi tek bir sayısal değerle göstermeye gidilmemelidir.

Vücut kendi metabolik süreci ile sürekli olarak ısı üretir. Vücut süreci öyle tasarlanmıştır ki sıcaklığın çok dar bir limitinde çalışır (35°C – 38°C). Vücut fonksiyonunun etkin ve iyi bir şekilde yapılabilmesi için ısı üretilir üretilmez kaybedilmesi gerekir.

Terleme en önemli sıcaklık düzenleyici ve ısı kaybedici süreçtir. Dinlenen ve stres altında olmayan bir insanda terleme hızı yaklaşık (~) günde bir litredir. Bu oluşur oluşmaz kaybolur. Özellikle İbadet esnasında veya yüksek sıcaklıkta terleme hızı 4 saat'te 4 litreye yükselir. Ayrıca günde 10 – 12 gram tuz su ile birlikte kaybolur.

Hava sıcaklığı en uygun değerden dayanılabilir en yüksek değere doğru yükseldikçe ortaya çıkabilecek bozukluklar aşağıdaki şekilde gösterilebilir:

Bıkkınlık

↓ Asabi olma

↓ Dikkatsizlik

Bağıl Hata sayısında artış

Nem yüzünden düşünsel çalışmada randıman düşüklüğü

% 50 İş kazası sayısında artış

↓ Vücutta su ve asit temel dengesinin bozulması

↓ Kan dolaşımının zorlanması

↓ Yüksek düzeyde yorgunluk

35 – 40°C Dayanılabilir en yüksek sıcaklık.¹²⁰

---

¹²⁰ TS EN ISO 9004/Nisan 2001, Kalite Yönetim Sistemleri, Performans İyileştirmeleri İçin Kılavuz, TSE - Ankara

Buna göre Selâtin Camilerin kapalı bölümlerinde sıcak hava da, soğuk hava da dengelenmelidir. Yazın klimalar doğru noktalarda uygun değer sıcaklığı oluşturabilmek için konuşlandırılıp çalıştırılmalı, kışın kaloriferler insan vücuduna en uygun sıcaklıkta tutulmalıdır.

Camilerin asli kullanımı ibadet merkezleri olmasıdır. Eğer ideal sıcaklık olmazsa ibadet eden insanlar için problemler başlar. Isınma ve soğutma nedeniyle zaten havalandırma sistemleri yeterli olmadığı için, camların da havalandırma amaçlı olarak yeterli manada açılmaması mikropların ve salgın hastalıkların yayılmasına da neden olacaktır.

Bu yüzden İbadet ederken insanlar sıcaksa terleme ile soğuksa da üşüme riskleri ile karşı karşıya kalmamaları gerekli ayarlamalar yapılmalıdır.

3.1.1.2. Havalandırma

Isı kontrolü için havalandırma yerel aspirasyonla veya genel olarak yapılır.

Aspirasyonlu havalandırma; ısı kaynağını kısmen kapatmanın olası olduğu durumlarda fazla ısı, fazla nem veya her ikisinin de yok edilmesi için kullanılabilir. Fırın veya bazı ocaklarda doğal çekiş veya cebri çekiş ısı fazlasının işyerine girmesini önleyebilir.

Genel havalandırma; Lokal havalandırma sistemlerinin uygulanamadığı durumlarda ısı kontrolünde kullanılır. Bu sistemin temeli yeterli miktarda uygun sıcaklıkta yeterli bağıl nemi içeren ve kirleticilerden arınmış temiz havanın işçilere temin edilmesidir.

Uygulamada, genel havalandırma bile “normal koşullarda” (örneğin yüksek ısı ve nem kaynaklarının, hava kirleticilerinin olmadığı odalarda) işyerinin büyüklüğüne, çalışan kişilerin sayısına ve yapılan işin temizliğine bağlı olarak değişir. Buna rağmen “normal” koşullardaki işyerleri için de aşağıdaki değerler önerilebilir.¹²¹

---

¹²¹ İnsan ve Hayat Dergisi, Sağlık, Şubat-2014, S:48, s.16

Tablo 4. Kapalı Alanda Havalandırma İhtiyaçları

Kapalı alanlardaki topluluğun yaptığı fiziksel iş	Kişinin saatte ürettiği toplam metabolik ısı kcal/saat	Kişi başına, her saat için sağlanması gereken hava hacmi (m³)
Çok hafif	120	25
Hafif	120 – 170	30
Vasat	170 – 220	35
Ağır	220 – 270	40
Çok ağır	270'den az	50

Enfeksiyon hastalıklarının birçoğu yeterli havalandırma olmaması nedeniyle çık hızlı bir yayılma özelliği göstermektedir.

Selâtin Camilerde hem merkezlerde ve hem de büyük camiler olmaları hasebiyle ibadet edenlerin de, turistik olarak gezmeye gelenlerinde en sık uğrak yerleridir. Mikrobik yayılmaların en uygun zemin bulabileceği mekânlardandır.

Yurt dışından gezmek amacıyla gelen sağlıklı olmayan insanların da bu mabetlere girmesi ayrı riskleri beraberinde getirmektedir. Bu anlamda camilerimiz en iyi şekilde havalandırılmalıdır. Gerekli sağlığa uygun planlamalar yapılmalıdır.

Süleymaniye Camii'nde içeride havanın rahat dolaşması ve insanların camide daha çok vakit geçirebilmeleri için Mimar Sinan tarafından yerin altında bazı yollar kazdırılıp bu yollara kemerler yapılmıştır. Cami tabanının orta kısmında yer alan bu yollar üzerine tahta kapaklar konularak aşağıdan gelen hava ile cami içinin yaz mevsiminde devamlı serin, kış mevsiminde ise sıcak olması sağlanmaktadır.¹²²

---

¹²² TONGUÇ, Saffet Emre, İstanbul Hakkında Her Şey, Boyut Yayınları, İstanbul-2010, s.620

Amerikan ısıtma soğutma hava şartlandırma mühendisleri birliğinin (ASHRAE) yaptığı araştırma sonucunda öğrenilen yeni bir bilgi de şu: Camide yerden 20 cm yüksekliğe kadar hava hızı görüntüsünün sıfıra çok yakın olması (sınır tabaka), sonrasında ise hava hızlarının yükselmeye başlaması temin edilmiş.¹²³

---

¹²³ TONGUÇ, a.g.e., s.622

3.1.1.3. Gürültü

Ses ve gürültü arasındaki fark, gürültünün genellikle istenmeyen sesler gibi tanımlanmasıdır. Bu tür sesler rahatsız edici ve işitme için doğrudan zararlı olabilirler. Doğrusu, “Ses nedir” ve “Gürültü nedir” konusu tamamen kişiseldir ve gürültü kaynağına gösterilen tepki ile belirlenir.

Selâtin Camilerde gürültünün azaltılması veya ortadan kaldırılması çok verimli sonuçlar doğurur. Daha güvenli ve daha sağlıklı olduğunda, huzur ortamında ibadet edenler daha huzurlu olacaklardır. Ziyaret edenler daha huzurlu ve huşu içerisinde olacaklardır.

Selâtin camilerin alanlarının çok geniş olması yüzünden ses sistemlerine ihtiyaç duyulmuştur. Yapılış itibarıyla Akustikleri çok iyi olan selâtin camiler özellikle Cuma ve Bayram namazları sırasında kalabalıkların fazla olması nedeniyle bütün cami alanına ulaşması için seslendirme ihtiyacı doğmuş ve gerekli altyapı oluşturulmuştur.

Tez konumuz olan İstanbul'un güzide 4 selâtin camisinde de seslendirmeler 110-150 dB çok üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Şiddetli sese maruz kalma durumunda geçici ve kalıcı sağırılık riskinin bulunduğu aşikârdır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü yönetim ve denetiminde olan cami, mescit gibi tapınaklara hoparlör konulamayacağı karara bağlanmıştır.

Bu karara göre;

“Minarelere ve kubbe çevrelerine özellikle yapıyı tahrip eden elektronik malzeme (hoparlör ve modern aydınlatma armatürleri gibi) elemanları konulamayacaktır. Ancak paratoner, kandillik ve mahya gibi özgün biçim ve malzemeye uygun tesis yapılabilecektir. Minarelerde de fiziksel tahribata neden olan ses düzeni yapılmamasına, eskiden var olanların da yeni onarımlar sırasında kaldırılarak yapının orijinal durumuna getirilmesine” Karar verilmiştir.¹²⁴

Alınan bu karar sadece Vakıflar denetimindeki tarihi camileri kapsamaktadır. Yeni inşa edilmiş ve inşa edilmekte olan cami ve mescitler bu karar dışındadır.

---

¹²⁴ T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı, Karar No:711, T.C.Resmi gazete, 26040, 31.12.2005

Bir minareye en az 100 – 200W'lık dört hoparlör takılmakta ve bazı camilerin kubbelerin üstüne de dört hoparlör konduğu görülmüştür. Bu durumda iki minareli bir caminin etrafa yaydığı toplam ses gücü 2000W aşabilmektedir. Sultanahmet Camisinde 6 minare olduğunu düşünürsek bu durumun insan sağlığını ve güvenliğini fazlasıyla tehdit ettiği görülecektir.

Yapılan ses ölçümlerinde cami hoparlörlerinden çıkan ses düzeyinin bazı durumlarda 110 ve hatta 150 dB (desibel) aşabileceği saptanmıştır. İnsan kulağı için 35-65 dB sesler normaldir. Ancak, bu sınır aşıldığında ve sürekli işitildiğinde, yüksek ses işitme organlarına, beyne ve insan psikolojisine ciddi zarar verebilmektedir. 90 dB üzerindeki sesler çok tehlikelidir. Kulak dayanma sınırı 140 dB aşıldığında, kulak ağrısı, kulak akıntısı veya kanama, sinir hücrelerinin bozulması görülebilir. Aşağıdaki desibel tablosunda hoparlörlü cami en üst risk kategorisi içinde görülmektedir

Tablo 4. Ses Seviyesi (Desibel) Tablosu

Ses Kaynağı	Ses Seviyesi	Vücuda Verdiği Hasar
Uçaklar	170	Kulak ağrısı, sinir hücrelerinin bozulması
Cankurtaran düdüğü	150	Kulak ağrısı, sinir hücrelerinin bozulması
İş makineleri	120	Psikolojik bozukluklar
Hoparlörlü sesi	110-150	Psikolojik bozukluk, kulak ağrısı,
Motosiklet	110	Psikolojik bozukluk
Disko müziği	100	Psikolojik bozukluk
Metro	90	Psikolojik belirtiler
Çalar saat	80	Psikolojik belirtiler
Telefon zili	70	Psikolojik belirtiler
İnsan sesi	60	Psikolojik belirtiler
Horlama	30	Psikolojik belirtiler

Ses Kirliliğinin Olumsuz Etkileri şunlardır;

1. Ses kirliliğinin geçici etkisi, duyma yorgunluğu, ya da, işitmedeki geçici kayıplardır. Kalıcı etki sağırliktır.
2. Ani olarak oluşan gürültü kalp atışlarında, kan basıncında solunum hızında, metabolizmasında bozulmalar meydana gelir. Bunların sonucunda uykusuzluk, migren, ülser, damar sertliği, kalp krizi gibi olumsuz durumlar ortaya çıkabilir.
3. Özellikle 65 dB den sonra ses insanı yerinden sıçratan ve irkiltten rahatsız edici bir gürültüye dönüşür. Aşırı gürültünün etkisinde kalan kişi strese girerek sinirli, rahatsız ve tedirgin olmaktadır. Bu olumsuzluklar, gürültünün etkisi ortadan kalktıktan sonra da sürebilmektedir.
4. Özellikle beklenmeyen zamanlarda aniden ortaya çıkan gürültü ve yüksek ses, iş veriminin düşmesi, yoğunlaşma bozukluğu, performansı düşürücü etki yapar, öğrenme ve sağlıklı düşünmeyi engeller.

Ülkemizde, insanları gürültünün zararlı etkilerinden korumak için hazırlanmış olan “Gürültü Kontrol Yönetmeliği” vardır. Ancak, insanların bu konuda eğitilmeleri ve bilinçlendirilmeleri gerekir. Burada en büyük sorumluluk Diyanet İşleri Başkanlığına düşmektedir. Radyo frekanslarıyla yayınları kendi frekans sistemine karıştırınca çok kötü bir cızırtı oluşturarak insan sağlığına zarar veren sistemler yerine daha modern ve gelişmiş hoparlör sistemi hem kaliteli ses açısından, hem de insan sağlığı açısından çok önemli olacağı göz önünde bulundurulmalıdır.

3.1.1.4.Aydınlatma

Tarihin mirası olan Selâtin Camilerin iç aydınlatması ibadetlerin daha kolay gerçekleştirilmesini mümkün kılar. İbadet edenler için görsel konfor şartları oluşturarak iç huzuru temin eder. Camiler, ibadet edenlerin tek başlarına veya cemaatle birlikte Namaz kılmaları, Rahle üzerinde Kur'an-ı Kerim'in okumaları, ilahilerin söylenmesi ve Hutbe'nin dinlenmesi için kullanılır ¹²⁵.

Tablo 5. CIE İç Çalışma Alanlarının Aydınlatılması Standardında, Camiler

Camiler	Em (lx)	UGRL	Ra
Genel İbadet Alanı	100	25	80
Mihrap. Minber	300	22	80

Tablo 5'de CIE İç Çalışma Alanlarının Aydınlatılması Standardında, Camiler için belirlenen ortalama aydınlık düzeyi, UGRL ve Ra (geriverim endeksi) değerleri verilmektedir. ¹²⁶

Bir caminin doğal aydınlatması temel olarak kubbe ve yan duvarlardaki küçük pencerelerden faydalanılarak yapılmaktadır. Yapay aydınlatma içinse, tavandan sarkıtılan avizeler veya eş merkezli demir dairesel elemanlar üzerine yerleştirilmiş ışık kaynakları kullanılmaktadır.

¹²⁵ Ünver, R., Enarun, D.; A Comparative Investigation of Lighting of Mosques and Churches in Istanbul, CIE 24th Session, Warsaw, 1999. PP. 288-292,

¹²⁶ CIE Lighting of Indoor Work Places ISO 8995:2002 E, PP. 288-292 CIE S 008/E-2001.

Genel yaklaşım 60 W, 2700 °K akkor telli lambaların yağ kandilleri içine yerleştirilmesidir. Bu yağ kandilleri ortalama insan boyundan yaklaşık olarak 50-60 cm yükseğe asılmaktadırlar. Lambalar yere paralel olarak ve mümkün olduğunca homojen şekilde cami içine dağıtılmaktadırlar.¹²⁷.

Yapılan incelemelerde Dört Selâtin camide de hem Işık Yayan Diyet aydınlatma, hem de tarihi motifleri kullanma kolaylığından dolayı akkor telli aydınlatma tercih edilmiştir. Akkor telli aydınlatma sisteminin gün geçtikçe Işık Yayan Diyet aydınlatma sistemine dönüştürülmesi hem İş Sağlığı ve İş Güvenliği açısından, hem de ibadet edenlerin güneşe en yakın ışıktaki huzurla odaklanmalarına vesile olacaktır.

Selâtin camilerin içerisindeki dev avizelerde çok fazla lamba bulunmaktadır. Tavandan kalın zincirlerle bağlı olsa da camidekiler için çok riskli bir durumdur. Asırlardır uygulanan bir sistem olması münasebetiyle Selâtin Camilerin vazgeçilemez değeri konumundadırlar.

Mimar Sinan Camilerinde Yağların yanmasıyla oluşan bu avizelerin islerinden özel düzeneklerle çok kaliteli mürekkepler elde edilmekteydi. Günümüzde ise elektrikli lambalar kullanılmaktadır. Bütün lambaların aynı anda yanmasıyla ışığın şiddeti gözlere zarar verebilecek düzeye gelmektedir. Bu avizelere gelen kablolar ise görüntü kirliliği oluşturmaktadır.

---

¹²⁷ Ünver, R., Enarun, a.g.e., 1999.

3.1.1.5. Isınma

Anadolu beyliklerinden Mengücekoğulları döneminde 1228 yılında yaptırılan, "görmeden ölmeyin" sloganıyla tanıtılan ve Avrupalı bilim adamlarınca "Anadolu'nun El-Hamrası" olarak nitelendirilen Divriği Ulu Camisinde alttan ısıtma sistemi yapılmıştır. Baş Mimar Muğis oğlu Ahlâtlı Hürrem Şah, camiye 100 metre aşağıda bir hamam inşa ettirir. Halen kalıntıları duran bu hamama ise işçinin adı olabileceğini düşündüğümüz 'Bekir Çavuş' ismi verilir. İnşa edilen bu hamam sayesinde Baş Mimar'ın aklına Ulu Camii ve Darüşşifası'nı ısıtmak için, hamamda ısınan suyun buharını cami ve şifahanenin altında belli bir plan çerçevesinde dolaştırarak 800 yıl önce yerden ısıtma, kalorifer sistemini yapar. Eserin kuzeyinde yer alan "Cennet kapısı" üzerinde bulunan altıgenin, ısıtma sisteminin planı olduğunu tespit edilmiştir.¹²⁸

Yukarıda bahse konu olan buharla ısıtma sistemi Süleymaniye camisinde de uzun bir süre kullanılmıştır. Yalnız diğer üç selâtin camilerimizde de buhar sistemi kullanılmamıştır.

---

¹²⁸ Anadolu Ajansı, Sabah Gazetesi, Arşiv, 27.10.2013, <http://www.sabah.com.tr/yasam/2011/05/23/divrigi-ulu-cami-korumasiz>

Yakın tarihe kadar Bu tarihi güzide eserlerimiz Çok büyük kazanlarda sulu (Kömür veya yakıt yağı) kalorifer sistemleriyle ısıtılıyorlardı. Bu durum çok tehlikeliydi. Kazanların patlama ihtimaliyle camilerimiz çok büyük risk altındaydı. Artık imkânların artmasıyla halı altı karbonlu ısıtmalar gündeme geldi ve birçok camilerimizde riski olmadığı için tercih sebebi oldu.

Elektrikli ısıtıcılarla hala camilerimizin bazı bölümlerinin ısınması yapılmaktadır. Ciddi kaza riskleri ve Enerji kaybına sebebiyet verse de bir türlü vazgeçilemeyen bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.1.2. BİYOLOJİK RİSK ETMENLERİ

3.1.2.1. Mesleki Enfeksiyonlar

Bakteri, virüs, mantar ve parazitleri içeren mikrobial ajanların iş ilişkili maruz kalmasının sebep olduğu insan hastalıklarıdır. Bir bulaşmaya mesleki diyebilmek için, biyolojik aktif organizma ile temas eden çalışma ortamları içeren mesleklerde görülmelidir.

Selâtin camilerin günün her saati halka açık olması birçok kişinin bu camilere bazen çorapsız girip çıkması sonucu bu cami çalışanları bu hastalığa yakalanma riski ile karşı karşıyadır.

Halılarda biriken ve zamanla doğru temizlenmemesiyle dip kısımlara inan tozlar ve zararlı mikroorganizmalar öncelikle cami çalışanlarını, ibadet edenleri ve Ziyaretçileri olumsuz manada etkilemektedir. Kronik akciğer hastalıklarına sebebiyet veren bu tozlar ve mikroorganizmalar çalışan sağlığını mütemadiyen olumsuz manada tehdit etmektedir.

Cami çalışanları, bu bulaşmalarla karşı karşıya kalma yönünden en riskli kişilerdir. Bu yüzden bütün çalışanlar gerekli sağlık testlerinden geçirilmeli ve tıbbi açıdan alınması gereken tedbirleri almalıdır.

3.1.2.2.Bulaşma Etkeni

Bulaşma etkeni ile duyarlı kişi arasındaki ilişkiden kaynaklanır. Etken ve duyarlı kişinin arasında bulaşma imkânı oluştuğunda bulaşma zinciri tamamlanmış olmaktadır. Etken, kişinin kendisinde yerleşik ise iç kaynaklı (endojen), dışarıdan alınmışsa dış kaynaklı (ekzojen) bulaşmadan bahsedilir.

Toplum sağlığını tehdit eden bu hastalık topluma açık olan Selâtin camilerde de tedbir alınmaması durumunda faciaya davetiye çıkarır.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca yayınlanan “ Biyolojik Etkenlere Maruz Kalma Risklerinin Önlenmesi Hakkında Yönetmelik (**Resmi Gazete 10 Haziran 2004 Tarih ve 25488 sayı**) de, biyolojik etkenler, bulaşma risk düzeylerine göre dört risk grubuna ayrılırlar;

Grup 1 Biyolojik etkenler: insanda hastalığa yol açma olasılığı bulunmayan biyolojik etkenler,

Grup 2 Biyolojik etkenler: İnsanda hastalığa neden olabilen, topluma yayılma olasılığı olmayan genellikle etkili korunma veya tedavi olanağı bulunan biyolojik etkenler

Grup 3 Biyolojik etkenler: İnsanda ağır hastalığa neden olan, topluma yayılma riski bulunabilen, ancak etkili korunma ve tedavi olanağı bulunan biyolojik etkenler,

Grup 4 Biyolojik etkenler: İnsanda ağır hastalığa neden olan, çalışanlar için ciddi tehlike oluşturan, topluma yayılma riski bulunabilen, ancak etkili korunma ve tedavi olanağı bulunmayan biyolojik etkenler.

Selâtin camilerde büyük bir dağılım göstererek insanlarla etkileşime giren ve zarar veren mikroorganizmalar; Bakteriler, Virüsler, Mantarlar, Protozoalar olarak dört ana grupta toplanmaktadır. Çalışanlar üzerindeki etkileri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6. Bakteri Virüs Mantar ve Protozoalar'ın çalışanlar üzerindeki etkileri.¹²⁹

	Enfeksiyon	Enfeksiyon Zoonoz	Alerjik yanıt	Solunabilir toksin	Toksin	Karsinojen
Virüsler	+	+				
Bakteriler						
Riketsiya		+				
Klamidya		+				
Spiral bakteriler		+				
Gram- bakteri	+	+	+	+		
Gram+ kok		+	+			
Sporlu basil		+	+	+		
Mikobakteri	+	+				
Aktinomiset			+			
Mantarlar						
Küf mantarı	+		+			
Dermatofit	+	+	+			
Endojen Maya	+					
Buğday paraziti			+			
Mantar			+			
Diğer						
Likenler			+			
Polen			+			
Uçucu Yağlar			+			
Toz			+		+	+

ILO, Encyclopaedia of Occupational Health and Safety: Zuhair I. Fakhri. Workplace Biohazards. Vol.II, P.38.3, 1998.

¹²⁹ T.C. Sağlık Bakanlığı, Eğitim Çalıştayı, Biyolojik risk etmenleri, 30.08.2015

Ülkemizde SSK mevzuatında olan Sosyal Sigorta Sağlık İşlemleri Tüzüğünde yer alan Meslek Hastalıkları listesinde “D grubu” Mesleki Bulaşıcı Hastalıklara işaret etmektedir. Bu grupta yer alan bulaşma hastalıkları 4 grup halinde ve 30 hastalık olarak belirtilmektedir.

Tablo 7. SSK Sağlık işlemleri tüzüğünde Mesleksel bulaşıcı hastalıklar¹³⁰

Grup	Hastalık	Yükümlülük Süresi	Riskli İşler
D-1 Helminthiasis	Ankilostomiasis Necatoriasis	3 ay 3 ay	Tünel yer altı, maden işleri, killi ve nemli toprakta çalışma
D-2 Tropik Hastalıklar	Malarya Amebiasis Sarı Humma Veba Rekürrent Ateş Dank Leismaniasis Framboesia Lepra Lekeli Humma Riketsiyoz	40 gün 30 gün 10 gün 10 gün 12 gün 10 gün 7 ay 8 hafta 25 yıl 20 gün 20 gün	Bu hastalıklarla ilgili sağlık kuruluşları ve ilgili laboratuvarlar
D-3 Hayvanlardan insanlara bulaşan hastalıklar	Bruselloz Tetanoz Şarbon Salmonella enf. Weil Hastalığı Kuduz Ornithozlar,Psittakoz Rekürrent Ateş Şap Hastalığı Çiçek Q Humması Lekeli Humma Ekinokok Humması Ruam Bovin tipi Tüberküloz	6 ay 30gün 30 gün 30 gün 14 gün 2 yıl 30 gün 12 gün 10 gün 12 gün 30 gün 20 gün 1 yıl 1 ay 1 yıl	Hayvan bakıcılığı, hayvan ürünleri ile ilgili işler, hayvan hastaneleri, veteriner klinikleri, Kasap, sakatat işleri, süt ve süt ürünleri işleme tesisleri
D-4 Meslek gereği enfeksiyon hastalıklarına özellikle maruz kişilerdeki enfeksiyon hastalıkları	Viral Hepatit Tüberküloz	6 ay 1 yıl	Hastane , dispanser,poliklinik Araştırma laboratuvarı

¹³⁰ T.C. Sağlık Bakanlığı, Eğitim Çalıştayı, Biyolojik risk etmenleri,30.08.2015

Tabloda belirtilen hastalıkların çoğunluğuna maruziyet durumu Selatin Camiler' de mevcuttur. Çalışma ortamındaki risklere maruz kalmanın neden olduğu sağlık etkilerini belirlemek için yapılması gereken tıbbi muayenelerin gerçekleştirilmesinde, genel ilkelerin yanı sıra özellikli işlemler de vardır.

Biyolojik Risk etmenleri içerisinde anlatılan hastalıklara maruziyet durumu ve çözüm yolları konusunda başta Cami alışanları ve Bu camileri kullanan herkes bilgilendirilmeli, oluşabilecek Koruyucu Hekimlik alışmaları artırılmalı, çözüm nerileri uygulamaya konulmalıdır.

3.1.3.SELÂTİN CAMİLERDE HİJYEN

İstanbul'da ağırlıklı olarak Tarihi Selâtin camilerinde yapılan incelemeler büyük tehlikeyi ortaya çıkardı. Yanlış temizlemeden dolayı camilerdeki halılarda rutubetten kaynaklanan bakteri oluşumu ve kötü küf kokusu tespit edilmiştir. Yapılan tetkikler sonucunda Selâtin Camileri başta olmak üzere bütün birçok camide bakteri ve mantar incelemesi başlatılmıştır. En temiz kabul edilen Sultanahmet Camii'nden de örnekler alınarak Yeditepe Üniversitesi Biomühendislik Laboratuvarı'na gönderilip analizler yapılırca rutubete bağlı bazı bakterilere rastlandı.

Bunun üzerine Diyanet İşleri Başkanlığı camilerde temizlik ve sağlığa uygunluk seferberliği ilan ederek çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Özellikle turistlerin yoğun olarak gittiği selâtin camiler gümüş iyonu adı verilen yöntemle temizlenmeye çalışılsa da rutubet kokusu bir türlü giderilemedi. Kötü kokular giderilemeyince gül suyu kokusu camilere sıkılmaya başlandı ama yine çare olmadı.

Günde yaklaşık 40 bin kişinin ziyaret ettiği Sultanahmet Camii'nden çok sayıda şikâyet gelince İstanbul Valiliği, Büyükşehir Belediyesi ve Müftülük yetkilileri bir toplantı yapıp çare aramaya başladı. Oluşturulan komisyonun kararı doğrultusunda Almanya'da bulunan bir firmadan camilerin temizliği için iletişime geçilmiştir. Sultanahmet ve Kadıköy Osman ağa camilerinde inceleme yaptı. İnceleme sonunda Sultanahmet, Süleymaniye, Mihriban Sultan, Şehzade başı ve Osman ağa'nın da aralarında bulunduğu 25 tarihi camide Almanya'dan getirilen teknolojiyle kuru sistem temizlik başladı. Sonuçlar iyi çıktı, bu camilerde koku ve küften eser kalmadı.¹³¹

¹³¹ <http://www.manisa.bel.tr/icerik/1/camilerde-hijyen-zamani.html>, E.T.27.10.2016

Selâtin camilerin şadırvanları ve abdest alınan yerleri de sağlığa uygunluk açısından çok dikkat edilmesi gereken yerlerdendir. Şadırvanların havuzları kesinlikle kapalı olmalıdır. İçlerinde en çok mikrobun bulunduğu bozuk paralar bulunmamalıdır. Abdest alınan şadırvanlar ve lavabolar sıklıkla temizlenmelidir.

Ayakkabılıklar ve ayakkabılıklar gerekli tedbirler alınarak camilerin kapalı bölümlerine sokulmaması yönünde çalışmalar başlatılmalıdır. Eğer çözüm cami içerisine götürmek olacaksa da Camilerin içersine poşete konulmadan alınmamalıdır. Eğer bu önlemler alınmazsa hem dışarının kirlerini ve çamurlarını, hem de uzun süre ayaklara giyilen ayakkabılarda oluşan kötü kokuları içeriye taşırlar. Buda mikrobik açıdan yayılması kolay hastalıkların oluşmasına sebebiyet vermektedir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu çalışma esnasında öncelikle edebiyat taramasına ağırlık verilmiştir. Konumuzu teşkil eden Selâtin camilerde incelemeler yapılmış, Cami görevlilerinin düşünceleri önemle çalışmaya aktarılmıştır. Çalışmada aynen aktarma, yorumlama, özetleme gibi yararlanma örneklerine yer verilmiş, gözlem ve deneyimlerimden istifade edilmiştir.

Bu tez çalışması, derinlemesine bir çalışmayı gerekli kılmıştır. Tarihi belgeler, Kitaplar incelenerek konuyla bağlantılı olan bilgiler aynen aktarılmıştır. Daha önce yapılmış çalışmalardan gerek basılarak yayınlanan, gerekse elektronik ortamda yayınlanan çok sayıda kaynak taraması yapılmıştır. Çalışmada Selâtin Camiler kavramı ve bu Camilerde uygulanan İş Sağlığı ve İş Güvenliği uygulamaları, iş sağlığı ve güvenliği mevzuatı ve genel bilgiler, Camilerde oluşabilecek risk faktörleri, basılan kitaplardan, makale ve dergilerden, internet kaynaklarından sıklıkla yararlanılmıştır.

Çalışmada sadece Türkçe kaynaklar değil, başta Osmanlıca ve Arapça eserlerden olmak üzere, konu ile alakalı ulaşılan bütün eserlerden faydalanılmaya çalışılmıştır.

BULGULAR

Bu çalışmamızda tespit etmiş olduğumuz bulguları maddeler halinde izahını yapacak olursak;

1- Türkiye Genelinde 2005-2014 (Son 10 Yılda) Döneminde Meydana Gelen İş Kazası Sayıları

Tablo 1. Türkiye Genelinde 2005-2014 (Son 10 Yılda) Döneminde Meydana Gelen İş Kazası Sayıları¹³²

YILLAR	TOPLAM SAYI	SÜREKLİ İŞ GÖREMEZLİK	ÖLÜM
	Türkiye Geneli	Türkiye Geneli	Türkiye Geneli
2005	73923	1374	1072
2006	79027	1953	1592
2007	80602	1550	1043
2008	72963	1452	886
2009	64316	1668	1171
2010	62903	2085	1444
2011	69227	2216	1710
2012	74871	2209	744
2013	191389	1586	1360
2014	221366	1306	1626
ORT.	99059	1740	1265

¹³² SGK İş Kazası İstatistikleri, <http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/istatistikler>, E:T. 27.10.2016

Tablodan anlaşılacağı üzere yıllar arttıkça iş kazaları katlanarak artıp korkunç bir hale gelmektedir. Bu manada, yukarıda belirtildiği gibi üzere, iş sağlığı ve İş güvenliği ile alakalı önlemlerin alınması, işverenin isteğine bırakılamayacağı aşikârdır. Sadece 6331 sayılı kanunu çıkarmak da uygulamaları denetlenmezse yeterli olmayacağı bellidir.

Ayrıca kanun ile belirlenmiş olan işveren yükümlülüklerinin çok iyi bir denetime tabi tutulması, eksikliklerin tamamlanması, gerekli maddi ve manevi yaptırımların uygulanması, gelinen noktada önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

2- Kapalı alan havalandırma ihtiyaçları

Tablo 2. Kapalı Alanda Havalandırma İhtiyaçları

Kapalı alanlardaki topluluğun yaptığı fiziksel iş	Kişinin saatte ürettiği toplam metabolik ısı kcal/saat	Kişi başına, her saat için sağlanması gereken hava hacmi (m3)
Çok hafif	120	25
Hafif	120 – 170	30
Vasat	170 – 220	35
Ağır	220 – 270	40
Çok ağır	270'den az	50

Selâtin camilerin kapalı bölümlerinde çalışan ve ibadet eden insanlar için yukarıda belirtilen tabloda havalandırma ihtiyaçları belirtilmiştir. Buna göre;

İnsan vücudunun ısısına göre hava ihtiyacı belirlenmektedir. Eğer hafif işlerde vücudun bir saatte ürettiği ısı miktarı 120-170 kcal ise 30 m³ havaya ihtiyaç vardır.

Yapılan vücut ısısı ölçümlerinde (kişinin yaşına ve bedensel durumuna göre farklılık arz eder) ibadet eden bir kişinin vasat bir fiziksel iş yaptığı vücut ısısından tespit edilmiştir. Dolayısıyla 35 m³ bir kişinin havaya ihtiyacı bulunmaktadır. Camide çalışan temizlikçiler içinde durum bu minvaldedir.

3- Ses Seviyesi;

Tablo 3. Ses Seviyesi (Desibel) Tablosu

Ses Kaynağı	Ses Seviyesi	Vücuda Verdiği Hasar
Uçaklar	170	Kulak ağrısı, sinir hücrelerinin bozulması
Cankurtaran düdüğü	150	Kulak ağrısı, sinir hücrelerinin bozulması
İş makineleri	120	Psikolojik bozukluklar
Hoparlörlü sesi	110-150	Psikolojik bozukluk, kulak ağrısı,
Motosiklet	110	Psikolojik bozukluk
Disko müziği	100	Psikolojik bozukluk
Metro	90	Psikolojik belirtiler
Çalar saat	80	Psikolojik belirtiler
Telefon zili	70	Psikolojik belirtiler
İnsan sesi	60	Psikolojik belirtiler
Horlama	30	Psikolojik belirtiler

90 dB üzerindeki sesler çok tehlikelidir. Kulak dayanma sınırı 140 dB aşıldığında, kulak ağrısı, kulak akıntısı veya kanama, sinir hücrelerinin bozulması görülebilir. Aşağıdaki desibel tablosunda hoparlörlü cami en üst risk kategorisi içinde görülmektedir. Selâtin camilerimizin akustik durumları çok iyi olduğu da hesaba alınınca geçici ve kalıcı sağırılık diye bilinen duyma rahatsızlıkları kaçınılmaz bir hal almaktadır. Bunun yanında aşırı sesin psikolojik problemlere de sebebiyet verdiği bilinmektedir.

4- İç Aydınlatma Standartları;

Tablo 4. CIE İç Çalışma Alanlarının Aydınlatılması Standardında, Camiler

Camiler	Em (lx)	UGRL	Ra
Genel İbadet Alanı	100	25	80
Mihrap. Minber	300	22	80

İbadet yerleri için gerekli Aydınlatma Koşulları, Em [lx] UGRL Ra, 100 25 80. Sandalye, mihrap, minber 300 22 80. İç aydınlatması, cami içindeki mistik atmosferi bozmamalı, doğal aydınlatmayla uyumlu olmalıdır. Gerekli aydınlık düzeylerini sağlamalı, kamaşma yaratmamalıdır. Renksel geriverimi yüksek ışık kaynaklarıyla gerçekleştirilmelidir. Cami içindeki tarihi eserlere zarar vermemeli ve cami içindeki mimari özellikleri vurgulamalıdır. Bazı Selâtin camilerde iç aydınlatmalarda ışıldak cihazı kullanılmış olsa da bunun insan gözlerine çok zarar verdiği tespit edilerek kaldırılmıştır.

5- Mikroorganizmaların Çalışanlar üzerindeki etkileri.

Tablo 5. Bakteri Virüs Mantar ve Protozoalar'ın çalışanlar üzerindeki etkileri

	Enfeksiyon	Enfeksiyon Zoonoz	Alerjik yanıt	Solunabilir toksin	Toksin	Karsinojen
Virüsler	+	+				
Bakteriler						
Riketsiya		+				
Klamidya		+				
Spiral bakteriler		+				
Gram- bakteri	+	+	+	+		
Gram+ kok		+	+			
Sporlu basil		+	+	+		
Mikobakteri	+	+				
Aktinomiset			+			
Mantarlar						
Küf mantarı	+		+			
Dermatofit	+	+	+			
Endojen Maya	+					
Buğday paraziti			+			
Mantar			+			
Diğer						
Likenler			+			
Polen			+			
Uçucu Yağlar			+			
Toz			+		+	+

ILO, Encyclopaedia of Occupational Health and Safety: Zuhair I. Fakhri. Workplace Biohazards. Vol II, P.38.3, 1998.

Tabloda görüldüğü gibi Selâtin Camilerin tabanına çıplak ayakla basan birinin kalabileceği hastalık riskleri ve bunlara vesile olan mikroorganizmalar belirtilmiştir. Bunlara ilaveten halı ve yüzey tozlarının solunmasıyla da zararlı toksinlerin vücuda girebilme riskleri belirtilmiştir.

Tablo 6. SSK Sağlık işlemleri tüzüğünde Mesleksel bulaşıcı hastalıklar

Grup	Hastalık	Yükümlülük Süresi	Riskli İşler
D-1 Helminthiasis	Ankilostomiasis Necatoriasis	3 ay 3 ay	Tünel yer altı, maden işleri, killi ve nemli toprakta çalışma
D-2 Tropik Hastalıklar	Malarya Amebiasis Sarı Humma Veba Rekürrent Ateş Dank Leismaniasis Framboesia Lepra Lekeli Humma Riketsiyoz	40 gün 30 gün 10 gün 10 gün 12 gün 10 gün 7 ay 8 hafta 25 yıl 20 gün 20 gün	Bu hastalıklarla ilgili sağlık kuruluşları ve ilgili laboratuvarlar
D-3 Hayvanlardan insanlara bulaşan hastalıklar	Bruselloz Tetanoz Şarbon Salmonella enf. Weil Hastalığı Kuduz Ornithozlar,Psittakoz Rekürrent Ateş Şap Hastalığı Çiçek Q Humması Lekeli Humma Ekinokok Humması Ruam Bovin tipi Tüberküloz	6 ay 30gün 30 gün 30 gün 14 gün 2 yıl 30 gün 12 gün 10 gün 12 gün 30 gün 20 gün 1 yıl 1 ay 1 yıl	Hayvan bakıcılığı, hayvan ürünleri ile ilgili işler, hayvan hastaneleri, veteriner klinikleri, Kasap, sakatat işleri, süt ve süt ürünleri işleme tesisleri
D-4 Meslek gereği enfeksiyon hastalıklarına özellikle maruz kişilerdeki enfeksiyon hastalıkları	Viral Hepatit Tüberküloz	6 ay 1 yıl	Hastane , dispanser,poliklinik Araştırma laboratuvarı

Yukarıda verilen tabloda T.C.Sağlık bakanlığının 3.08.2015 tarihli Biyolojik risk etmenlerini gösteren Eğitim Çalıştay raporu verilmiştir. Öncelikle hastalıklar gruplara ayrılmış, hastalık yükümlülük süresi belirlenmiştir. Her grubun riskli işleri tespit edilmiştir.

TARTIŞMA

Selâtin Camiler hem merkezi, Hem Tarihi ve hem de Büyük camiler olduğu için halk sağlığı ve toplumsal kültürü açısından çok önem arz eden yerlerdir. Bu manada o bölgenin, şehrin hatta ülkenin kültürünü de yansıtmakta olduğu kaçınılmazdır. Selâtin Camilerde İş Sağlığı Uygulamaları ile alakalı tespit edilebilen herhangi bir araştırma, bilimsel makale ve de tez çalışması bulunamadığı için karşılaştırma yapılamamıştır.

Elde edilen bulgular neticesinde tarihi öneme sahip bu camilerimizde son yıllarda yapılan yenileme çalışmaları neticesinde hızlı bir düzelme olduğu gözlemlenmektedir. Deprem kuşağı üzerinde bulunan bu tarihi eserlerin risk değerlendirilmesi, dayanıklılık tespiti ve nihayetinde de yenilemeleri gerçekleştirilmektedir.

Selâtin camilerde depreme en az dayanma ihtimali bakımından bir sıralama yapılacak olursa Cami minareleri öncelikli konuma gelir. Bu camilerimizin daha önceki tamiratları bilimsel içerikli verilerle desteklenmeden sadece oluşan deformasyon restore edilmiştir. Son yıllarda bu camilerimizin tamamının hem zemin etüdü, hem de dayanıklılık testleri uzman firmalar tarafından değerlendirilmiş sonucuna göre de tamirat yapılmaya başlanmıştır.

Toplum sağlığı açısından da Selâtin camilerin temizliğinden tutun da çevreye verebileceği riskler, önemsenmesi gereken konuların başında gelmektedir. Camiyi gezen her insanı kontrol imkânı yoktur ancak cami içerisinde nasıl gezileceği, ayakların halı üzerine çıplak temasının önleneceği yöntemler uygulamaya sokulmalıdır.

Özellikle Milletler arası ziyaretçilerin çokluğu yüzünden her türlü virüs ve mikroorganizmaların rahat bir şekilde yayılma imkânının olduğu bilinmektedir. Zararlı mikropların toplum sağlığı açısından çok ciddi olumsuz sonuçları oluşabilecektir. Yeterli havalandırma sistemlerini her daim çalıştırılarak bu hastalıkların altyapısına ve çoğalmasına engel bütün riskler minimize edilmelidir.

Tarihi eser oldukları için her durumda yıkılan bölgelerinin tamiri ve bakımı kanunlarımızın açıklıkları yüzünden kısa vadede tamirine izin verilmemektedir. Bürokratik engeller yüzünden insan sağlığı tehlikeye girmektedir. İnsan sağlığı esas olan bu tür stratejik yapılara ait tamir ve bakımın kanuni açık ve bürokratik engellere takılarak aksaması kabul edilemez riskler arasındadır. Durumun nemi dikkate alınarak gerekli Kanuni altyapının üzülmesi çok önem arz etmektedir.

Tarihi camilerimizin avlularının ticari amaçlı kullanılması da ayrı bir risk durumu oluşurmaktadır. Tarihi mirasımız olan bu güzide eserlerimizin bahçeleri seyyar veya kalıcı satıcılara teslim edilmemelidir. Bu konularda gerekli kanuni tedbirler alınarak, kolluk kuvvetleri ile koordineli çalışmalar yapılmalıdır.

SONUÇ

Selâtin Camilerde İş Sağlığı ve Güvenliği uygulamalarını dediğimizde akla gelen sadece o camide vazife yapan görevliler değildir. Bu Tarih kokan eserleri ziyaret edenler, İbadet maksadıyla gelen insanların güvenliği de bu kapsama girmektedir. Bütün organizasyonlarda çalışanların kâbusu olan iş kazalarının ve meslek hastalıklarının azaltılması için Selâtin Camilerde de İş sağlığı ve İş Güvenliği' kurallarına özen göstermek elzemdir. Tarihimizden miras olan bu camilerimiz yılların verdiği yıpranmışlığın ve deformasyonun zaman geçirmeden tamir edilmesi gerekir. Aksi durumda tamir edilmeyen bu devasa yapılardan kopacak parçalar ölümlü ve de yaralanmalı kazalara yol açabilmektedir.

Ağırlıklı olarak Osmanlı İmparatorluğunun Payitahtı İstanbul'da yapılan ve Selâtin Camiler olarak bilinen bu devasa ve Dünyada eşine az rastlanan eserler Edirne, Bursa gibi bir dönem Osmanlı'ya Başkent olmuş diğer şehirlerde de görülmektedir. Selâtin camilerin ekseriyeti Padişahların kendi birikimleriyle yapılmıştır. Şehirlerin merkezlerinde inşa edilmiş, günün her saatinde hizmet verebilen çok manidar eserler olarak günümüze kadar gelmiştir. Şehir merkezlerinde bulunması ve günün her saatinde açık olması hem güvenlik, hem de sağlığa uygunluk noktasında İş Sağlığı ve İş Güvenliği açısından birçok risk faktörü oluşturmaktadır.

İstanbul'un Fethinden sonra Muhtelif Padişahların girişimleri ve kendi birikimleriyle yapılmış, Şahsına münhasır özelliklere haiz Selâtin Camilerde İş Sağlığı ve Güvenliği uygulamalarını hem tarihi hem de günümüz kanunları ile koruma altına alınmıştır.

Tarihi eser kapsamına alınması olumlu olduğu kadar olumsuz sonuçlarda doğurabilmektedir. Olası bir tamiratta Tarihi Eser kapsamı olması münasebetiyle hantal bürokrasi yüzünden tamiratlar uzun süreli bekleyebilmekte, oluşan hasarlarda hem çalışanlara hem de çevreye tehlike saçmaktadır.

Uzun yıllar önce yapılmış olan, tamirata ihtiyaç duyan Selâtin camiler son yıllarda Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesinde yapılan yenileme ve tamirat çalışmalarıyla aslına uygun bir şekilde tamir edilmiş, Sultanahmet ve Süleymaniye Camilerinin bir bölümü haricinde diğerleri vatandaşlarımızın hizmetine açılmıştır.

Yapılan mevzuat çalışmalarının sonrasında çıkarılan ve kademeli olarak günümüzde birçok iş yerinde uygulaması zorunlu olan 6331 sayılı İş sağlığı ve İş güvenliği Kanunu bu eserlerde de çok dikkat edilmesi gerektiği durumu ortaya koymuştur.

Ancak bu kanuna bağlı olarak çıkarılan farklı dallarda çok sayıda yönetmeliğe rağmen ibadet yerlerindeki İş Sağlığı ve İş Güvenliği uygulamaları yönetmeliği göz ardı edilmiştir.

İş Sağlığı İş Güvenliği İsimli 6331 sayılı kanunla bir bina olan Selâtin camilerde çalışan sayısına göre az tehlikeli kapsamda İşyeri hekimi ve iş güvenliği uzmanı bulundurma zorunluluğu vardır.

Hizmet alım usulü ile yapılan çalışmalarda haftada 2 gün çalışanların, ziyaret edenlerin ve ibadet edenlerin Sağlığı ve güvenliği için hizmetler devam etmektedir.

Ülkemizde uygulamaları olan diğer iş kollarında yapılan seminerler sonrası yayınlanan bildirilerde, yapılan tez ve doktora çalışmalarında ve farklı disiplinler tarafından yapılan araştırma sonucunda varılan ortak sonuç şudur. Bütün organizasyonlarda çalışanlarımızın kâbusu olan iş kazaları ve meslek hastalıklarının azaltılması için İş sağlığı ve İş güvenliği kültürünü oluşturmak, özellikle devasa yapılar olan Selâtin Camilerinde alışanların daha çok hayatlarına tatbik etmesi gereken bir durumdur.

Selâtin Camiler bölümleri ayrı ayrı risk değerlendirilmelerinin yapılması ve gerekli tedbirlerin alınması gerekir. Bu manada Fiziksel, Kimyasal ve Biyolojik risk etmenleri tespit edilmelidir. Tespit edilen riskler ya tamamen ortadan kaldırılmalı ya da insan sağlığına en az zarar verecek düzeye çekebilmek için çalışmalar yapılmalıdır.

Selâtin camilerde giriş çıkışlarda düzensizlikler ve karmaşa bir tehlike olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan çalışmalarda hiçbir selâtin camide giriş-çıkış bölümlerini gösteren düzeni sağlamak için yönlendirme işaretleri yoktur. Balkon katı denilen caminin üst bölümlerinin giriş çıkışları olarak tasarlanmıştır. Olası panik durumundan çok büyük risk içermektedir. Özellikle Kapıların girişlerine ısı yalıtımı için asılan naylon bez karışımı kalın örtüler giriş çıkışlara fazlasıyla mani olmaktadır. Acil ve panik durumlarında insanların ezilmesine neden olma riski çok yüksektir.

Selâtin Camilerimizin balkon katlarındaki korkuluk duvarları orijinal olanlarında bir arşın (68 cm) uzunluğunda imar edilmiştir. Cami içerisinde yapılan düzenlemeler sonucunda bu istinat duvarlarının yerine çok kısa korkuluklar yapılmıştır. Bu katlarda oluşabilecek en küçük izdiham ve denge kaybı neticesinde yüksekten düşmeye bağlı ölme, cami içerisindeki insanların da ezilme riskleri olduğu karşımıza çıkmaktadır.

Tarihi Camilerimizin kapalı bölümlerindeki yerleri halılarla kaplıdır. Halıların temizliği geleneksel yöntemler ile belirlenen günlerde Cami temizliği yönetmeliğine uygun olarak yapılmaktadır. Doğru deterjan ve temizleme yöntemi olmadan yapılan temizlik sonucunda çok büyük risk içeren sağlığa uygunluk problemleriyle karşı karşıya kalınmaktadır.

Tarihi Selâtin camilerimizde Şadırvan diye adlandırılan havuz bölümünün üzeri açık veya bir bölümü yarı açık durumdadır. Birçok tarihi camilerde mikrobik açıdan en fazla olan bozuk paralar atılmaktadır. Abdest alınan bu suların dış müdahalelerle kirletilmesi sonucu hastalılara neden olacak riskler meydana gelmektedir.

Selâtin camilerimizin kapalı alanlarında oluşabilecek bir yangını önlemek için yangın talimatı uyarınca görülebilecek alanlarda yangın tüplerinin konuşlandırılması gerekmektedir. Olması gereken bu tüpler maalesef uygulamada camilerimizin içerisinde mevcut değildir. Tüplerin depolarda veya numune olarak bir tanesinin görevli odalarında olduğu tespit edilince yangına müdahale zamanında edilemeyeceğinden dolayı bu eserler büyük riskle karşı karşıya olduğu görülmüştür.

Tarihi camilerimizde pencere sistemleri karşılıklı ve iç ortamı havalandırmaya yönelik olarak tasarlanmıştır. Kalabalık durumlarda pencerelerin açılmasından dolayı içerisi kısa sürede hava alabilmektedir. Buna mukabil Kışları soğuk olduğu için pencerelerin kapalı olmasından, yazları ise klima yüzünden camların kapatılmasından dolayı havasız kalmaktadır. Bu durum hem insan sağlığını bozacak mikropların daha hızlı yayılmasına hem de havasızlıktan dolayı halılarda küflenme meydana getirmektedir. Bu manada toplu ibadet edilen camilerimiz hastalık merkezi durumuna gelmektedir.

Tarihi camilerimizde bulunan ve görsel olarak muhteşem olan tonluk avizeler camilerimizde asılı durumda yapıldıkları günden bu güne kadar mevcuttur. Demirlerin paslanarak çürümelerinden veya yapının aşınmasından dolayı bu avizeler büyük risk oluşturmaktadır. Bu dev avizelerin rüzgâr esintilerine veya müdahalelere bağlı sallanması neticesinde bağlı bulunduğu tavandaki parçaların kopması neticesinde çok büyük tehlikeler mevcut olmaktadır. İstanbul'un Deprem bölgesinde bulunması da bu riski çok daha önemli hale getirmektedir.

Selâtin camilerimizde bir önemli problemlerden birisi de Ergonomi ilminin alakadar olduğu zemin ve seviye farklılıkları olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı renk halılarla kaplı camilerimizde farkında olmadan bu basamakları inip çıkarken takılıp düşme neticesinde ciddi manada yaralanma riskleri bulunmaktadır. Hatta yürürken farkında olmadan düşüp kalça kırıklığı yaşayan vakaların sıklığı göz ardı edilemeyecek bir risk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ecdadımızın yadigârı bu camilerimizin uzun yıllar kullanılan cami içi ve dışı basamakları mermer olmasına rağmen yıpranma neticesinde ergonomisi bozulmuş haldedir. Camilerin büyüüne kapılarak yürüyen insanlarda ayaklarının kayması neticesinde düşme riskleri mevcuttur. Günümüzde de kullanılan bu basamaklar büyük risk teşkil etmektedir.

Selâtin camilerin en önemli bölümlerinden birisi de minareleridir. Bu minarelere çıkıp ezan okuyan müezzin ve imamlarımızın ergonomik olmayan minare merdivenleri neticesinde düşme ve yuvarlanmaya dayalı tehlikeler mevcuttur.

Selâtin camilerimizin uzun yıllar önce yapılmış olması nedeniyle orijinallerinde Elektrik sistemi yoktur. Sonradan yapılan kablo yığınları zorlama olarak talimatlara uygun yapılmamış, estetik abidesi bu eserlerimize çok hoş olmayan bir görüntü vermektedir. Bu çirkin görüntünün yanında hayati tehlikeye sebebiyet veren riskleri bulundurmaktadır. Bu risklerin ortadan kaldırılması için orijinaline uygun yenileme çalışmaları yapılarak bu tehlikeler ortadan kaldırılmalıdır.

Selâtin camilerimizin her bir parçası tarihi eser hüviyetinde olması münasebetiyle çok değerli mirasımızdır. Bu yüzden duvarlarındaki çinilerinden mihrabının minberine kadar her bir parçası tarihi eser hırsızlarının iştahını kabartmaktadır.

Son yıllarda oluşturulan özel güvenlik görevlileri ve kamera-alarm sistemleri neticesinde bu alanda caydırıcı önlemler alınmış olsa da bu hırsızlığın önüne geçilememiştir. Gün geçmiyor ki bu tarihi camilerimizden halı, kilim, tarihi Mushaf, çini, mermer, vb. malzemeler çalınmasın. Hatta bu hırsızlar Tarihi Yeni camimizin dış kapısını çalmak istemişler, çok ağır olduğu için başaramayınca da kapı kolunu çalmışlardır.

ÖZET

SELÂTİN CAMİLERDE İŞ SAĞLIĞI VE İŞ GÜVENLİĞİ UYGULAMALARI

İstanbul'un Fethinden sonra birçok Padişahın kendi birikimleriyle yapılmış, Şahsına münhasır özelliklere haiz Selâtin Camilerde İş Sağlığı ve İş Güvenliği uygulamalarını hem tarihi, hem de günümüz kanunları ile imtizaç ederek değerlendirmek gerekir.

Son yıllarda çıkartılan kanun ve mevzuat çalışmalarının sonrasında, kademeli olarak günümüzde birçok iş yerinde uygulaması zorunlu olan 6331 sayılı İş Sağlığı ve İş Güvenliği Kanunu birçok ülkenin sahip olmadığı mevzuata sahip olduğumuzun ispatıdır.

Ancak bu kanuna ve kanuna bağlı olarak çıkarılan farklı dallarda çok sayıda yönetmeliğe rağmen özellikle camileri ve ibadet yerlerindeki İş Sağlığı ve İş Güvenliği uygulamaları yok denecek kadar azdır.

Bu konuya dikkat çekmek için düzenlenen birçok girişimler sadece bu camilerde bildiri asılmasının ve hutbe-vaaz okunmasının daha ötesine taşınamamıştır. Diğer iş kollarında yapılan seminerler sonrası yayınlanan bildirilerde, yapılan tez ve doktora çalışmalarında ve farklı disiplinler tarafından yapılan araştırma sonucunda varılan ortak sonuca göre, bütün organizasyonlarda çalışanlarımızın kâbusu olan iş kazaların ve meslek hastalıklarının azaltılması için iş sağlığı ve güvenliği kültürünü oluşturmak gerektiği aşikârdır.

İbadethanelerde özellikle Cumhuriyet sonrasında bu sektörde çalışanların büyük miktarda azalması nedeniyle İş Sağlığı ve İş Güvenliği kültürü oluşturmak ve bu kültürü devam ettirmek oldukça güç bir iştir. Bu çalışma ile hem Ecdadımızın Yedigârı olan Selâtin Camiler, hem de bu camilerde geçmişte ve günümüzde uygulanan İş Sağlığı ve İş Güvenliği Uygulamalarından bahsedilerek, bu alanda yapılmış olan çok araştırma ve uygulama olmadığı için özgün bir çalışma olması bizleri hem zorlamış ve hem de ziyadesiyle memnun etmiştir.

Anahtar Kelimeler;

Eminönü Camileri, Her türlü önlem, İş Sağlığı ve Güvenliği, İşverenin yükümlülükleri, Sorumluluk, Selâtin Camiler, Selâtin Camilerde İş Sağlığı ve İş Güvenliği Uygulamaları, Tarihi Camiler, Cami Temizliği, Cami Havalandırması, Cami Güvenliği,

SUMMARY

SULTAN AT MOSQUES ON OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY APPLICATIONS

After the Conquest of Istanbul, Various sultans ", made with your own savings initiatives and direct, custom specifications conferred Qb Sunni Arabs in occupational health and safety laws of both historical and present their applications imtizaç with the legislative work undertaken during the last few years by then and gradually today, many required the implementation of Act No. 6331 the workplace occupational health and Safety Law does not have legislation of many countries is proof of what we have.

However this law and depending on the law issued on different branches despite a large number of mosques and places of worship in particular regulation on occupational health and safety practices in negligible.

This thread has just one of the many initiatives organized to draw attention to these reports in mosques to preach more than the reading of the hanging and not be moved to the sermon-. In other business lines in the statement released after the seminars, thesis and PhD studies, and by different discipline

Keywords;

Tram Eminonu Mosques, Every precaution, Occupational Health and Safety, Employer's obligations, Responsibility, Sultans Mosques, Sultans at mosques on occupational health and safety Applications, Historical Mosques, Mosque Cleanin, Mosque Ventilatio, Mosque Security,

KAYNAKLAR

AKIN, Levent, “Risk Değerlendirme Yönetmeliği’nin İş Sağlığı ve Güvenliğine Katkısı (Taslak Üzerine Bir Değerlendirme)”, Sicil, Mart 2012. (Kısaltılması: Risk)

AKIN, Levent, ‘Çimento Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliğinden Doğan Sorumluluklar’, Çimento Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği, İstanbul, 2011.

AKIN, Levent, İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından İşveren ve vekillerinin Hukuki, İdari ve Cezai Sorumlulukları,

AKIN, Levent, İş Sağlığı ve Güvenliğinde İşyeri Örgütlenmesi, AÜHFD, Y. 2005.

AKIN, Levent, “Sendikaların İş Sağlığı ve Güvenliğinin Sağlanması Katkısı”, Çalışma ve Toplum Dergisi, 2012. (Kısaltılması: İş Sağlığına Katkı)

AKIN, Levent, “Sendikaların İş Sağlığı ve Güvenliğinin Sağlanması Katkısı”, Çalışma ve Toplum Dergisi, 2012,

AKINCI, Şahin, Borçlar Hukuku Bilgisi, 4. Baskı, Konya 2009.

AKINTÜRK, Turgut, Borçlar Hukuku, İstanbul 2006.

ALPAGUT, Gül sevil, İş Sağlığı ve Güvenliği Yasa Tasarısı Taslağı, İş Sağlığı ve Güvenliği Yasa Tasarısı Taslağı Sempozyumu, Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul, 2007.

ALPAGUT, Gül sevil, İş Sağlığı ve Güvenliği Yasa Tasarısında İşverenin Yükümlülükleri ve Risk Değerlendirilmesi, İşveren Dergisi, Ankara, Mayıs-Haziran 2012. (Kısaltılması: İşveren Yükümlülükleri)

ALTUNKAYA, Mehmet, Depremden Doğan Zararların Tazmininde Zamanaşımının Başlaması ve Süresi, AÜHFD,

ARICI, Kadir, İş Sağlığı ve Güvenliği Dersleri, Ankara-1999.

ATAAY, Aytekin, Borçlar Hukukunun Genel Teorisi, İstanbul 1981.

AYAN, Mehmet , Borçlar Hukuku, Mimoza Yayınları, Konya-2004.

AYDINLI, İbrahim, Türk İş Hukukunda işyeri ve İşletme Kavramları, Ankara-2001.

AYDOĞDU, Murat, Sivil Amaçlı Nükleer Santral İşletenin ve Nükleer Madde Taşıyanın Hukukî Sorumluluğu, Adalet Yayınları, Ankara 2009.

AYRANCI, Hasan, Sözleşme Kurma Zorunluluğu,

BAL, Talha, Deniz, Boğaz Ve Haliç'in Kıyısındaki Muazzam Yapı: Eminönü Yeni Camii, İnzar dergisi, Eylül 2012

BALKIR, Z. Gönül, İş Sağlığı ve Güvenliği Hakkının Korunması: İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliği Organizasyonu, SGD, 2012.

BALKIR, Z. Gönül, 'İş Sağlığı ve Güvenliği Hakkının Korunması: İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliği Organizasyonu', SGD, 2012, ET.27.05.2016

BAUMERT, Georg, (Çev. İrfan YAZMAN), İşçi ve Müstahdemlerin İşletme İçindeki ve Üçüncü kişiler Karşısındaki Sorumluluk Bakımından Durumları, AÜHFD,

BAYCIK, Gaye, Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin Haklarında Yeni Düzenlemeler, Ankara Barosu Dergisi, (Kısaltılması: İş Sağlığı)

BAYCIK, Gaye, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Açısından Maden İşçileri, Ankara, Yetkin, 2006.

BAYCIK, Gaye, “Rödövens Sözleşmesinin Hukuki Niteliği ve Tarafların İş Sağlığı ve Güvenliği Yükümlülükleri, Prof. Dr. Sarper Sözek’e Armağan, C. II, İstanbul, Beta, 2011. (Kısaltılması: Rödövens Sözleşmesi)

BAYRAM, Fuat, Yeni İş Sağlığı Ve Güvenliği Mevzuatımıza Hâkim Olan İlkeler, Legal İHSGHD, 2005/7.

BİLGE, Necip, Hukuk Başlangıcı, Ankara 1983, 4.

BÜYÜKSAĞIŞ, Erdem, Tehlike Esasına Dayanan Genel Sorumluluk Kuralı Üzerine Eleştirel Değerlendirmeler, DEÜHFD,

BULUT, Nazlı gül, İstanbul’un İslami Kimliğine Vurgu:Yeni Camii, dunyabulteni.net 11.06.2016Buhari, Salât, 65,

CANBOLAT, Talat, 6356 Sayılı Kanuna Göre Toplu İş Sözleşmesinin Düzeyi ve Türleri, İstanbul, Beta, 2013.

CANBOLAT, Talat, 4857 Sayılı İş Kanununda Para Cezasına Bağlanan Yükümlülükler ve Bu Para Cezasının Özellikleri, Kamu İş, İş Hukuku ve İktisat Dergisi, 2004.

CANIKLIOĞLU, Nurşen , Geçici (Ödünç) İş İlişkisinin Tarafları Açısından Hukuki Sonuçları, Türk İş Hukukunda Üçlü İlişkiler, Prof. Dr. Nuri Çelik’e Saygı, İstanbul, Legal, 2008.

CANIKLIOĞLU, Nurşen , İş Güvenliği Uzmanı ve İşyeri Hekimi İstihdamı, TİSK İş Sağlığı ve Güvenliği Kanun Tasarısı Semineri 25 Nisan 2012. (Kısaltılması: İş Güvenliği Uzmanı)

CANIKLIOĞLU, Nurşen , 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununda Öngörülen İşveren Yükümlülükleri, Türkiye Toprak, Seramik, Çimento ve Cam Sanayi İşverenleri Sendikası Çalışma Mevzuatı Seminer Notları, Antalya, 26-30 Eylül 2012. (Kısaltılması: İşveren Yükümlülükleri)

CANIKLIOĞLU, Nurşen , İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu Tasarısı'na Göre İş Güvenliği Uzmanı ve İşyeri Hekimi İstihdamı, İşveren Dergisi, Ankara, Mayıs-Haziran 2012.

CANIKLIOĞLU, Nurşen , Sosyal Güvenlik Hukuku, İstanbul, Beta, 2012.

CENTEL, Tankut, 3.4.2012 Tarihli İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu Tasarısı'nda İş Sağlığı ve Güvenliği Denetim Sistemi ve Yaptırımlar, İş Sağlığı ve Güvenliği Kanun Tasarısı Semineri, Ankara, 25 Nisan 2012. (Kısaltılması: Denetim)

CENTEL, Tankut, İşverenin İşyerinde Sağlık ve Güvenliği Sağlama Yükümü, Çimento İşveren, Mayıs 2013,

CENTEL, Tankut, İş Hukuku, İstanbul, Beta,

CENTEL, TANKUT, "3.4.2012 Tarihli İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu Tasarısı'nda İş Sağlığı ve Güvenliği Denetim Sistemi ve Yaptırımlar", İş Sağlığı ve Güvenliği Kanun Tasarısı Semineri, Ankara, 25 Nisan 2012,

ÇETİNKAL, Altan, İş Sağlığı ve Güvenliği Çalışmalarında Çalışan Katılımının Rolü, Mercek, 2012.

ÇEİS, Tebliğler ve Tartışmalar, İş Sağlığı Ve Güvenliği Sempozyumu, 2008.

ÇOBANOĞLU, Ahmet Vefa Yeni cami Külliyesi, Türk Diyanet Vakfı

İslam Ansiklopedisi,

DEMİR, Fevzi, İş Hukuku ve Uygulaması, İzmir, 2013.

DEMİRCİOĞLU, Murat/ CENTEL, TANKUT, İş Hukuku, 14. Baskı, İstanbul, Beta, 2010; OKUR, Zeki, "İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından İşyerinde Bilgisayar Kullanımı ve İşverenin Yükümlülükleri", Çimento İşveren Dergisi, 2006,

DEMİRCİOĞLU, Murat, İşyerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Organizasyonu, Prof. Dr. Sarper Süzek'e Armağanlar, İstanbul, Beta, 2011.

DESCHENAUX, Henri / TERCIER, Pierre, (Çev. Salim ÖZDEMİR) Sorumluluk Hukuku, Ankara 1983.

DOĞRAMACI, Hayriye, Tehlike Sorumluluğu, EBD,

EKMEKÇİ, Ömer, 4857 sayılı İş Kanunu'na Göre İş Sağlığı ve Güvenliği Konusunda İşyeri Örgütlenmesi, İstanbul, Legal, 2005,

GÜZEL/ OKUR / CANIKLIOĞLU, Sosyal Güvenlik Hukuku, İstanbul, Beta, 2012, s. 389;

GÜZEL/OKUR/CANIKLIOĞLU/ODAMAN, Serkan, "İş Sağlığı ve Güvenliği İçin Motivasyon Gerekliyor", İşveren Dergisi, C. 50, Mayıs-Haziran 2012,

LAÇİNER, Vedat, Teknik ve Tıbbi İş Güvenliğinin Hukuksal Boyutu, İstanbul-2013.

SÜMER, Haluk Hadi, İş Hukuku, 16. Baskı, Konya, 2011, ET.27.05.2016

SÜZEK, İş Hukuku, İş Güvenliği Hukuku,

EKMEKÇİ, Ömer, 4857 Sayılı İş Kanununa Göre İş Sağlığı ve Güvenliği Konusunda İşyeri Örgütlenmesi, İstanbul-2005. (Kısaltılması: İş Güvenliği)

EKMEKÇİ, Ömer, 'İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitiminin Usul ve Esasları', Mercek, S. 41, Ocak 2005. (Kısaltılması: Usul)

EREN, Fikret, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Ankara-2011. (Kısaltılması: Borçlar)

EREN, Fikret, Karayolları Trafik Kanununa Göre Motorlu Araç İşletenin Akit Dışı Sorumluluğunun Hukukî Niteliği ve Unsurları, AÜHFD,

EREN, Fikret, Borçlar Hukuku ve İş Hukuku Açısından İşverenin İş Kazası ve Meslek Hastalığından Doğan Sorumluluğu, Ankara, 1974. (Kısaltılması: İşverenin Sorumluluğu)

ENGİN, Murat, "Yeni İş Kanunu Tasarısı ve İşçinin İş Görmekten Kaçınma Hakkı, DEÜHFD, 2003.

ENGİN, Murat, "İş Sağlığı ve Güvenliği Yasa Tasarısı Taslağına Göre İstihdamında Zorunluluk Bulunan Personelin Hukuki Durumu", İş Sağlığı ve Güvenliği Yasa Tasarısı Taslağı Sempozyumu, Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul, 2007.

ERGİN, Beril, İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından Türkiye Geneli, A. Can Tuncay'a Armağan, İstanbul-2005.

ERİŐGİN, Nuri, Tehlike Sorumluluğunda Kıyas, BATİDER,

ERTÜRK, Őukran, İŞ Sağlığı ve G¼venlięi Kanunu'nda İŞverene Getirilen Y¼k¼ml¼l¼kler, Sicil İŞ Hukuku Dergisi, Eyl¼l 2012.

FENDOğDU, Hasan Tahsin, Hukuk Bilimine Giriş, İstanbul 1987.

GÖKALP, Arzu, G¼çmen İŞçi Kavramı ve G¼çmen İŞçilerin İŞ Sağlığı ve G¼venlięi, Çalışma ve Toplum Dergisi,

G¼ZEL, Ali/ OKUR, Ali Rıza/

G¼RSOY, Kemal Tahir, İŞverenin Sorumluluğu, A¼HFD,

G¼RİZ, Adnan, Hukuk Başlangıcı, 12. Baskı, Ankara

G¼ZEL, Ali, İŞyerinin DeęiŐmesi-İŞyerinin Devri ve Hizmet Akitlerine Etkisi, İstanbul-1987.

G¼ZEL, Ali, ÇATALKAYA, Deniz, 'İŞverenin İŞ Kazasından Doğan Sorumluluğunun Niteliği ve Sınırları', (Karar İncelemesi), Çalışma Toplum Dergisi, 2012/3.

GOTTLİEB, Emily / DOROSHOZ, Joanne, Punitive Damages, Center For Justice Democracy, Number. 4, June- July 2001.

HATEMİ, H¼seyin, S¼zleŐme Dışı Sorumluluk, İstanbul 1993.

HUBER, Peter, No-Fault Punishment, Alabama Law Review, Number. 3, Spring 1989.

İMRE, Zahit, Doktrinde ve Türk Hukukunda Kusursuz Mes'uliyet Halleri, İstanbul 1949.

İREN, Ertan, Geçici İş İlişkisinde İşverenlerin İş Sağlığı ve Güvenliği Önlemleri Alma Yükümlülüğü AÜHFD, 2011, KABAĞCI, Mahmut, Avrupa Birliği İş Hukukunda İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliği İle İlgili Temel Yükümlülükleri ve Türk Mevzuatının Uyumu, İstanbul, Beta, 2009.

KAPLÂN, Emine, İşverenin Hukukî Sorumluluğu, Ankara 1992.

KAPLÂN, İbrahim, Borçlar Hukuku Dersleri, Genel Hükümler, 4. Baskı, Ankara 2009.

KARAHASAN, Mustafa Reşit, Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 2003.

KARAHASAN, Mustafa Reşit, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku, Ankara 1981. (Kısaltılması: Tazminat)

KAYIHAN, Şaban/ ERDEM, Murat, Haksız İhtiyati Tedbir ve Haksız İhtiyati Haciz Koyduranın Sorumluluğu, AÜEHFD,

KILIÇ, Cem/BÜLBÜL, Okan Güray, İş Sağlığı ve Güvenliğinde Geline Nokta ve Devam Eden Aksaklıklar, Çimento İşveren, Kasım 2013.

KILIÇOĞLU, Ahmet, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7. Baskı, Ankara 2006. (Kısaltılması: Borçlar)

KILIÇOĞLU, Mustafa, Sorumluluk Hukuku, Sözleşme Dışı Sorumluluk, C. 1, Ankara 2002. (Kısaltılması: Sorumluluk Hukuku)

KOÇHİSARLIOĞLU, Cengiz, Objektif Sorumluluğun Genel Teorisi, DÜHFD,

KORKUSUZ, Refik, Hukukumuzda Tehlike Sorumluluğu Uygulaması ve Yeni Borçlar Kanunu Tasarısındaki Düzenlemesi, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu, Ankara 2009.

LAÇİNER, Vedat Teknik ve Tıbbi İş Güvenliğinin Hukuksal Boyutu, İdeal Yayınları, İstanbul, 2013.

MOLLAMAHMUTOĞLU, Hamdi / ASTARLI, Muhittin, İş Hukuku (Genel Kavramlar-Bireysel İş İlişkileri), Gözden geçirilmiş, genişletilmiş ve 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu ve 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu işlenmiş 5. Bs. Ankara, 2012.

NART, Serdar, Noterlerin Hukukî Sorumluluğu, DEÜHFD, , 2009- Özel Sayı.

NOMER, Haluk , Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 9. Baskı, İstanbul 2010.

OCAK, Saim, 6331 Sayılı İş Sağlığı Ve Güvenliği Kanunu'nun Taraflara Getirdiği Yükümlülükler, Öz İplik-İş Sendikası ve Yeni Yüzyıl Üniversitesi Hukuk Fakültesi tarafından düzenlenen 'İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği'ne Hukuki Bakış Paneli, Tebliğ ve Görüşler', İstanbul, 2012. (Kısaltılması: İşveren Yükümlülükleri)

OCAK, Saim, İş Güvenliği Uzmanlığı, Ankara, 2013.

ODAMAN, Serkan, “İş Sağlığı ve Güvenliği İçin Motivasyon Gerekıyor”, İşveren Dergisi, Mayıs-Haziran 2012.

ODAMAN, Serkan, ‘İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından Tarafların Önemli Hak ve Yükümlülükleri İle Uluslar arası Standart’, Legal, İHSGHD, 2006.

OKUR, Zeki, “İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından İşyerinde Bilgisayar Kullanımı ve İşverenin Yükümlülükleri”, Çimento İşveren Dergisi, 2006.

OĞUZ, Özgür, AB Direktifleri ve Türk İş Hukukunda İş Sağlığı ve Güvenliğinde İşverenlerin Yükümlülükleri ve İşçilerin Hakları, İstanbul, Legal, 2011.

OĞUZMAN, Kemal/ ÖZ, Turgut , Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 7. Baskı, İstanbul 2009.

ÖZDEMİR, Erdem, İş Sözleşmesinden Doğan Uyuşmazlıklarda İspat Yükü ve Araçları, İstanbul, Beta, 2006.

ÖZKARACA, Ercüment , İşyeri Devrinin İş Sözleşmelerine Etkisi ve İşverenlerin Hukuki Sorumluluğu, İstanbul, Beta, 2008.

POYRAZ, Ercan, İş Hukuku, 2. Bs. Ankara, Seçkin, 2011.

RADO, Türkan, Roma Hukuku Dersleri, İstanbul 1992.

REİSOĞLU, Safa, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 20. Baskı, İstanbul 2008.

SEE, Harold, Punitive Damages: Introduction and Synopsis, Alabama Law Review, Number. 3, Spring 1989.

SERATLI, Gaye Burcu, 4857 Sayılı İş Kanununa Göre İş Sağlığı ve Güvenliği, AÜHFD, , Y. 2004.

SEROZAN, Rona, Tazminat Hukukunda Yeni Eğilimler, Sorumluluk Hukukunda Yeni Gelişmeler 3. Sempozyumu, İstanbul 1980.

SEVİMLİ, Ahmet, "Türk Borçlar Kanunu m. 417 ve İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu Işığında Genel Olarak İşçinin Kişiliğinin Korunması", Çalışma ve Toplum Dergisi,

SÜMER, Haluk Hadi, İş Hukuku, 16. Baskı, Konya, 2011.

SÜZEK, Sarper , İş Hukuku, İstanbul 2002.

SÜZEK, Sarper , İş Güvenliği Hukuku, Ankara, 1985.

SÜZEK, Sarper , İşçi Sağlığı Ve İş Güvenliği Konusunda Somut Çözüm Önerileri, Sosyal Güvenlik Hukukunda Sorunlar Ve Çözüm Önerileri, İstanbul-2001.

SÜZEK, Sarper, "İşçilerin İş Sağlığı ve Güvenliği Konusunda Hakları ve Yükümlülükleri", Legal İHSGHD, S. 6, Nisan-Haziran 2005.

ŞAKAR, Müjdat , İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku, İstanbul-2011.

ŞAKAR, Müjdat , İş Kanunu Yorumu, 2. Baskı, Ankara, Yaklaşım Yayınları, 2006.

TANDOĞAN, Haluk, Türk Mesuliyet Hukuku, İstanbul 2010. (Kısaltılması: Mesuliyet)

TANDOĞAN, Haluk, Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku, Ankara 1981. (Kısaltılması: Sözleşme)

TANDOĞAN, Haluk, Tehlike Sorumluluğu Kavramı ve Türk Hukukunda Tehlike Sorumluluklarının Düzenlenmesi Sorunu, BATİDER,

TEKİNAY, Selahattin Sulhi / AKMAN, Sermet/ BURCUOĞLU, Haluk/ ALTOP, Atilla, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 1993.

TİFTİK, Mustafa, Akit Dışı Sorumlulukta Maddî Tazminatın Kapsamı, Ankara 1994.

TUNÇOMAĞ, Kenan, Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 6. Baskı, İstanbul 1976.

ULUSAN, İlhan, Medenî Hukukta Fedakârlığın Denkleştirilmesi İlkesi ve Uygulama Alanı, İstanbul 1977.

URHANOĞLU CENGİZ, İştar, 'İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliği Yükümlülüklerine Aykırı Davranışının Yaptırımı Olarak İşin Durdurulması veya İşyerinin Kapatılması', Prof. Dr. Sarper Süzek'e Armağan, İstanbul, Beta, 2011.

ÇİŐİK, Güzin, Tehlike Sorumluluğunun Genel Kural ile Düzenlenmesi Sorunu, Sorumluluk ve Tazminat Hukuku Sempozyumu, Ankara 2009.

YAVUZ, Cevdet, Türk Boręlar Kanunu Tasarısına Göre Kusursuz Sorumluluk Halleri ve İlkeleri, MHFHAD, Roma Hukukundan Modern Hukuka Sorumluluk, C. 14,

YILDIZ, Kenan, 1660 İstanbul Yangınıının Sosyo-Ekonomik Tahlili, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora tezi İstanbul 2012

YILDIZ, Ulaş, "Ağır ve Tehlikeli İşlerde Mesleki Eğitim Zorunluluğu", Sicil, , Mart, 2010.

YILMAZ, Fatih, "Risk Değerlendirmesinde Yöntem Tartışması", Toprak İşveren Sendikası Dergisi, , 2010.

YİĞİT, Yusuf. İş Hukukunda İşverenin alışanlara Bilgi Verme ve Danışma Yükümlülüğü, İstanbul-2010

YURCAN, Őkr, Balat ve Galata da Yahudi Kültürü zerine Bir Gezi, İstanbul Kültür Turizm - 2008 Değerlendirmesi, Şubat 2009

ZİLELİOĞLU, Hilal, Roma Hukukundaki Sorumluluk ltlerine Genel Bir Bakış, AÜHFD,

İNTERNET KAYNAKLARI

SGK İş Kazası İstatistikleri

<http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/istatistikler> E.T. 02.10.2016

https://tr.wikipedia.org/wiki/Hammurabi_Kanunlar%C4%B1, ET.27.10.2016

https://tr.wikipedia.org/wiki/Robert_Owen, ET.26.10.2016

<http://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/1833-factory-act/>,
ET,26.10.2016

<http://www.isgum.gov.tr/Default.aspx?lnk=157>, ET.26.05.2016

<http://www.blue mosque.co/architecture.html>,E.T.22.10.2016

<http://www.manisa.bel.tr/icerik/1/camilerde-hijyen-zamani.html>, E.T.29.10.2016

SGK İş Kazası İstatistikleri

<http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/kurumsal/istatistikler> E.T. 29.10.2016

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Ali BAŞDEMİR
Doğum Yeri : Diyarbakır
Doğum Tarihi : 01.01.1971
Medeni Hali : Evli
İş Tecrübesi : 24 Yıl
e-mail : alibasdemirisg@gmail.com

Eğitim Durumu

Lise : İmam Hatip Lisesi 1983 – 1989
Lisans : Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi
Bölümü : Kamu Yönetimi
Yüksek Lisans (Tezsiz) : İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi 2012 – 2013
Yüksek Lisans (Tezli) : İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi 2013 – 2016
Bölümü : İş Sağlığı ve İş Güvenliği
Yabancı Dil : İngilizce
Düzeyi : Orta
Ön Lisans : Atatürk Üniversitesi Ön Lisans

İş Deneyimi

Mart 1995 - Haziran 1998 : İBB,İSKİ, Muhtelif Vazifeler
Şubat 1998 - Mayıs 2015 : İETT, Muhtelif Vazifeler
Mayıs 2015 - Nisan 2016 : İSKİ, Genel Müdür İletişim Danışmanı - Şube Müdürü
Nisan 2016 - ... : İSKİ Genel Müdürlüğü, Şube Müdürü